

رهنمود مدیریت ریسک نقدینگی برای مؤسسات

ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی

به استثنای مؤسسات بیمه اسلامی (تکافل) و طرح‌های سرمایه‌گذاری جمعی اسلامی

مارس ۲۰۱۲

گروه مترجمین:
شیوا شهبام
دکتر حسین صدقی
محمد خدایاری

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
بلوار میرداماد، شماره ۱۹۸
تلفن: ۳۹۹۵۱ (۹۸۲۱+)
وب سایت: www.cbi.ir

بانک مرکزی جمهوری اسلامی
اداره مطالعات و مقررات بانکی

باسمه تعالی

بخش اول: پیشینه و مقدمه

۱-۱ پیشینه و اهداف

۱. به دلیل اهمیت چهارچوب مناسب مدیریت ریسک نقدینگی برای هر مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی که از کارکرد مؤثر برخوردار می‌باشد، این موضوع در برخی از انتشارات^۱ قبلی و اقدامات اولیه^۲ هیأت خدمات مالی اسلامی مورد بررسی قرار گرفته است. به علت محدودیت‌های متعدد در اجرای مدیریت ریسک نقدینگی توسط مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی^۳ در کشورهای مختلف، مدیریت ریسک نقدینگی غالباً به عنوان بخش چالشی عملیات آن‌ها به حساب می‌آید. این چالش‌ها می‌تواند در تمامی سطوح و لایه‌های چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی اعم از: سطح مؤسسه، بین‌بانکی و بانک مرکزی وجود داشته باشد. بر همین اساس نحوه مدیریت برون مرزی ریسک نقدینگی توسط این مؤسسات مبهم و غیرشفاف می‌باشد.
۲. بحران‌های مالی جهانی که منجر به طیف گسترده‌ای از بحران‌های اقتصادی گردیده‌اند، تعداد زیادی از مؤسسات مالی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را تحت تأثیر قرار داده است. علیرغم این که مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به طور گسترده‌ای از اثرات اولیه بحران‌های مالی به دلیل ممنوعیت سرمایه‌گذاری در محصولات مالی شدیداً اهرمی شده (مبتنی بر بدهی) و سرمایه‌گذاری بلندمدت مبتنی بر ربا، به دور

۱- این مقالات عبارتند از:

FSB-1: رهنمود مدیریت ریسک، منتشر شده در ماه دسامبر ۲۰۰۵؛

IFSB-IRTI-ID: توسعه صنعت خدمات مالی اسلامی: راهبرد و چهارچوب ده ساله، منتشر شده در ماه مه سال ۲۰۰۷؛
یادداشت فنی شماره یک: مباحثی در تقویت مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی: توسعه بازارهای پول اسلامی، منتشر شده در ماه مارس ۲۰۰۸ و

IFSB-IRTI-IDB: گزارش تأمین مالی اسلامی و ثبات مالی جهانی، منتشر شده در آوریل ۲۰۱۰. برای جزئیات بیشتر به بخش 1-4 رجوع شود.

۲- از بین سایر اقدامات، اصلی‌ترین ابتکار توسط شورای عالی سیاست‌گذاری هیأت خدمات مالی اسلامی، استقرار کارگروه ویژه مدیریت ریسک نقدینگی در ماه مارس ۲۰۰۹ است که عامل اصلی تأسیس شرکت بین‌المللی اسلامی مدیریت ریسک نقدینگی (IILM) در نوامبر سال ۲۰۱۰ می‌باشد. شرکت بین‌المللی اسلامی مدیریت ریسک نقدینگی، اوراق صکوک با کیفیت بالا، که در جهان قابل مبادله بوده و منجر به ایجاد همگرایی منطقه‌ای و جهانی در بازارهای اسلامی پول و سرمایه می‌گردد را منتشر خواهد کرد.

۳- این محدودیت‌ها عبارتند از: ناکافی بودن ابزارهای منطبق بر احکام شریعت؛ فقدان بازار پول فعال برای این ابزارها؛ کمبود سازوکارهای منطبق با احکام شریعت به منظور کاهش ریسک نقدینگی؛ کمبود ابزارهای در اختیار مقامات نظارتی به منظور فراهم‌سازی حمایت‌های نقدینگی در شرایط عادی و بحرانی بازار؛ مجاز نبودن مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی از فعالیت در بازار آزاد به منظور تحقق اهداف سیاست‌های پولی و غیره.

بوده‌اند، ولی کاهش نقدینگی و اعتبار در بازارهای مالی جهانی، تعداد زیادی از مؤسسات مالی از جمله مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را نیز تحت تأثیر قرار داد. به دلیل این که مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در بسیاری از کشورها سهم بازار روبه‌رشدی را به خود اختصاص داده‌اند و با توجه به اهمیت بالقوه آن‌ها برای ثبات و سلامت سیستمی کل نظام مالی، نیاز به چهارچوب محکم مدیریت ریسک نقدینگی در مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی موضوعی است که هنوز نیاز بیشتری به بررسی دارد. این پدیده منجر به رشد ارتباط سیستمی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و تعامل فزاینده آن‌ها با سایر مؤسسات مالی مهم در کشورها شده است.

۳. با توجه به اهمیت این موضوع، شورای سیاست‌گذاری هیأت خدمات مالی اسلامی، در پانزدهمین جلسه خود در کوالالمپور، تشکیل کارگروهی به منظور ایجاد رهنمودی در خصوص مدیریت ریسک نقدینگی برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را (که از این پس به‌طور اختصار رهنمود نامیده می‌شود)، مصوب نمود. هدف این رهنمود، فراهم آوردن اصول راهنمایی برای مؤسسات در خصوص حوزه‌های کلیدی مدیریت ریسک نقدینگی آن‌ها بوده است. همچنین این رهنمود ارزیابی مقامات نظارتی از کفایت چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و سطوح نقدینگی در حوزه نظارتی آنها را تسهیل می‌نماید.

۴. این رهنمود در تلاش است تا با در نظر گرفتن ویژگی‌های مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، با لحاظ بهترین روش‌ها و شیوه عمل موجود و جدید بین‌المللی، به منظور مدیریت پایدار ریسک نقدینگی، نظارت و پایش آن توسط مقامات نظارتی، مجموعه‌ای از اصول را ارایه نماید. این سند شامل ۲۳ اصل راهنما، پیرامون مدیریت ریسک نقدینگی برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی (به استثنای مؤسسات بیمه اسلامی (تکافل) و پروژه‌های سرمایه‌گذاری تجمعی اسلامی) می‌باشد. این سند، علاوه بر تبیین رهنمودهایی در خصوص ابعاد احتیاطی مدیریت ریسک نقدینگی برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، اصول مهم و اساسی مدیریت ریسک نقدینگی مؤثر در صنعت خدمات مالی اسلامی را عنوان می‌نماید.

۱-۲- دامنه و کاربرد استاندارد مدیریت ریسک نقدینگی

۵. هدف اولیه این رهنمود ارایه اصول راهنما برای مؤسسات بانکی ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی می باشد. این مؤسسات شامل بانکهای تجاری کاملاً اسلامی، شرکتها/بانکهای سرمایه گذاری اسلامی، بانکهای اسلامی زیرمجموعه بانکهای متعارف، بانکهای اسلامی که به عنوان شعبه، بخش و یا واحدی از بانکهای سنتی فعالیت می کنند (که از این بعد بخش اسلامی^۴ نامیده می شود) و سایر مؤسسات^۵ تعیین شده توسط مقامات نظارتی با فعالیتهای شرعی مرتبط با نقل و انتقال وجوه می شود. البته دایره شمول استاندارد مذکور صرفاً محدود به موارد فوق‌الشاره نمی باشد. مقامات نظارتی، رهنمود مدیریت ریسک نقدینگی را متناسب با اندازه و پیچیدگی مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی در بازارها به کار خواهند گرفت. همچنین اصل تناسب در خصوص اندازه صنعت بانکداری اسلامی در کشورهای مرتبط با آن نیز مصداق دارد.

۶. رهنمود مدیریت ریسک نقدینگی، هم‌راستا با اهداف هیأت خدمات مالی اسلامی به منظور تحقق اهداف زیر تهیه و تدوین شده است:

الف: ترویج و توسعه صنعت خدمات مالی اسلامی مبتنی بر رویه‌های احتیاطی و شفاف از طریق معرفی و توصیه استانداردهای جدید یا پذیرش استانداردهای بین‌المللی فعلی منطبق با احکام شریعت؛

ب: ارایه رهنمودهایی برای نظارت مؤثر و تدوین مقررات مرتبط با مؤسسات ارایه دهنده محصولات خدمات مالی اسلامی و ترویج معیارهایی برای شناسایی، اندازه‌گیری، مدیریت و افشاء ریسک صنعت خدمات مالی اسلامی.

در نتیجه، این رهنمود به دنبال ایجاد مقررات جدیدی نمی باشد. ولی در تلاش است تا استانداردهای شناخته شده بین‌المللی موجود و بهترین روش‌ها و شیوه عمل مدیریت

۴-۵- IFSB بخش اسلامی را به صورت قسمتی از مؤسسات مالی سنتی تعریف می نماید (که ممکن است به عنوان شعبه، واحد یا بخشی از یک مؤسسه مالی سنتی)، مدیریت وجوه (حسابهای سرمایه‌گذاری) و همچنین تامین مالی و سرمایه‌گذاری منطبق با احکام شریعت را برعهده داشته باشد. بنابراین، این بخش به طور بالقوه، چنانچه وجوه خلق شده را در دارایی‌های منطبق با احکام شریعت سرمایه‌گذاری نماید، یک واحد مستقل و واجد شرایط محسوب می شود.

۵- مقامات نظارتی می توانند حسب صلاحدید خود، بکارگیری این رهنمود را به سایر مؤسسات مالی که توسط مقامات نظارتی تحت عنوان بانک طبقه‌بندی نشده‌اند و لیکن همانند بانکها، منطبق با احکام شریعت مبادرت به نقل و انتقال وجوه می نمایند نیز تعمیم دهند. انواع مؤسسات مالی توسعه‌ای که در کشورهای مختلف فعالیت می کنند، از این قبیل می باشند.

ریسک نقدینگی را، با لحاظ ویژگی‌های مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، تکمیل و اجرایی نماید.

۷. هیأت خدمات مالی اسلامی از تلاش‌های بین‌المللی در خصوص بازنگری مقررات در سطح گسترده‌تری از جمله حوزه‌های مرتبط با مقررات کفایت سرمایه و ریسک نقدینگی آگاه بوده و از این اقدام تقدیر می‌نماید. این رهنمود مطالب متعددی را که مرتبط با مدیریت ریسک نقدینگی بوده و بسیاری از آن‌ها پس از بحران‌های مالی تجدیدنظر شده‌اند و توسط کمیته نظارت بانکی بال، کمیته ناظران بانکی اروپا^۶ و کمیسیون‌های سازمان اوراق بهادار بین‌المللی منتشر شده‌اند را تکمیل می‌نماید. قابل توجه است که اقدامات اولیه انجام شده در این زمینه توسط کمیته نظارت بانکی بال به منظور توسعه دو استاندارد نقدینگی بین‌المللی^۷ به عنوان بخشی از یک بسته مقرراتی، یک گام مهم محسوب می‌شود. هیأت خدمات مالی اسلامی در تلاش است تا برای مؤسسات مالی ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، یادداشت راهنمای جداگانه‌ای در خصوص ابزارهای کمی اندازه‌گیری و پایش ریسک نقدینگی، با لحاظ اقدامات انجام شده در صنعت بانکداری و سایر فعالیت‌های جهانی از قبیل استانداردهای نقدینگی بال III، فراهم نماید.
۸. هیأت خدمات مالی اسلامی آگاه است که شیوه‌های خاص مدیریت ریسک مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی ممکن است با توجه به ماهیت، گستره فعالیت، اندازه و محصولاتی که توسط مؤسسات ارایه می‌گردد و شرایط مقرراتی مؤسسات متفاوت باشد. از زمان بحران‌های مالی، برخی از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسات خود را بهبود بخشیده‌اند.^۸ با این وجود، انتظار

۶- کمیته ناظران بانکی اروپا به عنوان یک گروه مشاوره‌ای نظارت بانکی در اتحادیه اروپا، توسط مقامات بانکی اروپا از اول ژانویه ۲۰۱۱ تشکیل شده است.

۷- اولین استاندارد نقدینگی، "نسبت پوشش نقدینگی" نامیده می‌شود که هدف آن ارتقای انعطاف‌پذیری مشخصه‌های ریسک نقدینگی بانک‌ها در کوتاه‌مدت، از طریق اطمینان از وجود منابع کافی با قابلیت نقدشوندگی بالا برای گذراندن یک سناریوی بحرانی شدید طی یک دوره یک‌ماهه می‌باشد. استاندارد دوم که «نسبت خالص تأمین مالی پایدار» است ساختار باثباتی را برای سررسید دارایی‌ها و بدهی‌ها طی دوره یک ساله، ارایه می‌نماید. بر اساس نظر کمیته نظارت بانکی بال، نسبت‌های «پوشش نقدینگی» و «نسبت خالص تأمین مالی پایدار» به ترتیب از اوایل ژانویه ۲۰۱۵ و ژانویه ۲۰۱۸ اجرایی خواهند شد.

۸- بررسی انجام شده توسط هیأت خدمات مالی اسلامی هم‌زمان با تهیه و تنظیم این دستورالعمل نشان می‌دهد که بیش از ۶۰ درصد مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی طی سه سال گذشته تغییراتی در راهبرد مدیریت ریسک نقدینگی خود اعمال نموده‌اند که شامل: متنوع‌سازی منابع تأمین مالی، مشارکت فعال‌تر مدیران اجرایی، بازنگری در حدود ریسک مبادلات بین‌بانکی، افزایش سپر نقدینگی و غیره می‌باشد.

می‌رود که مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی بر اساس این رهنمود ارزیابی کاملی از شیوه‌های مدیریت ریسک نقدینگی خود به عمل آورند و در صورت نیاز نسبت به اعمال تغییرات و یا اصلاحاتی در جهت بهبود روش‌های خود اقدام نمایند. همچنین انتظار می‌رود که مقامات نظارتی و مقرراتی نیز در صورت نیاز قوانین و مقررات و دستورالعمل‌های موجود در رابطه با مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی را، بر اساس اصول تعیین شده در این رهنمود، مورد بررسی و بازنگری قرار دهند.

۹. همچنین مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید تشخیص دهند که ریسک نقدینگی و مدیریت دارایی - بدهی مؤسسه همانند سایر حوزه‌های مدیریت ریسک با سیستم‌های مدیریت ریسک و آزمون بحران کل مؤسسه یکپارچه باشد. برای این منظور، انتظار می‌رود که مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی شیوه‌های پیشرفته مدیریت داده را که قابلیت ارایه بینش صحیحی از ریسک به مدیریت ارشد و واحدهای تجاری مختلف در سراسر مؤسسه را دارد، به کار گیرند. همچنین به عنوان بخشی از چهارچوب مدیریت ریسک مؤسسه، همزمان با ارایه به موقع گزارش برای ذی نفعان مختلف، باید تعامل و رابطه ریسک نقدینگی با انواع ریسک‌ها توسط مؤسسه پایش گردد. بعلاوه، کارکنان مرتبط در بخش‌های مختلف تجاری که امکان ایجاد ریسک نقدینگی برای مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی را دارند، باید از تأثیر تصمیمات خود بر وضعیت نقدینگی مؤسسات مطلع باشند.

۱-۳- برنامه زمانی

۱۰. انتظار می‌رود مقامات نظارتی با استفاده از این رهنمود و با در نظر گرفتن زمان کافی برای لحاظ مفاد آن در رهنمودها و مقررات نظارتی ملی مؤسسات مالی اسلامی و همچنین اعمال آن در شیوه‌های نظارت و پایش مؤسسات مالی ارایه کننده خدمات مالی اسلامی، از سال ۲۰۱۳ نسبت به پیاده‌سازی و به کارگیری این اصول در حوزه‌های مختلف اقدام نمایند. به کارگیری این اصول باید با لحاظ انطباق با احکام شریعت و در چهارچوب قانون و مقررات محل فعالیت مؤسسه اجرا شود. کاربرد این اصول باید

متناسب با ماهیت، اندازه و پیچیدگی حوزه‌های مختلف مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باشد.

۴-۱- انتشارات پیشین و اقدامات اولیه هیأت خدمات مالی اسلامی

۱۱. IFSB-1 (اصول راهنمای مدیریت ریسک برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی)، منتشر شده در دسامبر ۲۰۰۵، مجموعه‌ای از رهنمودها و بهترین شیوه‌های عمل برای پیاده‌سازی مدیریت مؤثر ریسک را در مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی ارایه می‌نماید. این استاندارد ریسک نقدینگی را به عنوان یکی از شش ریسک مهمی که مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی با آن روبرو هستند دانسته و دو اصل را در این خصوص به طور اجمالی توضیح داده است. این مجموعه همچنین شامل اصولی برای مقامات نظارتی است تا به این ترتیب اطمینان حاصل نمایند که مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی از سیاست‌ها، نظام‌ها و کنترل‌های نقدینگی مناسب به منظور مدیریت ریسک‌های نقدینگی برخوردارند. به طور همزمان، این مجموعه بر نقش مقامات نظارتی در ارایه تسهیلات به عنوان آخرین مرجع وام‌دهنده (LOLR) به مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی بر اساس مبانی منطبق با احکام شریعت، تأکید دارد.

۱۲. هیأت خدمات مالی اسلامی، در همکاری با بانک توسعه اسلامی (IDB) و مؤسسه آموزش و تحقیق اسلامی (IRTI)، مطالبی تحت عنوان توسعه صنعت خدمات مالی اسلامی، راهبردها و چهارچوب ده ساله را که از این پس "چهارچوب" نامیده می‌شود، در ماه مه ۲۰۰۷ منتشر نمود. هدف این چهارچوب کمک به مقامات نظارتی ملی در طراحی اقداماتی برای توسعه مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و همگرایی و یکپارچه‌سازی این اقدامات با سیاست‌های ملی توسعه‌ای بخش مالی آنها بوده است. این چهارچوب، که به طور جداگانه‌ای موضوعات مرتبط با بانک‌ها، مؤسسات مالی غیربانکی، مؤسسات مالی کوچک، مؤسسات بیمه اسلامی، بازارهای سرمایه اسلامی و طراحی ساختارهای مالی اسلامی را بیان می‌کند؛ یادآوری می‌نماید که بخش بانکداری اسلامی سریعاً نیازمند ابزارهای منطبق با احکام شریعت به منظور مواجهه با برخی

نیازهای ضروری از قبیل؛ تأمین وجوه در کوتاه مدت، مدیریت نقدینگی و عدم تطابق سررسید دارایی‌ها و بدهی‌ها؛ مدیریت ریسک مالی و پوشش ریسک نقل و انتقال منابع با بهای رقابتی و مدیریت ترازنامه از طریق تبدیل به اوراق بهادار نمودن دارایی‌ها می‌باشد. این چهارچوب پیشنهاد می‌نماید که مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به منظور معرفی ابزارهای جدید منطبق با احکام شریعت باید به میزان بیشتری در فعالیت‌های تحقیق و توسعه سرمایه‌گذاری نمایند. همچنین این چهارچوب طرح کلی نیاز به توسعه بازارهای پولی اسلامی با عملکرد مطلوب را ارایه می‌دهد. این چهارچوب به منظور عملیات پولی بانک‌های مرکزی/مقامات پولی و مدیریت نقدینگی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، تکرار اقدامات موفق بازارهای سرمایه متعارف در تبدیل به اوراق بهادار نمودن دارایی‌ها، به منظور ایجاد ابزارهای قابل خرید و فروش جدید و ابزارهای مالی اسلامی کوتاه مدت با قابلیت نقدشوندگی را به منظور عملیات بازار پولی بانک‌های مرکزی و مقامات پولی و همچنین مدیریت نقدینگی مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی پیشنهاد می‌نماید.

۱۳. همچنین در ماه مارس ۲۰۰۸ هیأت خدمات مالی اسلامی یادداشت فنی پیرامون یکی از موضوعات تحت عنوان مطالعه در خصوص تقویت مدیریت ریسک نقدینگی در مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی: «توسعه بازارهای پول اسلامی (یادداشت فنی شماره یک)» را منتشر نمود. یادداشت فنی شماره یک، مباحث کلیدی در تقویت مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی را در نظام بانکداری دوگانه اسلامی و متعارف شناسایی و مطرح می‌کند. این مباحث شامل شیوه‌های بانک‌های مرکزی در اجرای عملیات پولی با مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و اقدامات بانک مرکزی در حمایت از نقدینگی بازار پولی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و بانک‌های متعارف می‌باشد. همچنین یادداشت فنی شماره یک، برخی از حوزه‌های مهم و حساس در توسعه را مطرح نموده و یک راهبرد جامع با هدف توسعه بازارهای اوراق بهادار دولتی و بازار پولی اسلامی به عنوان مبنایی برای توسعه بیشتر بازارهای مالی اسلامی را پیشنهاد می‌دهد.

۱۴. در اکتبر ۲۰۰۸، بانک توسعه اسلامی برای بررسی عوامل کلیدی تأمین مالی اسلامی، کارگروه ویژه‌ای مرکب از هیأت خدمات مالی اسلامی، بانک توسعه اسلامی و مؤسسه آموزش و تحقیقات اسلامی با موضوع تأمین مالی اسلامی و ثبات مالی جهانی و با هدف کمک به پایداری و انعطاف‌پذیری تأمین مالی اسلامی و بازنگری در پیشرفت مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در مواجهه با چالش‌های موجود در فضای جهانی فعلی، تشکیل داد. این کارگروه گزارشی پیرامون تأمین مالی اسلامی و ثبات مالی جهانی در آوریل ۲۰۱۰ تهیه نمود که طی آن هشت عامل اصلی برای تقویت بیشتر مبانی نظام مالی اسلامی را توصیه و عنوان نموده است. در این گزارش، سه عامل اصلی در میان این عوامل مشخص شده است که با توسعه استانداردهای احتیاطی و چهارچوب‌های نظارتی در مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در ارتباط است و موضوعات مدیریت ریسک نقدینگی را مطرح می‌نماید. این سه عامل عبارتند از:

۱. توسعه استانداردهای جامع، میان بخشی و احتیاطی و همچنین چهارچوب نظارتی که بانکداری اسلامی، بیمه اسلامی و بازار سرمایه را با لحاظ ویژگی‌های مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در برگیرد.
۲. افزایش و ارتقای انعطاف‌پذیری و ثبات مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی از طریق توسعه زیرساخت‌های ملی و بین‌المللی نقدینگی، که امکانات سیاست پولی و عملیات بازار پولی را شامل می‌شود؛ و
۳. تقویت مکانیزم مربوط به شبکه ایمن مالی از قبیل تسهیلات آخرین مرجع وام دهنده و مکانیزم‌های تأمین مالی فوری و بیمه سپرده‌ها که همه این مکانیزم‌ها باید منطبق با اصول شریعت باشد.

۱۵. - در ماه مارس ۲۰۰۹ هیأت خدمات مالی اسلامی کارگروه عالی رتبه‌ای با موضوع مدیریت نقدینگی تشکیل داد. فعالیت این کارگروه عالی‌رتبه براساس یکی از توصیه‌های کلیدی ارایه‌شده در یادداشت فنی شماره یک تحت عنوان تجربیاتی که کشورها باید مدنظر قرار دهند و برنامه‌ای عملیاتی برای بکارگیری راهبرد توسعه بازار پول در کشورهایی که باید توسعه یابند، استوار است. یکی از موضوعات تعیین شده در این

خصوصاً، عدم وجود دارایی‌های قابل تبدیل به اوراق بهادار به میزان کافی برای تعیین دقیق موضوعاتی که مدیریت موثر نقدینگی توسط مؤسسات ارایه کننده خدمات مالی اسلامی را محدود می‌نماید، تشخیص داده شده است.

۱۶. شرکت بین‌المللی مدیریت نقدینگی اسلامی تلاش خواهد نمود تا اهداف زیر را محقق نماید:

الف: تسهیل مدیریت نقدینگی بین‌کشوری میان مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی از طریق در دسترس قرار دادن ابزارهای منطبق با احکام شریعت مختلف به منظور تأمین نیازهای نقدینگی مختلف مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی؛
ب: تقویت همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی به منظور ایجاد زیرساخت نقدینگی مستحکم در سطوح بین‌المللی و منطقه‌ای.

شرکت بین‌المللی مدیریت نقدینگی اسلامی، دارایی‌ها و اموال منطبق با احکام شریعت را از اعضای خود دریافت خواهد نمود و منبعی را به منظور کمک و تسهیل انتشار صکوک یا دیگر ابزارهای مالی منطبق با احکام شریعت که خود تسهیل‌کننده مدیریت نقدینگی توسط مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی می‌باشد را ایجاد می‌نماید و بازارهای داخلی و خارجی پول که در حال فعالیت می‌باشند را نیز تقویت می‌کند.

بخش دوم: ریسک نقدینگی و الزامات مورد نیاز برای مدیریت مؤثر آن در مؤسسات ارایه‌دهنده

خدمات مالی اسلامی

۲-۱- ریسک نقدینگی و مدیریت ریسک نقدینگی

۱۷. ریسک نقدینگی، ضرر و زیان بالقوه مؤسسات ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی به دلیل عدم توانایی آن‌ها در ایفای تعهدات یا تأمین منابع مالی به منظور افزایش دارایی‌ها می‌باشد که بدون تحمل هزینه‌ها و زیان غیرقابل قبول، سررسید می‌شوند. ریسک نقدینگی را می‌توان به دو دسته اصلی ریسک نقدینگی تأمین مالی و ریسک نقدینگی بازار طبقه‌بندی نمود. ریسک نقدینگی تأمین مالی زمانی ایجاد می‌شود که مؤسسات ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی نتوانند نیازهای مورد انتظار و غیرمنتظره جاری و آتی و وثایق مورد نیاز را، بدون تحت تأثیر قرار گرفتن فعالیت‌های روزانه یا شرایط مالی خود، ایفا نمایند. ریسک نقدینگی بازار، ریسکی است که مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به دلیل عمق ناکافی یا اختلال موجود در بازار به آسانی قادر به حذف و خنثی‌سازی یک وضعیت موجود (خرید یا فروش) با قیمت بازار نمی‌باشند.

۱۸. ریسک نقدینگی می‌تواند از ریسک تأمین مالی، ریسک بازار یا سایر عواملی که مرتبط با ترکیب این دو نوع ریسک و تغییر در رفتارهای سیستمی و نهادی باشد، ناشی شود. مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی ممکن است به دلیل برداشت غیرمنتظره وجوه و یا انتقال پیش‌بینی نشده منابع مالی توسط صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری و سپرده‌گذاران بنا به دلایل مختلفی چون کاهش رتبه اعتباری، ریسک تجاری منتقل شده^۹، ریسک عدم تطبیق با احکام شریعت و یا ریسک شهرت با ریسک تأمین مالی مواجه گردند. در سمت دارایی‌ها، مؤسسات مالی ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی ممکن است به دلیل مسایل و مشکلات تأمین مالی و سرمایه‌گذاری خود و مشکلاتی از قبیل کاهش ارزش در دارایی‌های قابل معامله نگهداری شده برای فروش یا در دفاتر بانکی، فقدان بازارهای نقدشونده برای فروش صکوک و یا دیگر ابزارهای نگهداری شده منطبق با شریعت، کاهش در ارزش دارایی‌های مالی اسلامی به دلیل تغییر در وضعیت مشتریان

و برداشت‌های نقدی کلان به موجب توافقات خطوط اعتباری تعهد شده با محدودیت نقدینگی روبرو شوند. مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی ممکن است به دلیل مشکلات سیستم‌های اطلاعاتی و عملیاتی طرف‌های تجاری خود یا به دلیل مشکلاتی در نظام‌های پرداخت و تسویه که منجر به تأخیر در پرداخت یا عدم پرداخت بدهی می‌گردد با ریسک نقدینگی مضاعف مواجه شوند.

۱۹. این رهنمود، با در نظر گرفتن ارتباط قوی میان ریسک نقدینگی تأمین مالی و نقدینگی بازار، دیدگاه‌های متفاوتی را در خصوص ریسک‌های مزبور و میزان وابستگی آن‌ها با یکدیگر در مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی ارایه می‌نماید. این رهنمود، همچنین نقش مقامات نظارتی را در ایجاد و استقرار چهارچوب‌های لازم و تکمیل آن‌ها با استفاده از رهنمودهای مقرراتی به منظور افزایش نقدینگی بازار برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی با جزییات کامل تشریح می‌نماید. به منظور جبران کمبود نقدینگی، مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی می‌توانند دارایی‌های خود را در بازارهای پولی اسلامی به فروش برسانند. به این ترتیب، ریسک نقدینگی تأمین مالی از طریق تأمین وجوه نقد از محل فروش دارایی‌ها، کاهش می‌یابد. عمق ناکافی بازار به دلیل تعداد ناکافی فعالان و نیز حجم و مقادیر ناکافی ابزارها در بازار، ایجاد وجوه نقد از محل فروش دارایی‌ها را برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی دشوار می‌نماید که این امر، ریسک نقدینگی تأمین مالی را افزایش می‌دهد. در شرایط بحرانی، وخامت اوضاع نقدینگی بازار، ممکن است نقدشوندگی نوع خاصی از ابزارها یا دامنه‌ی وسیعی از دارایی‌ها را در بازار تحت تأثیر قرار دهد.

۲۰. سایر ریسک‌های مرتبط با مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی قبل از وقوع ورشکستگی به بحران نقدینگی منتهی می‌شود. چنان‌چه جریان‌ات نقدی ورودی مؤسسات مالی ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی، از محل حساب‌های سرمایه‌گذاری جدید و سپرده‌ها، تأمین مالی مجدد و فروش دارایی‌ها و انتقال وجوه جدید، نتواند تعهدات جریان‌ات نقدی خروجی همچون ذخایر نقدی اجباری، برداشت از حساب‌های سپرده و سرمایه‌گذاری، هزینه‌های عملیاتی و پرداخت به بستانکاران را پوشش دهد، ممکن است

مؤسسات مالی ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی ورشکست شوند. از منظر ریسک نقدینگی تأمین مالی، دسترسی به دو منبع اصلی ایجاد وجوه که بانک‌های متعارف به آن دسترسی دارند برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی میسر نمی‌باشد. مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی نمی‌توانند وام‌های مبتنی بر بهره از بازارهای بین‌بانکی و دیگر منابع دریافت کنند و همچنین در بیشتر کشورها نمی‌توانند بدهی خود را به مبلغی غیر از بهای اسمی آن واگذار نمایند. علاوه بر این مشکلات، مسأله کمبود و عدم دسترسی به اوراق بهادار منطبق بر احکام شریعت در بسیاری از کشورها وجود دارد که مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را مجبور به نگهداری میزان بیشتری از وجوه نقد و دارایی‌های نقد غیردرآمدزا، در قیاس با مؤسسات غیر اسلامی می‌نماید. این عوامل عملکرد و قابلیت رقابتی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را در مقایسه با مؤسسات مالی غیر اسلامی در حوزه‌ها و بخش‌های مختلف تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۲-۲- عوامل ضروری مدیریت موثر ریسک نقدینگی در صنعت خدمات مالی اسلامی

۲۱. واژه "زیرساخت‌های نقدینگی" به مجموعه‌ای از ترتیبات عملیاتی و سازمانی کلیدی اطلاق می‌گردد که می‌تواند در هر جایی فضای مساعدی را به منظور مدیریت نقدینگی مؤسسات مالی در شرایط عادی و بحرانی ایجاد کرده و همچنین پشتیبانی نقدینگی بازار در کل سیستم را فراهم سازد. اجزای زیرساخت‌های نقدینگی متوازن به طور وسیعی، به مؤسسه یا نهاد مربوطه بستگی دارد. ممکن است عوامل تشکیل‌دهنده این زیرساخت در حیطه اختیارات مقامات نظارتی باشد. با این وجود، مقامات نظارتی باید پیامدهای منفی واقعی و بالقوه ناشی از عدم فراهم‌سازی فضای مساعد برای مدیریت نقدینگی اثربخش و رقابتی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را به اطلاع مقامات دولتی و مؤسسات برسانند تا از ثبات و سلامت صنعت خدمات مالی اسلامی و همچنین کل بخش مالی اطمینان حاصل نمایند. همچنین، مقامات نظارتی می‌توانند با فراهم‌نمودن پشتیبانی‌های فنی ضروری و مشارکت در ارایه راه‌حل‌های دقیق به صنعت خدمات مالی اسلامی، با مقامات دولتی و نهادهای مربوطه در ارتباط باشند.

۲۲. وجود زیرساخت‌های مستحکم مدیریت نقدینگی برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به عنوان یک عامل اساسی توسعه بازارهای مالی اسلامی و ثبات کل نظام مالی بیش از پیش مد نظر قرار می‌گیرد. زیرساخت‌های نقدینگی برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی از اجزاء زیر تشکیل شده است:
- نظام قوانین تجاری، مشتمل بر قوانین اوراق بهادار، بازار سرمایه، اتحادیه‌ها، بدهی دولتی، قراردادهای ورشکستگی و اصلاح ترکیب دارایی‌ها؛
  - نظارت احتیاطی کلان مناسب به منظور پایش اثرات بالقوه شوک‌های کلان اقتصادی بر سلامت مالی و عنداللزوم اصلاح سیاست‌های کلان و مالی؛
  - نظام پرداخت و تسویه کارا و ایمن؛
  - نظام افشای اطلاعات به موقع و مربوط به ذینفعان مختلف مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی از قبیل صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری^{۱۰} به منظور تضمین شفافیت و نظم مؤثر بازار؛
  - چهارچوب گسترده حاکم بر مبادلات مالی اسلامی مشتمل بر وجود حاکمیت مناسب به منظور اطمینان از تطبیق با اصول و قوانین شریعت؛
  - بازار پول اسلامی با کارکرد مناسب و تعداد کافی ابزارهای منطبق با احکام شریعت، فعالان و روش‌های انجام مبادلات؛
  - سازوکار طراحی شده با دقت مناسب به منظور تأمین امنیت سیستمی (شبکه امنیت عمومی)؛
  - دسترسی به ابزارهای سیاست پولی و سازوکارهای منطبق با اصول و قوانین شریعت؛
  - بازار اوراق بهادار و ارز فعال و به خوبی مدیریت شده برای ابزارهای منطبق با شریعت دولت و شرکت‌ها؛
  - چهارچوبی برای مدیریت ناتوانی مالی (اعسار) مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و مقررات، حقوق و تعهدات مرتبط، به منظور بهبود تأمین مالی مؤسسات و اشخاص طرف مبادله همچون سرمایه‌گذاران، تأمین‌کنندگان مالی، ذینفعان و سپرده‌گذاران؛

- دسترسی به مبنای مناسب اسلامی برای معامله و قیمت گذاری محصولات مالی ارایه شده توسط مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی بر اساس روش های مختلف تأمین مالی و سرمایه گذاری منطبق با احکام شریعت؛
- به کارگیری استانداردهای بین المللی حسابداری و حسابرسی به گونه ای که اطلاعات افشا شده به وسیله مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی از ویژگی های چون صحت، قابلیت اطمینان، قابلیت مقایسه و به موقع بودن برخوردار باشند؛ و
- دسترسی به مؤسسات اعتبارسنجی خارجی (مستقل) و سایر واسطه گران اطلاعاتی (از قبیل مشاوران سرمایه گذاری، شرکت های تحقیقاتی سرمایه گذاری، شرکت های خصوصی اعتبارسنجی، روزنامه نگاران مالی و ...) به منظور تسهیل افشای مؤثر و ارتقای نظم بازار.

۲۳. مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی همانند دیگر همتایان بین المللی خود (بانک های متعارف)، با قبول حساب های سپرده کوتاه مدت و سرمایه گذاری و اعطای تسهیلات میان مدت و بلندمدت، با انتقال زمان سررسیدها سروکار دارند. فرایند انتقال سررسید، برخی از ریسک ها همچون ریسک نقدینگی را در مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی ایجاد می نماید. عموماً، ریسک های اصلی که مؤسسات و نهادهای مالی غیراسلامی با آنها مواجه هستند با استفاده از ابزارهای ذیل مدیریت می گردد:

- ابزارهای پوشش و انتقال ریسک؛
- بازارهای مالی که توسط سایر طرف های تجاری، موقعیت های متعدد تأمین نقدینگی را با سررسیدهای مطلوب و مورد نظر فراهم می کند؛
- سامانه های نظام پرداخت و تسویه که شرایط مناسبی را برای تسویه و عملیاتی نمودن پرداخت ها میان مؤسسات مالی فراهم می نماید؛

همان طور که قبلاً نیز اشاره شد، صنعت خدمات مالی اسلامی با برخی نقایص و ایراداتی در خصوص اجزای مختلف زیرساخت های نقدینگی در مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی روبه رو می باشد. در بسیاری از کشورها، کمبود یا عدم دسترسی به زیرساخت های حمایت نقدینگی از قبیل فعالان بازار، ابزارهای منطبق با احکام شریعت،

بازار بین بانکی، بازار پول و بازار ثانویه وجود دارد. همچنین ممکن است شرایطی برای حصول اطمینان از اثربخشی تسهیلات آخرین مرجع وام‌دهنده^{۱۱} و بیمه سپرده‌ها منطبق با احکام شریعت، وجود نداشته باشد. بعلاوه، عموماً نظام‌هایی کارا و مناسب برای شرایط ناتوانی مالی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی وجود ندارد.

۲۴. دسترسی به عناصر زیرساخت‌های نقدینگی در سطح کشور (که در پاراگراف ۲۲ توضیح داده شده است) نه تنها سطح جدی‌تری از فعالیت‌ها را برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی فراهم می‌نماید- یعنی آن‌ها را سالم‌تر و رقابتی‌تر نموده و در فضایی هماهنگ با قوانین و مقررات بین‌المللی قرار می‌دهد- بلکه راه‌های همکاری بین‌المللی و توسعه مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را تقویت می‌نماید. همچنین به مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی کمک می‌کند تا هزینه‌های واسطه‌گری پولی خود را کاهش داده، سطح نقدینگی خود را در نظام بانکی افزایش دهند، سودآوری خود را از طریق حذف موانع موجود برای مدیریت مؤثر ریسک نقدینگی و بکارگیری وجوه نقد بازارها بهبود بخشند. از دیدگاه ثبات احتیاطی کلان، این زیرساخت‌های ضروری، توانایی مؤسسات ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی را در مواجهه با تعهدات جریانات نقدی منتظره و یا غیر منتظره افزایش خواهد داد. بنابراین احتمال کسری‌های نقدینگی و سرایت آن به‌طور سیستمی در بازارهای مالی را کاهش می‌دهد.

۳-۲- خلاصه مدیریتی رهنمود

اصول کلی

اصل ۱: مؤسسه ارایه کننده خدمات مالی اسلامی باید به منظور حفظ نقدینگی کافی برای تأمین احتیاجات نقدی روزانه خود و پوشش انحرافات پیش بینی شده و پیش بینی نشده از فعالیت های عادی مؤسسه طی یک دوره منطقی، از چهارچوبی جامع و دقیق برای مدیریت ریسک نقدینگی، همگرا با فرایندهای ریسک مؤسسه، برخوردار باشد. مؤسسه ارایه کننده خدمات مالی اسلامی باید به منظور شناسایی، اندازه گیری، پایش، گزارش دهی و کنترل ریسک نقدینگی بر اساس مقررات، اصول، ابزارها و بازارهای منطبق با احکام شریعت، دارای فرایندهای حاکمیتی مناسب، مشتمل بر نظارت هیأت مدیره و مدیریت ارشد باشد. مقامات نظارتی باید دارای فرایندی دقیق به منظور ارزیابی وضعیت و چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی و الزام آن ها به اقدامات اصلاحی فوری برای شرایط کمبود نقدینگی، باشند.

اصول راهنمای مربوط به مؤسسات مالی ارایه کننده خدمات مالی اسلامی

نقش هیأت مدیره

اصل ۲: هیأت مدیره مسئولیت غایی و نهایی تعیین سطوح و حد قابل پذیرش ریسک نقدینگی و چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی را برعهده دارد. بنابراین، دامنه نوسانات ریسک نقدینگی متناسب با توانایی مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی در تأمین منابع کافی منطبق با شریعت به صورت نقدینگی، برای کاهش ریسک نقدینگی باید توسط هیأت مدیره تعیین گردد. متناسب با تعیین دامنه قابل پذیرش نوسانات ریسک نقدینگی، هیأت مدیره باید سیاست های مهم و راهبردهای مدیریت ریسک نقدینگی را، هر چند یک بار، بررسی، تصویب و اعمال نماید. این موضوع باید با در نظر گرفتن الگوی تجاری، ساختارهای قانونی، خطوط کلیدی و مهم تجارت، پیچیدگی ها و شرایط و فضای مقرراتی و کلان اقتصادی مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی انجام پذیرد.

ساختار حاکمیتی و نقش مدیریت ارشد

اصل ۳: ساختار حاکمیتی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید وظایف و اختیارات مدیران ارشد، هیأت نظارت بر شریعت و همچنین واحدهای مختلف تجاری و عملیاتی مؤسسه از قبیل اداره مدیریت ریسک را با تفکیک مناسب وظایف عملیاتی و نظارتی تعیین نماید. مدیریت ارشد مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی مسئولیت اجرای راهبردها و سیاست‌های مدیریت ریسک نقدینگی مصوب هیأت مدیره را به صورت یکپارچه و هماهنگ برعهده دارد؛ به گونه‌ای که اطمینان حاصل نماید، نقدینگی مؤسسه به صورت منظم و به‌هنگام و به شکل مؤثر مدیریت شده و همچنین از اجرای سیاست‌ها و فرایندهای مناسب برای محدود نمودن و کنترل عوامل اصلی ایجادکننده ریسک نقدینگی، مطمئن شود.

شناخت ریسک نقدینگی

اصل ۴: مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشند که تمام منابع ریسک اولیه و ریسک ثانویه ایجادکننده ریسک نقدینگی در مؤسسه اعم از غیرسیستماتیک، بازاری یا بین‌المللی را شناسایی نماید. مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشند ویژگی‌های رفتاری و قراردادی صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری، صاحبان حساب‌های جاری و سایر تأمین‌کنندگان وجوه خود را در شرایط عادی و بحرانی بازار، طراحی و الگوسازی نمایند. به این منظور، مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید اثرات روبه‌های هموارسازی در پرداخت سود به صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری و دسترسی احتمالی آن‌ها به بیمه سپرده‌ی منطبق با احکام شریعت را مد نظر قرار دهند.

تعاملات ریسک نقدینگی و پیاده‌سازی قراردادهای تأمین مالی اسلامی

اصل ۵: مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید اطمینان حاصل نمایند که روبه‌های مدیریت ریسک نقدینگی در سراسر مؤسسه یکسان و هماهنگ بوده و با چهارچوب مدیریت ریسک جامع که ارتباط بین ریسک نقدینگی و سایر ریسک‌ها از قبیل ریسک بازار، عملیاتی و اعتباری، ریسک تجاری انتقال یافته، ریسک شهرت و

ریسک عدم انطباق با احکام شریعت را مد نظر قرار می‌دهد، همگرا باشد. این چهارچوب باید ریسک نقدینگی ناشی از قراردادهای مختلف مالی منطبق با احکام شریعت اعم از این که مستقیماً به دلیل ماهیت و ذات اصلی قرارداد و یا به طور غیرمستقیم ناشی از سایر ریسک‌ها در هر یک از مراحل انجام قرارداد ایجاد شده باشند را تعیین نماید.

اندازه‌گیری ریسک نقدینگی

اصل ۶: مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشند با استفاده از روش‌های مناسب و محاسباتی از قبیل الگوهای قطعی، آماری و رفتاری، جریان نقدی مورد انتظار خود برای ارزش‌های مختلف را در شرایط متفاوت بازار ناشی از اقلام بالای خط و زیرخط ترازنامه برای افق‌های زمانی مختلف، شناسایی، اندازه‌گیری و پیش‌بینی نمایند. نتایج چنین محاسباتی، همگام با یک آزمون بحران مناسب و تحلیل سناریو، باید مبنایی را جهت تعیین آستانه‌ها و حدود و همچنین اعمال هرگونه تعدیل در راهبردها، سیاست‌ها و رویه‌های مدیریت ریسک نقدینگی فراهم نماید.

کنترل و کاهش ریسک نقدینگی (اصول ۷-۱۳)

تأمین مالی متنوع

اصل ۷: مؤسسه ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی باید اطمینان حاصل نماید که از منابع تأمین مالی متنوع، متناسب با اندازه و ماهیت اصلی فعالیت خود، محصولات ارایه شده و محیط بازاری، برخوردار است. تنوع‌سازی در تأمین مالی باید نشان‌دهنده تمرکز بالقوه تأمین‌کنندگان نقدینگی (خرد و عمده)، روش‌های تأمین مالی (با وثیقه و بدون وثیقه)، سررسید، مناطق جغرافیایی و ارزش‌های مختلف باشد. مؤسسه ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی باید در فواصل زمانی مشخص، توانایی خود را در تأمین وجوه از طریق هر یک از منابع، بررسی نموده و اصلاحات لازم را در راهبردهای متنوع‌سازی با توجه به پیش‌بینی تغییرات در محیط خارجی و داخلی خود اعمال نماید. منابع تأمین مالی بالقوه می‌تواند در برخی موارد مشتمل بر تبدیل به اوراق بهادار نمودن دارایی‌ها منطبق بر احکام شریعت نیز باشد.

مدیریت تلفیقی ریسک نقدینگی

اصل ۸: چنانچه مؤسسه ارایه کننده خدمات مالی اسلامی بخشی از گروه مالی باشد (به عنوان مثال یک بانک کاملاً اسلامی شده یا بانک‌های سرمایه‌گذاری اسلامی) یا بخشی از یک بانک متعارف (همانند بخش اسلامی یک بانک متعارف) که از چهارچوب متمرکز مدیریت ریسک نقدینگی برخوردارند، هیأت مدیره و مدیریت ارشد در سطح گروه/مؤسسه اصلی باید با مد نظر قراردادان وضعیت عملیات اسلامی در کل گروه مالی/مؤسسه اصلی و با لحاظ محدودیت‌ها، استقلال مؤسسات در انتقال نقدینگی مبتنی بر شریعت بین شرکت‌های گروه، راهبردها، سیاست‌ها و فرایندهای عملیات اسلامی را تهیه و تبیین نمایند.

نگهداری سپر نقدینگی با کیفیت بالا

اصل ۹: مؤسسه ارایه کننده خدمات مالی اسلامی باید سپر نقدینگی، مشتمل بر وجوه نقد و یا دارایی‌های با درجه نقدشوندگی بالا و منطبق با احکام شریعت را به منظور ایستادگی و مقاومت در برابر شرایط بحرانی بلندمدت بالقوه، نگهداری نماید. به این منظور باید حداقل موانع مقرراتی، اجرایی و قانونی برای فروش یا توثیق این چنین دارایی‌هایی در راستای ایجاد نقدینگی در شرایط بحرانی بازار وجود داشته باشد. اندازه و ترکیب این دارایی‌ها باید با میزان پذیرش ریسک مؤسسه ارایه کننده خدمات مالی اسلامی و الزامات نقدینگی برآورد شده از طریق آزمون‌های بحران، متناسب باشد.

برنامه احتیاطی تأمین وجوه

اصل ۱۰: تمامی مؤسسات مالی ارایه کننده خدمات مالی اسلامی، صرف‌نظر از ماهیت و پیچیدگی‌های خود، باید دارای برنامه احتیاطی تأمین وجوهی باشند که رویه‌ها و برنامه عملیاتی مؤسسات در مواجهه با بحران‌های نقدینگی را معین نماید. برنامه احتیاطی باید با توجه به همه کارکردهای مرتبط مؤسسه و نتایج آزمون‌های بحران مشتمل بر تحلیل سناریوهای آن تهیه گردد. این برنامه باید وظایف، مسئولیت‌ها و فعالیت‌های پشتیبان کلیدی را به همراه برنامه ارتباط داخلی و خارجی به منظور بررسی و شناخت وقایع

بحرانی مختلف، به وضوح تعیین کند. این برنامه همچنین باید پایش منظم عوامل محرک مرتبط را شامل بوده و همگام با تغییرات محیطی بازار و تجارت مورد بازنگری قرار گیرد.

مدیریت وثایق منطبق با احکام شریعت

اصل ۱۱: مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشد تا نیاز خود به وثایق و تضمینات منطبق با شریعت را در افق‌های زمانی مختلف شناسایی نموده و محدودیت‌های عملیاتی، قانونی و احکام شریعت را در خصوص استفاده از این وثایق مورد بررسی قرار دهد. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید فعالانه وضعیت وثایق خود را در زمان تفکیک (شناسایی) دارایی‌های آزاد از دارایی‌های غیرآزاد (در رهن) مدیریت نماید. همچنین، نظام‌های اطلاعاتی مؤسسه باید به گونه‌ای باشد که قادر به شناسایی وثایق آزاد از نظر نوع، ارز و مکان آن‌ها در شرایط عادی و بحرانی باشد.

هماهنگی و همکاری میان مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی

اصل ۱۲: با توجه به کمبود بازارهای بین بانکی اسلامی توسعه یافته در کشورهای مختلف به منظور مدیریت مؤثر ریسک نقدینگی، مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید با یکدیگر همکاری نزدیک‌تر و تنگاتنگی داشته تا بتوانند، هماهنگی و توافقات منطبق با احکام شریعت، راه‌حل‌ها و سازوکارهای تجاری را به منظور مدیریت نقدینگی به خوبی توسعه بخشند. این همکاری می‌تواند مشتمل بر ارتباط و ایجاد انجمن‌هایی در صنعت بانکداری اسلامی باشد. این قبیل همکاری‌ها در کنار ترتیبات دیگر، می‌تواند به منظور ایجاد جایگاهی محکم، مطمئن و اعمال توافقاتی هماهنگ برای تجارت فعال میان مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی همراه با بازارسازی برای ابزارها و سازوکارهای تجاری مختلف، به وسیله مقامات نظارتی حمایت گردد.

ایفای تعهدات مربوط به سیستم پرداخت و تسویه

اصل ۱۳: صرف‌نظر از این که مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی از کدامیک از سیستم‌های تسویه و پرداخت خالص یا ناخالص استفاده می‌نماید، باید قادر باشد تا نیاز کوتاه‌مدت نقدینگی خود را به منظور ایفای به موقع تعهدات مربوط به پرداخت و تسویه در تمام شرایط مدیریت کند. با لحاظ وابستگی‌های داخلی و ارتباطات درونی بین

سیستم‌های پرداخت و تسویه، مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید همیشه از انجام به موقع پرداخت‌های مهم و حیاتی به منظور جلوگیری و ممانعت از اختلالات سیستمی بالقوه که می‌تواند مانع از عملکرد مناسب و صحیح سایر روش‌های پرداخت در بازارهای پول گردد، اطمینان حاصل کند.

ریسک نقدینگی ارزهای خارجی

اصل ۱۴: مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید دارای سازوکارهای سنجش، پایش و کنترل وضعیت نقدینگی در خصوص ارزهایی باشد که دارای ریسک مهم و قابل توجه هستند. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید اندازه عدم تطابق جریان‌ات نقدی ناشی از ارزهای خارجی را در افق‌های زمانی معین به صورت کلی و جمعی و همچنین به صورت انفرادی برای هر ارز مهمی که مورد استفاده قرار می‌گیرد با توجه به ارزش پول ملی (عملیاتی) ارزیابی و پایش نماید و حتی جایی که مناسب است این عدم تطابق را محدود نماید. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید آزمون‌های بحران مناسبی را به کار گیرد و همچنین از راهبردهای پوشش ریسک منطبق با احکام شریعت در محدود نمودن و کنترل ریسک نقدینگی انواع ارزها استفاده نماید. خصوصاً این که مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید کمتر خود را در معرض ریسک انواع ارزهایی که از نقدشوندگی کمتری برخوردار بوده و قابلیت تبدیل پایینی دارند قرار دهد.

گزارش و افشای ریسک نقدینگی

اصل ۱۵: مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید دارای سیستم اطلاعات یکپارچه، متناسب با ماهیت، اندازه و پیچیدگی عملیات خود باشد به گونه‌ای که این سیستم بتواند به طور واضح، دقیق و به موقع گزارش‌های صحیحی در خصوص ریسک نقدینگی، برای واحدهای اجرایی مربوط و مدیریت ارشد در مؤسسه فراهم آورد. سیستم اطلاعاتی مزبور باید، در دوره‌های زمانی مناسب، منابع در معرض ریسک نقدینگی، وضعیت انطباق با سیاست‌های اتخاذ شده و محدودیت‌های تعیین شده توسط مدیریت ارشد مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و همچنین مناسب بودن راهبردهای مدیریت با توجه به نوسانات ریسک تعیین شده را، به طور قابل فهم به مدیریت ارشد و هیأت‌مدیره ارایه

نماید. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید اطلاعات کمی و کیفی در خصوص وضعیت نقدینگی و اقدامات انجام شده پیرامون مدیریت ریسک نقدینگی را به طور مناسب و منظم از طریق روش‌های مناسبی افشاء نماید.

رهنمودهایی برای مقامات نظارتی

وظایف و مسئولیت‌هایی برای نظارت بر وضعیت و ریسک نقدینگی

اصل ۱۶: مقامات نظارتی باید ارزیابی منظمی از وضعیت‌های کلی نقدینگی و چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه انجام دهند به گونه‌ای که اطمینان حاصل نمایند، همیشه سطح نقدینگی مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی به میزان کافی حفظ گردیده و در صورت وجود بحران نقدینگی، سطح نقدینگی مزبور قابلیت پوشش نقدینگی مورد نیاز مؤسسه را خواهد داشت.

مقررات نظارتی مورد نیاز مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی

اصل ۱۷: مقامات نظارتی باید با توجه به ویژگی‌ها و مشخصات مرتبط با ساختار تأمین مالی، ابزارهای تأمین مالی و سرمایه‌گذاری، دسترسی به اوراق بهادار منطبق با احکام شریعت و همچنین میزان توسعه یافتگی بازارهای پولی اسلامی در حوزه‌های اجرایی خود، مقررات و رهنمودهایی را در خصوص مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی تهیه نمایند.

وظایف ناظران به عنوان تأمین‌کننده کمک‌های نقدینگی

اصل ۱۸: مقامات نظارتی باید بالاترین میزان شناخت را در خصوص وظیفه و نقش خود به عنوان تأمین‌کنندگان نقدینگی در شرایط عادی و بحرانی که منطبق با احکام شریعت نیز می‌باشد، داشته و به طور همزمان به دنبال ایجاد هماهنگی و توسعه وثایق منطبق با احکام شریعت به منظور فراهم آوردن چنین حمایتی از مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باشند.

نظارت بر ریسک نقدینگی در سطح تلفیقی (کلی)

اصل ۱۹: در شرایطی که بانک‌های اسلامی به عنوان بخشی از یک گروه مالی فعالیت می‌نمایند، یا چنانچه یک بانک سنتی، عملیات بانکی اسلامی را از طریق بخش اسلامی خود ارایه می‌نماید مقامات نظارتی باید چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی را هم در سطح گروه یا شرکت اصلی و هم در سطح بانک اسلامی، به دقت ارزیابی نمایند. مقامات نظارتی باید اطمینان حاصل نمایند که به منظور تأمین منابع مالی مورد نیاز در شرایط عادی و بحرانی، نقدینگی کافی در هر دو سطح فوق‌الاشاره موجود باشد. مقامات نظارتی باید اطمینان حاصل نمایند که ریسک نقدینگی و سرایت ریسک شهرت عملیات بانکی اسلامی به سایر عملیات بانکی و بالعکس، به طور صحیح و به دقت مد نظر قرار گرفته و به نحوی مناسب کاهش یافته‌است.

گردآوری اطلاعات نقدینگی و اقدامات اصلاحی

اصل ۲۰: مقامات نظارتی باید به منظور ارزیابی ویژگی‌های ریسک نقدینگی و چهارچوب ریسک نقدینگی اتخاذ شده توسط مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در حوزه عملیاتی خود، آن‌ها را به ارایه اطلاعات کمی و کیفی دقیق و به موقع ملزم نمایند. چنانچه مقامات نظارتی از هرگونه ضعف یا کمبود عمده در وضعیت نقدینگی یا چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی مطلع گردند، باید آن‌ها را به اتخاذ به موقع اقدامات اصلاحی به منظور مرتفع نمودن مشکلات و مسایل تشخیص داده شده ملزم نمایند. مقامات نظارتی مکلفند با استفاده از ابزارهای مختلف در اختیار خود به همراه رویه‌ها و فرایندهای مناسب مؤثر، از اعمال اقدامات اصلاحی مناسب توسط مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی اطمینان حاصل نمایند.

نظارت کشور میزبان - مهمان و نظارت برون مرزی بر ریسک نقدینگی

اصل ۲۱: چنانچه مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در خارج از سرزمین اصلی خود فعالیت‌های مالی داشته باشد، مقامات نظارتی کشورهای مهمان و میزبان باید با همدیگر همکاری کرده و جهت ارزیابی کلی (تلفیقی) نقدینگی و چهارچوب مدیریت

ریسک نقدینگی اتخاذ شده توسط مؤسسات مربوط با همدیگر در ارتباط بوده و توافق به عمل آورند. مقامات نظارتی ضمن فعالیت‌های دوجانبه باید دارای شاخص‌هایی باشند که به کمک آن‌ها بتوانند سیستم‌های مالی خود را در برابر مشکلات نقدینگی ناشی از موقعیت‌های بحرانی حاصل از شرایط خاص مؤسسه یا بازار محافظت کنند. مقامات نظارتی داخلی که خطوط تجاری مختلف مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را پایش می‌نمایند باید در خصوص وضعیت نقدینگی و سطوح ریسک این مؤسسات، اقدامات هماهنگی را انجام داده و اطلاعات مربوط را به اشتراک بگذارند.

برنامه‌ریزی احتیاطی ناظران برای مؤسسه ارایه کننده خدمات مالی اسلامی

اصل ۲۲: مقامات نظارتی باید از برنامه‌ای جهت تشخیص و رویارویی با بحران نقدینگی در بخش خدمات مالی اسلامی به عنوان بخشی از چهارچوب احتیاطی کلان برای بخش مالی در خصوص نقدینگی برخوردار باشند. در چنین چهارچوبی الزامی است تا مقامات نظارتی با استفاده از آزمون‌های بحران در سطح کلان، منابع در معرض ریسک ترازنامه که توسط مؤسسه ارایه کننده خدمات مالی اسلامی ایجاد شده است را به همراه عوامل کلان اقتصادی، جغرافیایی و سیاسی مدنظر قرار دهند.

وظایف ناظران در توسعه زیرساخت‌های نقدینگی

اصل ۲۳: به منظور فراهم نمودن محیطی مساعد برای مدیریت ریسک نقدینگی به وسیله مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، مقامات نظارتی باید همکاری نزدیکی با سایر مقامات رسمی یا دولتی (همچون وزارت اقتصاد و صندوق‌های ضمانت سپرده) داشته باشند تا انتشار ابزارهای صکوک منطبق با احکام شریعت توسط دولت و ارایه بیمه سپرده‌های منطبق با احکام شریعت را تسهیل نمایند. مقامات نظارتی همگام با سایر ارکان مرتبط باید بازارسازی برای صکوک/ ابزارهای منطبق با احکام شریعت در کشور خود را تسهیل کنند. این موضوع بدان دلیل است که ایجاد بازارهای ثانویه برای این ابزارها تسهیل شده و میزان نقدشوندگی آن‌ها افزایش پیدا کند.

بخش سوم: اصول و رهنمودهای کلی برای مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی

۳-۱- اصول کلی

اصل ۱

مؤسسه ارایه کننده خدمات مالی اسلامی باید به منظور حفظ نقدینگی کافی برای تأمین احتیاجات نقدی روزانه خود و پوشش انحرافات پیش بینی شده و پیش بینی نشده از فعالیت های عادی مؤسسه طی یک دوره منطقی، از چهارچوبی جامع و دقیق برای مدیریت ریسک نقدینگی، همگرا با فرایندهای ریسک مؤسسه، برخوردار باشد. مؤسسه ارایه کننده خدمات مالی اسلامی باید به منظور شناسایی، اندازه گیری، پایش، گزارش دهی و کنترل ریسک نقدینگی بر اساس مقررات، اصول، ابزارها و بازارهای منطبق با احکام شریعت، دارای فرایندهای حاکمیتی مناسب، مشتمل بر نظارت هیأت مدیره و مدیریت ارشد باشد. مقامات نظارتی باید دارای فرایندی دقیق به منظور ارزیابی وضعیت و چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی و الزام آن ها به اقدامات اصلاحی فوری برای شرایط کمبود نقدینگی، باشند.

۲۵. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید به عنوان بخشی از فرایند ریسک خود، دارای چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی جامع و مناسب باشد. هدف اصلی این چهارچوب باید حفظ و نگهداری سطح کافی از نقدینگی به منظور برطرف کردن نیازهای نقدینگی و ایفای تعهدات در شرایط عادی کسب و کار بوده و برای مقاومت در دوره معقولی از شرایط بحران بر اساس سطح تحمل ریسک مؤسسه کمک نماید. فرایند مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید شامل برنامه ها و ابزارهای کافی منطبق بر اصول و احکام شریعت به منظور شناسایی، سنجش، پایش، گزارش دهی و کنترل ریسک نقدینگی بوده و همچنین شامل برنامه ای احتیاطی برای برآوردن الزامات تأمین مالی و تعیین محدودیت هایی بر اساس نتایج آزمون بحران و تجزیه و تحلیل سناریو باشد.

۲۶. مسئولیت نهایی تهیه و تنظیم چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی جامع و پایش سطح ریسک نقدینگی پذیرفته شده توسط مؤسسه مالی ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی

برعهده هیأت مدیره مؤسسه می‌باشد. این چهارچوب ضمن لحاظ ماهیت و اندازه عملیات مؤسسه، الگوهای کسب و کار، ویژگی‌های منابع مالی، ترکیب ابزارهای سرمایه‌گذاری و تأمین مالی منطبق با احکام شریعت، در دسترس بودن سازوکارها و ابزارهای نقدینگی منطبق با احکام شریعت مؤسسه در محل فعالیت آن و در نهایت میزان کمک در تأمین نقدینگی احتمالی منطبق با احکام شریعت از سوی مقامات نظارتی، باید دربرگیرنده سیاست‌های مهم و راهبردهایی برای مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه باشد. مدیریت ارشد مؤسسه، مسئولیت به‌کارگیری و اجرایی نمودن سیاست‌ها و راهبردهای مصوب و اتخاذ شده در مدیریت ریسک نقدینگی را برعهده دارد. این امر به این خاطر است که مؤسسه باید دید روشنی نسبت به تمام منابع و روابط میان ریسک‌های نقدینگی از طریق یک رویکرد کلی نسبت به مدیریت ریسک بوده و از رویه‌ها و فرایندهایی برای پایش مستمر ریسک نقدینگی و گزارش به هیأت مدیره استفاده نماید.

۲۷. راهبردها و سیاست‌های مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در مدیریت ریسک نقدینگی به‌طور صریح و واضح باید شرایط و وضعیت‌های عادی و بحرانی نقدینگی را در نظر گیرد. در خصوص بحران نقدینگی - اعم از بحران در سطح مؤسسه یا بازار - مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی ممکن است در بدست آوردن وجوه نقد میان مدت یا بلندمدت به واسطه کاهش اعتماد فعالان بازار و سایر تأمین‌کنندگان مالی، با مشکل روبرو شود. بعلاوه، افق زمانی مربوط به تأمین مالی‌های فعلی ممکن است کاهش پیدا کند زیرا تعهدات پرداخت زودتر از روال گذشته سررسید می‌شود. در چنین مواقعی، ابزارهای منطبق با احکام شریعت نگهداری شده توسط مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی که قبلاً با مشکل عمق ناکافی بازار مواجه بودند، ممکن است قابلیت فروش نداشته باشند. بنابراین، هیأت مدیره باید در چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی خود، درجه اعتماد و اتکا بر سپرهای نقدینگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و همچنین خطوط تأمین مالی تعهد شده را به‌طور واضح مشخص نماید.^{۱۲} به گونه‌ای که

۱۲- در عمل خطوط تأمین مالی تعهد شده یا سایر تسهیلات تأمین مالی احتمالی در دسترس نخواهد بود. لذا هیأت مدیره بایستی به‌طور محافظه‌کارانه‌ای میزان دسترسی به منابع مالی و نقدینگی مورد نظر را در چنین شرایطی ارزیابی نماید.

به طور کامل انتخاب بین هزینه و مقاومت در برابر بحران نقدینگی را منعکس نماید. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید اطمینان حاصل نماید که عملیات مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه، فرصتی برای کسب سود به سبب مدیریت ریسک نقدینگی احتیاطی، فراهم نخواهد آورد. استفاده از مباحثه کالا برای تحقق اهداف مدیریت ریسک نقدینگی نمونه‌ای از این حالت می‌باشد. راهبردها و سیاست‌های مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید به گونه‌ای باشد که به طور واضح و روشن، بین ابزارهای کوتاه مدت مباحثه کالاها در مبادلات بین بانکی میان نهادها و مؤسسات مالی به عنوان بخشی از مدیریت ریسک نقدینگی و استفاده بلندمدت از مباحثه کالاها به منظور کسب و حصول سود از طریق جذب سپرده‌ها و اعطای تسهیلات تمایز قایل شود. استفاده نامتناسب از چنین مبادلاتی به منظور کسب سود می‌تواند ریسک نقدینگی را تشدید نموده و مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی را در معرض بدهی و وضعیت اهرمی بیشتری قرار دهد.

۲۸. سیاست‌ها و راهبردهای مدیریت ریسک نقدینگی باید نیازهای کوتاه مدت و بلندمدت نقدینگی مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی و ریسک نقدینگی ارقام زیرخط ترازنامه و سایر ریسک‌های احتمالی را پوشش دهد. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید در خصوص مدیریت و کاهش ریسک نقدینگی، تحلیل حساسیت منبعث از نوآوری‌ها و محصولات مصوب جدید را به عمل آورد. این تحلیل باید توسط واحدها و دپارتمان‌های حرفه‌ای ذی صلاح انجام پذیرد. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید دارای کنترل‌های داخلی و سازوکارهای حسابرسی داخلی جامع و مناسب بوده تا بتواند میزان کفایت کنترل‌ها در چهارچوب مدیریت ریسک را تحت ارزیابی و آزمون قرار دهد. از آنجایی که بیشتر فعالیت‌های انجام شده توسط واحدها و ارگان‌های مختلف مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی می‌تواند بر سطح و ریسک نقدینگی تأثیرگذار باشد، سیاست‌ها و راهبردهای مدیریت ریسک نقدینگی باید درون سراسر مؤسسه مطرح و به اشتراک گذاشته شود. مدیریت ارشد مؤسسه باید اطمینان حاصل نماید که

تمام واحدها و بخش‌های تجاری در حیطه سیاست‌های مصوب، فرایندها و محدودیت‌های تعیین شده فعالیت می‌کنند.

۲۹. هدف از پایش و نظارت ریسک نقدینگی در مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید حداقل نمودن احتمال وقوع ریسک نقدینگی و اثر مسایل و مشکلات نقدینگی باشد. همانند سایر ریسک‌های اصلی، مقامات نظارتی باید به میزان کافی به ارزیابی ریسک نقدینگی مؤسسه اهمیت دهند. فرایند ارزیابی ریسک مؤسسه باید موارد و شرایط متفاوت موجود در مؤسسه را با توجه به ساختارهای متفاوت ترازنامه‌ای و ابزارهای سرمایه‌گذاری منطبق با احکام شریعت مورد بررسی قرار دهد. مقامات نظارتی باید به منظور حداقل کردن احتمال ورشکستگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و سرایت آثار آن به سایر نهادها و مؤسسات سیستم مالی ارزیابی‌های منظمی از وضعیت نقدینگی و چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، داشته باشند. به تبع چنین ارزیابی‌هایی، مقامات نظارتی باید بررسی نمایند که آیا مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی از نقدینگی کافی برای رویارویی و مواجهه با مراحل مختلف بحران که در پاراگراف ۸۹ توضیح داده خواهد شد، برخوردار است و به این منظور می‌تواند اقدامات اصلاحی مناسب و به‌موقع را در صورت بروز هرگونه ناکارایی، اعمال نمایند یا خیر؟

۳۰. مقامات نظارتی همچنین باید در خصوص نقش خود به عنوان تأمین‌کنندگان نقدینگی و ارایه‌کنندگان تسهیلات منطبق با احکام شریعت به مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به عنوان آخرین منبع قابل استقراض، شفافیت بیشتری داشته باشند. برای تحقق چنین کمک‌هایی مقامات نظارتی باید، قابل استفاده بودن وثایق منتشر شده منطبق با احکام شریعت در کشورهای دیگر و بر اساس ارزش‌های خارجی را همگن نموده و توسعه بخشند.^{۱۳} مقامات نظارتی باید با سایر مقامات نظارتی مرتبط در داخل و خارج از حوزه‌های نظارتی خود نیز تعامل نزدیک‌تری داشته باشند. این همکاری باید با توجه به

۱۳- یک راه هماهنگ‌سازی و توسعه وثایق واجد شرایط منطبق با احکام شریعت برای مقامات نظارتی استقرار و ایجاد فرایند "شناخت دوجانبه" در پذیرش صکوک منتشر شده در سایر حوزه‌ها و بخش‌ها می‌باشد. این چنین فرایندی باید با ارایه تسهیلات مستمر در راستای حمایت نقدینگی شروع شده و می‌تواند به شکل کمک و حمایت اضطراری به عنوان آخرین وام‌دهنده هم توسعه پیدا کند.

ارزیابی ریسک و برنامه‌های مربوط به نظارت هماهنگ باشد. چنین همکاری‌هایی به حفظ نقدینگی و جلوگیری از تسری ریسک شهرت در میان فعالان تجاری کمک خواهد نمود و اقدامات اصلاحی به موقع از سوی مقامات نظارتی را تسهیل خواهد ساخت.

۳-۲- نقش هیأت مدیره

اصل ۲

هیأت مدیره مسئولیت غایی و نهایی تعیین سطوح و حد قابل پذیرش ریسک نقدینگی و چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را برعهده دارد. بنابراین، دامنه نوسانات ریسک نقدینگی متناسب با توانایی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در تأمین منابع کافی منطبق با شریعت به صورت نقدینگی، برای کاهش ریسک نقدینگی باید توسط هیأت مدیره تعیین گردد. متناسب با تعیین دامنه قابل پذیرش نوسانات ریسک نقدینگی، هیأت مدیره باید سیاست‌های مهم و راهبردهای مدیریت ریسک نقدینگی را، هرچند یک‌بار، بررسی، تصویب و اعمال نماید. این موضوع باید با در نظر گرفتن الگوی تجاری، ساختارهای قانونی، خطوط کلیدی و مهم تجارت، پیچیدگی‌ها و شرایط و فضای مقرراتی و کلان اقتصادی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی انجام پذیرد.

۳۱. مسئولیت نهایی نظارت بر مدیریت ریسک نقدینگی بر عهده هیأت مدیره مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی است. هیأت مدیره باید راهبردهای مدیریت ریسک نقدینگی و سیاست‌های کافی را به منظور تعادل میان سود و ریسک تأیید نماید. همچنین ضمن نظام‌مند نمودن سیاست‌ها و راهبردهای مدیریت ریسک، هیأت مدیره موظف است از دیدگاه مدیریت ریسک مؤسسه (ERM)، میزان ریسک‌پذیری مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را به شاخص‌های نشان‌دهنده تحمل ریسک^{۱۴} تبدیل کند. چنین سیاست‌ها و راهبردهایی، باید الگوهای تجاری، ساختار قانونی، پیچیدگی عملیات و محصولات، خطوط بنیادی و کلیدی تجاری و فضای مقرراتی را مورد توجه قرار

۱۴- حد پذیرش ریسک به میزانی اطلاق می‌گردد که یک مؤسسه قادر باشد تا به منظور کسب بازده مالی میزانی از ریسک را متحمل شود. حد پذیرش ریسک بیشتر یک مؤسسه به مفهوم تحمل و پذیرش ریسک بیشتر برای دستیابی به منافع ناشی از تحقق اهداف مالی آن مؤسسه می‌باشد.

دهند. هیأت مدیره باید اطمینان حاصل نماید که میزان تحمل ریسک مؤسسه ارایه کننده خدمات مالی اسلامی به صورت عامل‌های قابل بررسی و پیگیری بیان شده به نحوی که بیانگر واکنش بالقوه مؤسسه به طیفی از وقایع قابل قبول باشد. هیأت مدیره باید اطمینان حاصل نماید که میزان تحمل ریسک به اطلاع کلیه سطوح مدیریت رسانده شده است. به این دلیل که میزان تحمل ریسک باید در فرایندهای متفاوت مؤسسه از قبیل محصولات مصوب، مستندات، پایش مراحل اجرا و سایر مراحل مورد نظر در آینده، لحاظ شود. هیأت مدیره باید به طور منظم میزان تناسب سیاست‌ها و راهبردهای مدیریت ریسک نقدینگی را با توجه شرایط فعلی بازار، شرایط واقعی و حقیقی و انتظارات ذینفعان در زمان اتخاذ تصمیم‌های مناسب، حداقل در مقاطع سالانه، ارزیابی نماید. در خصوص شرایطی که وضعیت بازار با توجه به میزان نقدینگی به سرعت تغییر می‌نماید، هیأت مدیره می‌تواند در خصوص بازنگری مناسب با تناوب بیشتر تصمیم بگیرد. راهبرد مدیریت ریسک نقدینگی می‌تواند مشتمل بر محدودیت‌ها و پارامترهای کمی و کیفی مختلف در سطوح پیشرفته باشد.

۳۲. هیأت مدیره باید حدود مسئولیت‌ها و اختیارات را برای کمیته‌های هیأت مدیره و مدیریت ارشد به منظور مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی تعیین نماید. چنانچه هیأت مدیره اختیارات مربوط به تصویب سیاست‌ها، فرایندها و حدود مقررات را به کمیته‌های خود محول نماید، هیأت مدیره موظف است وظایف، نقش‌ها، حدود و دامنه‌ی فعالیت‌های هر یک از کمیته‌ها را به طور شفاف تعیین کند. همچنین هیأت مدیره موظف است اطمینان حاصل نماید که مدیریت ارشد، راهبردها و سیاست‌های مصوب هیأت مدیره در خصوص انواع ریسک‌ها را، در قالب رهنمودها، فرایندها و دستورالعمل‌های عملیاتی به صورت تفصیلی و به همراه مستندات و مکتوبات با کیفیت، که منطبق با رویکرد ریسک و بازده مؤسسه است، ارایه می‌نماید. هیأت مدیره باید سیستم جبران خدمات برای مدیریت ارشد را بررسی کرده تا در خصوص میزان ریسک تخصیص یافته به فعالیت‌های مختلف مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی اطمینان حاصل نماید. همچنین هیأت مدیره باید برنامه‌های احتیاطی تأمین وجوه مؤسسه

ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به منظور مدیریت بحران و فشار نقدینگی در سطح مؤسسه یا بازار را در راستای حصول اطمینان از توانایی تداوم تجهیز نقدینگی فعالیت‌های مهم توسط مؤسسه بدون ایجاد هزینه‌ها و زیان‌های ناخواسته، بررسی و تصویب نماید.

۳۳. هیأت مدیره باید سازوکاری برای پایش منظم و گزارش‌دهی تفصیلی از ویژگی‌های ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی ایجاد نماید. هیأت مدیره موظف است به طور ادواری اطلاعات مرتبط با موارد عنوان شده و اطلاعاتی در خصوص سطوح نقدینگی را به منظور ایجاد قابلیت‌های لازم در فراهم سازی و تعیین مسیر راهبردها در زمان مناسب لحاظ نماید. هیأت مدیره موظف است پیشاپیش اطلاعاتی مرتبط با هریک از حوادث و وقایع مهم مرتبط با بازار و مؤسسه که می‌توانند به عنوان تهدیدی برای وضعیت نقدینگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به‌شمار آیند را شناسایی و بررسی نماید. وقایع و رخدادها در سطح بنگاه‌ها ممکن است مشتمل بر، انحراف از ارزش و قابلیت عرضه در بازار مجموعه دارایی‌های نقد، تمرکز در منابع تأمین وجوه، هزینه‌های فزاینده تأمین وجوه، برداشت‌های عمده و مهم از سپرده‌ها و حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود (PSIA)، شکاف نقدینگی فزاینده، نقض مستمر و قابل توجه حدود تعیین شده، کمبودهای جریانات نقدی، زیان‌های عمده عملیاتی و... باشد. رخدادها و وقایع بازاری یا در سطح بازار نیز می‌توانند شامل مواردی چون کاهش رتبه، نقض یا انحراف معنی‌دار در انطباق با احکام شریعت که توسط حسابرسان داخلی و مستقل اشاره شده‌اند و به طور بالقوه قابلیت انتقال و تبدیل به ریسک شهرت را دارند، مسایل و مشکلات نقدینگی و ناتوانی در پرداخت یکی از بنگاه‌ها و طرف‌های تجاری، برداشت از خطوط اعتباری به وسیله‌ی شرکای بین‌بانکی، تغییرات قوانین و مقررات از جانب مقامات نظارتی در خصوص تأمین مالی منطبق با احکام شریعت، سقوط کلی بازار و غیره باشد. هیأت مدیره باید از اقدامات اصلاحی به موقع در خصوص موضوعات و مسایل طرح شده توسط مدیریت ارشد اطمینان حاصل کند. هیأت مدیره موظف است که یک خود ارزیابی را از نحوه پایش خود از ریسک نقدینگی اعمال

نماید و باید قادر به کسب اطلاعات تفصیلی و بیشتر در مواقع لزوم از واحدهای مرتبط باشد.

۳۴. بهبود اطلاعات، دانش و مهارت‌های اعضای هیأت مدیره پیرامون روش‌های کاربردی مدیریت ریسک نقدینگی و روند تکاملی مدیریت ریسک نقدینگی باید از الویت‌های مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باشد. با توجه به دانش و فراست اکثر اعضای هیأت مدیره نسبت به مسایل مالی، آن‌ها باید قادر باشند که تا حد معقول، ماهیت و پیچیدگی‌های مدیریت ریسک نقدینگی در مؤسسه ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی را درک نمایند. چنین اعضایی باید به طور کافی با ادبیات ریسک آشنایی داشته و قادر باشند که ریسک همراه با ابزارهای سرمایه‌گذاری و تأمین مالی منطبق با احکام شریعت را درک نمایند.

۳-۳- ساختار حاکمیتی و نقش مدیریت ارشد

اصل ۳

ساختار حاکمیتی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید وظایف و اختیارات مدیران ارشد، هیأت نظارت بر شریعت و همچنین واحدهای مختلف تجاری و عملیاتی مؤسسه از قبیل اداره مدیریت ریسک را با تفکیک مناسب وظایف عملیاتی و نظارتی تعیین نماید. مدیریت ارشد مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی مسئولیت اجرای راهبردها و سیاست‌های مدیریت ریسک نقدینگی مصوب هیأت مدیره را به صورت یکپارچه و هماهنگ برعهده دارد؛ به گونه‌ای که اطمینان حاصل نماید، نقدینگی مؤسسه به صورت منظم و به‌هنگام و به شکل مؤثر مدیریت شده و همچنین از اجرای سیاست‌ها و فرایندهای مناسب برای محدود نمودن و کنترل عوامل اصلی ایجادکننده ریسک نقدینگی، مطمئن شود.

۳۵. مشابه سایر بخش‌های مدیریت ریسک، مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید ساختار حاکمیتی خود را به گونه‌ای تنظیم نماید که وظایف و مسئولیت‌های مدیریت ارشد، همانند سایر واحدها و بخش‌های تجاری، به منظور اجرای اثربخش سیاست‌ها و راهبردهای مصوب هیأت مدیره کاملاً مشخص و معین باشد. این ساختار باید از

مشارکت فعال و مستمر مدیریت ارشد به منظور مدیریت منظم و به موقع ریسک نقدینگی، اطمینان حاصل نماید. با توجه به اندازه و ماهیت عملیات مؤسسه، کمیته‌های مهم مدیریت که باید در مدیریت و پایش ریسک نقدینگی مشارکت داشته باشند، شامل؛ کمیته دارایی و بدهی (ALCO)، کمیته اجرایی ریسک و یا کمیته مدیریت ریسک و غیره می‌باشد. با این وجود، این مجموعه از رهنمودها، رویکرد (NO ONE SIZE FITS ALL) را برای ساختارهای مدیریتی مختلف که توسط هیأت مدیره مصوب گردیده است، را مد نظر دارد تا این که ساختارهای طراحی شده متناسب با اهداف، مدل‌های کسب و کار، ماهیت و اندازه عملیات هر مؤسسه باشد.

۳۶. کمیته دارایی و بدهی فوق‌الاشاره و سایر کمیته‌ها که به منظور کنترل ریسک نقدینگی مؤسسه تعیین می‌شوند باید فعالانه مشخصه‌های ریسک نقدینگی مؤسسه را کنترل نمایند و در درون مؤسسه در خصوص تأمین مالی، خزانه‌داری، مدیران ارشد، اعتبارات، سپرده‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها، تأمین مالی و مدیریت ریسک از جانب هیأت مدیره اختیار عمل کافی را داشته باشند. هیأت مدیره باید حدود اختیارات این کمیته‌ها را در خصوص؛ برنامه‌ریزی، راهبری و کنترل جریان‌ات، سطح، ترکیب، هزینه‌ها و بازدهی سرمایه‌گذاری‌ها و تأمین وجوه مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی تعیین نماید.

۳۷. اعضای کمیته باید اطمینان حاصل نمایند که سیستم‌های استقرار یافته برای مدیریت ریسک نقدینگی دارای این قابلیت باشند تا به نحو مناسبی منابع در معرض ریسک مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را مشخص و اندازه‌گیری کنند. کمیته باید اطمینان حاصل نماید که مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی دارای یک سیستم اطلاعاتی کاملاً انعطاف‌پذیری است که قابلیت فراهم سازی و ارایه گزارش‌های به موقع، صحیح و مربوط در خصوص وضعیت ریسک نقدینگی را جهت ارایه به مدیریت ارشد، هیأت مدیره و مقامات نظارتی مؤسسه دارا می‌باشد.

۳۸. مدیریت ارشد مسئولیت تعیین ساختار، مسئولیت‌ها و کنترل‌های ریسک نقدینگی در مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را برعهده دارد. موارد عنوان شده باید در سیاست‌ها و دستورالعمل‌های ریسک نقدینگی مستند و به دقت شرح داده شوند.

مدیریت ارشد باید در جایی که لازم باشد در خصوص اقدامات توسعه‌ای عمده واکنش نشان داده و گزارش‌های منظمی را به هیأت مدیره ارایه دهد. مدیریت ارشد موظف است از وجود کنترل‌های داخلی کافی و سازوکارهای حسابرسی داخلی به منظور حفظ یکپارچگی فرایندهای مدیریت ریسک نقدینگی تعبیه شده، اطمینان حاصل نماید. همچنین مدیریت ارشد مسئولیت به‌کارگیری و انتصاب اشخاص توانا و ماهری که ماهیت و ویژگی‌های قراردادها و ابزارهای منطبق با شریعت را به منظور مدیریت ریسک نقدینگی و کارکرد کنترل داخلی به‌طور کامل درک کرده‌اند را برعهده دارد. بعلاوه، مدیریت ارشد مسئولیت تعیین فرایندهایی مشخص و مصوبات مورد نیاز در خصوص موارد استثنایی سیاست‌ها و حدود تعیین شده از قبیل فرایندهای ارجاع به مقام بالاتر و اقدامات پیگیرانه که ممکن است در خصوص نقض حدود تعیین شده به‌کارگرفته شوند را برعهده دارد.

۳۹. مدیریت ارشد موظف است که تغییرات در شرایط بازار و همچنین توسعه‌های بازاری که می‌تواند چالش‌هایی را در مدیریت مناسب ریسک نقدینگی ایجاد نماید با دقت تحت نظر قرار دهد. بر اساس این رهنمود، مدیریت ارشد موظف است که به هیأت مدیره هرگونه اصلاحات و تعدیلات مورد نیاز در سیاست‌ها و راهبردهای مدیریت ریسک نقدینگی را توصیه نماید. تغییرات بازار، هم در کوتاه‌مدت و هم در سطح راهبردی (بلندمدت)، می‌تواند بر سیاست‌ها و راهبردهای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی تاثیرگذار باشد. مدیریت ارشد به‌طور ویژه، باید در اعمال واکنش به تغییرات بازاری که ممکن است مدیریت ریسک نقدینگی راهبردی را در مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی تحت تأثیر قرار دهد با حساسیت و تأمل بیشتری برخورد نماید. ساختار مدیریتی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید به گونه‌ای فراهم گردد که بتواند وظایف و مسئولیت‌ها میان بخش‌ها و واحدهای عملیاتی و نظارتی را تفکیک نماید تا به این ترتیب بتواند احتمال ایجاد هرگونه تضاد منافع را حداقل سازد.^{۱۵} انتظار می‌رود

۱۵- همان‌گونه که قبلاً توضیح داده شده است، در ساختار تک لایه‌ای هیأت مدیره، تفاوت اساسی میان بخش عملیاتی (مدیران اجرایی و سایر اعضای مدیریت ارشد) و نظارتی (مدیران غیر اجرایی) وجود دارد. در ساختارهای دو لایه‌ای، در جایی که مدیریت یا

که مسئولیت اصلی در پایش مدیریت ریسک نقدینگی، مستقل از واحدهای تجاری که در بخش‌های سرمایه‌گذاری و تجارت که به فعالیت‌های مالی اشتغال دارند، در نظر گرفته شود. ورود فعالانه مدیریت ارشد در فرایند آزمون بحران مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی بسیار حیاتی و ارزشمند می‌باشد. مدیریت ارشد حتی در زمانی که مؤسسه با حجم بالایی از منابع نقدینگی مواجه است باید از مؤسسه بخواهد که سناریوهای جدی و شدیدی را در خصوص نقدینگی در نظر بگیرد.

۴۰. با توجه به اندازه، حیطه عملکرد و ساختار مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، چهارچوب متمرکز یا غیرمتمرکز مدیریت ریسک نقدینگی در سطوح نهادی قابل استفاده می‌باشد.^{۱۶} صرف‌نظر از ساختار به کار گرفته شده در مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، مدیریت ارشد باید بررسی‌های لازم را در خصوص محدودیت‌های مقرراتی، قانونی، عملیاتی یا محدودیت‌های ناشی از انطباق با شریعت را در انتقال نقدینگی بین نهادهای مختلف قانونی یا حوزه‌های متفاوت به عمل آورد. مدیریت ارشد در سطح شرکت‌های اصلی باید قادر باشد که ریسک و سطح نقدینگی را در میان واحدها و بخش‌های مختلف به صورت مستمر پایش نماید. مدیریت ارشد بانک‌های متعارف فعال در عملیات بانکی اسلامی که دارای بخش ویژه‌ای به عنوان بخش بانکداری اسلامی می‌باشند، باید از تفاوت‌ها، پیچیدگی‌ها و موانع موجود در مدیریت نقدینگی عملیات اسلامی در ارتباط با کل بانک آگاه باشند. به صورت مشابه، در حوزه‌هایی که بازارهای پول اسلامی به دلیل تعداد اندک فعالان آن، محدودیت ابزارهای منطبق با شریعت و محدود بودن سازو کارهای مبادلات تجاری میان مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، به اندازه‌ی کافی توسعه نیافته‌اند، مدیریت ارشد باید قادر به ارزیابی اثرات چنین محدودیت‌هایی بر عملیات و سودآوری مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باشد. مدیریت ارشد باید با قسمت‌ها و واحدهای مرتبط و بخش‌هایی که مسئولیت

هیأت مدیره اجرایی به ایفای وظایف عملیاتی می‌پردازد و "هیأت مدیره نظارتی" انجام‌دهنده وظایف کنترل و نظارت هستند، مقامات اجرایی ارشد، از اعضای مدیریت اجرایی به شمار می‌آیند.

۱۶- بررسی‌های انجام شده توسط هیأت خدمات مالی اسلامی نشان می‌دهد که بالغ بر ۹۸ درصد مؤسسات ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی از ساختار مدیریت ریسک متمرکز برخوردارند. مابقی، یا ساختاری غیر متمرکز داشته و یا در جایی که واحدهای تجاری و بخش‌های حقوقی مسئولیت نقدینگی خود را برعهده دارند، با توجه به محدودیت‌های اعمال شده توسط مدیریت ارشد، ترکیبی از این دو ساختار را برگزیده‌اند.

مدیریت ریسک نقدینگی را در مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی برعهده دارند از قبیل اداره توسعه محصولات و هیأت نظارت بر شریعت، همکاری و تعامل بیشتری داشته باشد تا به این ترتیب بتواند به شیوه‌های جدیدی برای مدیریت بهتر ریسک نقدینگی منطبق با احکام شریعت دست یابند. مدیریت ارشد باید با دیگر مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی در حوزه عملیاتی خود نیز همکاری داشته و بدین منظور با توجه به اهداف فوق‌الشاره، با نهادهای نظارتی ارتباط داشته باشد.

۴۱. همان‌گونه که به تفصیل در استانداردهای حاکمیتی شریعت (IFSB-10) آمده است، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید دارای یک سیستم حاکمیت شریعت بوده تا این که از یک نظارت مستقل بر فرایندها و ساختارهای مختلف در چهارچوب سازمانی از لحاظ میزان انطباق با احکام شریعت اطمینان حاصل کند. یکی از اجزای اصلی چنین چهارچوبی وجود هیأت نظارت بر شریعت در مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی می‌باشد. با لحاظ مسایل مرتبط با احکام شریعت که ممکن است مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی در طی سازماندهی، ارایه و اجرای روش‌ها و سازوکارهای مدیریت نقدینگی با آن مواجه باشد، اعضای هیأت نظارت بر شریعت باید نقش فعالی را در این خصوص ایفا نمایند. استاندارد IFSB-10 نقش هیأت نظارت بر شریعت را قبل و بعد از پیش‌بینی فرایندهای حاکمیتی از قبیل، ارتباطات نزدیک بین هیأت نظارت بر شریعت در مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی و ادارات و واحدهای بررسی تطبیق با احکام شریعت همانند بخش‌های بررسی و حسابرسی داخلی شریعت، مشخص و معین می‌نماید. برخی از حوزه‌های مرتبط با چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی که هیأت نظارت بر شریعت می‌تواند نقشی اساسی و مهم ایفا نماید عبارتند از:

- ۱- تصویب ابزارها و سازوکارهای جدید مدیریت ریسک نقدینگی منطبق با احکام شریعت از قبیل محصولات پوشش ریسک منطبق با احکام شریعت؛
- ۲- حصول اطمینان از به‌کارگیری صحیح سازوکارها و ابزارهای مصوب از طریق همکاری با واحدهای حسابرسی داخلی منطبق با احکام شریعت؛

۳- تأیید، تعیین و کنترل میزان وجوه ادغام نشده بخش‌ها، شعبه‌ها و زیرمجموعه‌های فعال در بانکداری اسلامی و نهادهای اصلی متعارف؛

۴- تأیید و کنترل گستره سرمایه‌گذاری‌های مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی همگام با نهادها و مؤسسات مالی متعارف بر اساس مباحثه کالاها (Commodity Murabaha Transactions) و سایر ساختارها.

۴۲. مدیریت ارشد باید تغییرات مناسبی را در سلسله مراتب سازمانی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به منظور تقویت نقش و وظایف اداره مدیریت ریسک و همچنین رییس اداره ریسک، از طریق ایجاد خطوط گزارش‌دهی مستقیم‌تر، با اهمیت‌تر و پرقدرت‌تر اعمال نماید. نقش رییس اداره ریسک علاوه بر پایش، سنجش و گزارش‌دهی ریسک مشتمل بر ریسک نقدینگی، باید به‌گونه‌ای تقویت گردد که رییس اداره ریسک بتواند در خصوص تصمیم‌های چالشی تجاری و مدیریت ریسک به صورت فعالانه‌تر و مفیدتری نظرات خود را بیان کرده و ایفای وظیفه نماید. به‌علاوه، عقاید و نظرات رییس اداره ریسک باید در اجرای مبادلات مهم، ارزیابی طرف‌های تجاری اصلی، تصمیم‌گیری در خصوص مسایل مرتبط با ریسک، همراه با رویه‌های سریع حل مسأله با ارجاع به مقام بالاتر که شامل به‌کارگیری اعضای کمیته‌های مدیریت ریسک نیز شود، مدنظر قرار گرفته شود. رییس اداره ریسک باید به عنوان یکی از اعضای کمیته‌های مختلف مدیریت مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی در نظر گرفته شود.

۳-۴- شناسایی ریسک نقدینگی

اصل ۴

مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشند که تمام منابع ریسک اولیه و ریسک ثانویه ایجادکننده ریسک نقدینگی در مؤسسه اعم از غیرسیستماتیک، بازاری یا بین‌المللی را شناسایی نماید. مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشند ویژگی‌های رفتاری و قراردادی صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری، صاحبان حساب‌های جاری و سایر تأمین‌کنندگان وجوه خود را در شرایط عادی و بحرانی بازار، طراحی و الگوسازی نمایند. به این منظور، مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید اثرات رویه‌های هموارسازی در پرداخت سود به صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری و دسترسی احتمالی آن‌ها به بیمه سپرده‌ی منطبق با احکام شریعت را مد نظر قرار دهند.

۴۳. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید در بلندمدت و کوتاه‌مدت، ریسک نقدینگی ناشی از عملیات و فعالیت‌های خود، شرایط بازار یا ریسک ناشی از حوادث و وقایع برون‌مرزی را در شعب، شرکت‌های زیرمجموعه، بخش‌ها و قسمت‌های مختلف شناسایی نماید. در فرایند شناسایی، مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید در شرایط عادی و در زمان‌های بحرانی، کلیه وضعیت‌های بالا و زیر خط ترازنامه را که می‌تواند بر وضعیت نقدینگی مؤسسه اثرگذار باشد را تشخیص داده و شناسایی نماید و به صورت یک محدوده و یا طیف عددی آن را نمایش دهد. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی باید انواع حوادث و رخدادهایی که می‌تواند ریسک نقدینگی را ایجاد نماید در نظر بگیرد. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید چهارچوب محکمی برای لحاظ بدهی‌های احتمالی و سایر تعهدات بالقوه از قبیل محاسبه اثرات ایفای تعهدات پرداخت نشده داشته باشد. فرایند تشخیص باید ماهیت منابع در معرض ریسک، ارزش اعتباری طرف‌های تجاری، همبستگی میان بخش‌های جغرافیایی و تجاری و ماهیت رابطه با طرف‌های تجاری مختلف را مد نظر قرار دهد. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی

باید قادر به تشخیص حوادث و وقایعی که می توانند اثر منفی در درک سایرین از قابلیت پرداخت به موقع و ارزش اعتباری آن ایجاد کند را داشته باشد.

۴۴. اگرچه ریسک نقدینگی از انواع ریسک‌هایی است که مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به دلیل ماهیت و ذات اصلی فعالیت‌های خود با آن مواجه است و لیکن می‌تواند از طریق سایر ریسک‌های مالی همچون، ریسک اعتباری، بازار و ریسک‌های عملیاتی ایجاد شود. همچنین ریسک نقدینگی می‌تواند به دلیل ضعف و شکست تصمیمات تجاری و سیاست‌های شرکتی از قبیل نقصان‌هایی در راهبردهای تجاری، فرضیه‌های الگوسازی و تعاملات و ارتباطات مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی طی دوران بحران، ایجاد شود. در فرایند تشخیص، انواع فرضیه‌های استفاده شده در پیش‌بینی زمان‌بندی و حجم جریانات نقدی بسیار مهم می‌باشند. قضاوت نادرست یا نگرش مثبت مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی پیرامون زمان‌بندی و اندازه جریانات نقدی ورودی و جریانات نقدی خروجی می‌تواند به طور منفی کل فرایند اندازه‌گیری، پایش و کنترل ریسک نقدینگی را تحت تأثیر قرار دهد.

۴۵. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی انواع مختلفی از حساب‌ها از قبیل حساب‌های جاری، حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود محدود شده و محدودنشده (PSIA)^{۱۷} را به منظور فراهم نمودن نقدینگی خود ارایه می‌دهد. اخیراً، برخی از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به دنبال کسب نقدینگی از طریق حساب‌هایی بر اساس مباحه کالا معکوس (اوراق مباحه) از مشتریان خود که از این پس به عنوان حساب‌های مباحه‌ای معرفی می‌شوند، هستند. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشد تا ویژگی‌های رفتاری و قراردادی تأمین‌کنندگان وجوه را که با توجه به شرایط نامناسب بازار و رویه‌های هموارسازی پرداخت سود و میزان دسترسی به بیمه سپرده‌های مبتنی بر احکام شریعت تحت تأثیر قرار گیرد را، الگوسازی نماید.

۱۷- در بسیاری از کشورها، عباراتی چون "حساب‌های پس‌انداز" و "حساب‌های مدت‌دار" به عنوان انواع و اقسام مختلف حساب‌ها توسط مؤسسات ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی استفاده می‌شود. نام‌گذاری چنین حساب‌هایی به صورت فوق‌الاشاره، از عملیات متعارف بانکداری سنتی نشأت گرفته و مشتریان بانک‌ها نیز با اصطلاحات و عبارات فوق‌آشنایی دارند. به منظور مدیریت ریسک نقدینگی، انواع حساب‌های پس‌انداز و مدت‌دار ارایه‌شده توسط مؤسسات ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی باید به عنوان PSIA های محدود شده و محدود نشده طبقه‌بندی شوند که در بیشتر موارد هم از اصول مقرر در عقود چون مباحه و وکالت تبعیت می‌کنند.

۴۶. بیشتر مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی ارایه‌کننده حساب‌های جاری بر اساس قرض‌الحسنه هستند که سود به آن‌ها تعلق نمی‌گیرد، چراکه صاحبان حساب‌های جاری به دنبال کسب سود از حساب خود نبوده و بنابراین این حساب‌ها نباید در معرض ریسک زیان قرار بگیرد. صاحبان حساب‌های جاری که سودی بابت این نوع از حساب‌ها دریافت نمی‌کنند، اطمینان دارند که مؤسسه مبالغ اسمی حساب‌های آن‌ها را تضمین کرده و در صورت درخواست، مبلغ کامل آن را بازپرداخت می‌کند. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید اطمینان داشته باشد که نقدینگی کافی در مؤسسه به منظور پوشش هرگونه مطالبه و برداشت از سوی صاحبان حساب‌های مختلف، در دسترس می‌باشد.

۴۷. در بسیاری از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، منبع اصلی خلق وجوه حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود (PSIA) می‌باشد که ممکن است به صورت محدود شده یا محدود نشده ارایه‌گردد. این دسته از حساب‌ها عموماً در قالب عقود مرابحه یا وکالت ارایه می‌شوند. نظر به این‌که صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود نشده، تعیین نمی‌کنند که وجوه سپرده‌گذاری شده توسط آن‌ها، کجا، چگونه و در چه زمینه و هدفی سرمایه‌گذاری شود با این شرط که مبتنی بر احکام شریعت باشد، مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید به منظور مدیریت وجوه حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود (PSIA) محدود نشده، دارای اختیار و صلاحیت کامل در استفاده از وجوه مزبور در راستای تأمین مالی و یا سرمایه‌گذاری می‌باشد، از سوی دیگر، در خصوص حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود (PSIA) محدود شده، طبق وکالت‌نامه مقرر شده است که وجوه مزبور، صرفاً در موارد تأمین مالی و یا فعالیت‌های سرمایه‌گذاری توافق شده میان مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری، بر اساس جا و مکان، نحوه و هدف سرمایه‌گذاری گردند.

۴۸. در خصوص وجوه حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود محدود نشده، هرگونه ضرر و زیان ناشی از دارایی‌های تأمین شده از محل این‌گونه حساب‌ها، علی‌الاصول، بر اساس قرارداد به صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود نشده (UIAH)، منتقل می‌شود و

نباید بر روی میزان سرمایه مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی اثری داشته باشد. با این وجود مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی ممکن است تحت تأثیر واکنش‌های رفتاری صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری از طریق برداشت‌های ناگهانی آن‌ها از حساب‌های محدود نشده به دلیل ریسک نرخ بازده، ریسک انطباق با شریعت و ریسک شهرت قرار گیرد که می‌تواند بر شرایط و وضعیت نقدینگی مؤسسه نیز اثرگذار باشد. در شرایطی که زودتر از موعد، صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود نشده بخواهند وجوه خود را بازپس گیرند، عموماً از آن‌ها خواسته می‌شود که از دریافت سهم سود مربوط به آخرین دوره خود با توجه به اصول عقد مبارات، چشم‌پوشی نمایند. ماهیت کوتاه‌مدت بودن حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود نشده، ریسک بازپس گرفتن وجوه توسط صاحبان حساب‌های مزبور و ریسک نقدینگی را برای مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی ایجاد می‌نماید. همان گونه که به تفصیل در Gn-3 IFSB (یادداشت راهنمای رویه‌های هموارسازی پرداخت سود به صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری منتشر شده در دسامبر ۲۰۱۰) توضیح داده شده است، ریسک نرخ بازده، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی را در معرض ریسک برداشت وجوه توسط صاحبان حساب‌ها قرار می‌دهد به گونه‌ای که اگر این ریسک کنترل نشود می‌تواند به بحران نقدینگی سیستمی تبدیل شود که این خود می‌تواند عاملی برای نگرانی مقامات نظارتی به شمار آید. در چنین شرایطی، بسیاری از مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی در سطوح مختلفی ریسک ناشی از دارایی‌های مدیریت شده به وکالت از صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود نشده و یا محدود شده را با استفاده از تکنیک‌های هموارسازی پرداخت سود که در GN-3 آمده است، به سرمایه خود انتقال می‌دهند. همچنین وجود بیمه سپرده‌های منطبق با احکام شریعت می‌تواند ویژگی‌های رفتاری صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری را تغییر دهد زیرا این نوع بیمه، سرمایه را تا میزان مشخصی تضمین می‌کند.

۴۹. اثر اعمال رویه‌های هموارسازی (خصوصاً اندوخته ریسک سرمایه‌گذاری) و دسترسی به

بیمه سپرده‌های منطبق با احکام شریعت، باید به هنگام بررسی و تحلیل پروفایل‌های

ریسکی صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری کاملاً مد نظر قرار گیرد. اگرچه وجود بیمه سپرده‌های منطبق با احکام شریعت بر رفتار صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری و سپرده‌گذاران تأثیر می‌گذارد ولی ماهیت و حدود پوشش ریسک و سرعت سازوکارهای پرداخت بیمه سپرده‌ها بر اساس احکام شریعت نیز، بر میزان ماندگاری و پایداری حساب‌های سرمایه‌گذاری در مؤسسه اثرگذار است. از دیدگاه مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، وجود بیمه سپرده براساس احکام شریعت و حمایت‌های نقدینگی از سوی مقامات نظارتی نباید برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به عنوان انگیزه‌ای تلقی گردد تا در خصوص مدیریت نقدینگی محافظه‌کارانه اقدام نمایند. به منظور ارزیابی اثرات عوامل فوق‌الاشاره، باید آزمون بحران مشتمل بر تحلیل سناریو، به صورت فردی و جمعی پیرامون رفتار صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری و سایر تأمین‌کنندگان وجوه در مؤسسه انجام گیرد. اطلاعات و داده‌های خود مؤسسه نیز در راستای انجام آزمون‌هایی برای ارزیابی داخلی انتظارات و انگیزه‌های صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری در شرایط عادی و بحرانی می‌تواند مثرتر باشد.

۵۰. در خصوص حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود محدود شده، مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به طور عادی، به دنبال سرمایه‌گذاری مبالغ مزبور به طور متناظر می‌باشد. با این وجود، در مواردی که حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود شده قبل از نقد شدن دارایی‌ها، قابل برداشت باشند، ممکن است مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی نیاز به وجوهی داشته باشد تا با توجه به شکاف زمانی پیش‌آمده تا زمان تبدیل دارایی‌ها به پول نقد، استفاده نماید. چنان‌چه برداشت وجوه حساب‌های مزبور بیش از حد انتظار باشد، احتمال می‌رود که در این صورت مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی با ریسک نقدینگی مواجه گردد.^{۱۸}

۱۸- از آنجایی که عملکرد حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود شده به طور عادی بر اساس میزان بازده سرمایه‌گذاری‌ها در دارایی‌های مرتبط اندازه‌گیری می‌شود، مؤسسه ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی خصوصاً به دلیل ریسک‌های اعتباری و عملیاتی، متحمل ریسک نقدینگی بیشتری می‌گردد. در چنین مواردی، ریسک نقدینگی همبستگی مستقیمی با ریسک‌های مذکور خواهد داشت، برای مثال، هرگونه خطا یا قصوری در پرداخت از سوی مشتریان، در صورت عدم ترکیب وجوه مؤسسه ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی با وجوه مشتریان، بایستی به صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری منتقل شود. که این امر به طور بالقوه منجر به ایجاد ریسک برداشت پیش از موعد از حساب‌ها برای مؤسسه ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی می‌گردد.

۵۱. همان گونه که پیش تر نیز به آن اشاره شده است، برخی از مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی حساب‌های مباحه‌ای را به منظور تأمین نقدینگی مؤسسه خود ارایه می‌کنند. در چنین مبادلاتی، مشتری در ابتدا کالا را خریداری می‌کند و سپس همان کالا را بر اساس قیمت و حاشیه سود توافق شده به مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی به صورت مدت‌دار می‌فروشد. از آنجایی که وجوه نقدی مورد نیاز مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی در قالب مباحه کالا (CMT) تأمین شده است، این موضوع مستلزم آن است که اصل و سود توافق شده با مشتری در سررسید بازپرداخت گردد و بنابراین بر اساس دلایلی که ذیلاً توضیح داده خواهد شد، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی ممکن است متحمل ریسک نقدینگی گردد. چنان چه وجوه مبتنی بر مباحه کالا (CMT) که دارای ماهیت کوتاه مدت می‌باشند، در تأمین مالی دارایی‌های بلندمدت توسط مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی به کار گرفته شوند، در صورت اتکا و وابستگی شدید مؤسسه به این نوع سپرده‌ها برای تأمین مالی دارایی‌های خود، عدم تطابق سررسیدهای مزبور ممکن است منجر به ایجاد مشکلات شدید و حادی گردد. بعضی اوقات، استفاده از وجوه جمع‌آوری شده از طریق مباحه کالا (CMT) ممکن است مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی را با ریسک تأمین مالی مجدد (به هنگام تجدید یا تمدید قراردادها) در شرایط بحرانی بازار مواجه نماید. چنان چه مؤسسه مالی ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی به منظور دسترسی دائمی به این گونه منابع نقدینگی بر تجدید و تمدید قراردادهای مباحه کالا (CMT) با مشتریان در سررسید اتکا نماید، در شرایط نامطلوب بازارها، مشتریانی هستند که مایل به تمدید قرارداد نخواهند بود. از آنجایی که احکام شریعت مکلف می‌نماید تا مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی تمدید قراردادهای خود را به زمان پایانی هر قرارداد مفتوحه، موکول نماید، در شرایط بروز بحرانهای بازاری و مسایل و مشکلاتی ناشی از شهرت، تأمین مالی و ... برای مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی، مشتریان کمتر تمایل خواهند داشت تا وجوه خود را در مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی نگاهداری نمایند که این خود منتج به کمبود نقدینگی و احتمالاً وقوع بحران نقدینگی خواهد شد.

۵۲. با توجه به نقش دوگانه مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی در ایفای تعهدات در خصوص حساب‌های جاری و مرابحه و مدیریت انتظارات صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری، الزامی است تا مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی به طور ادواری تحت شرایط مختلف بازار، تجزیه و تحلیل‌های جریانات نقدی خود را انجام دهد. این تحلیل‌ها باید مشتمل بر مفروضاتی در خصوص بازپرداخت وجوه سرمایه‌گذاری شده به صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری با لحاظ کاهش ارزش واقعی سرمایه بر اثر زیان‌های سرمایه‌گذاری به میزان کافی با استفاده از تکنیک IRR باشد.

۵۳. علاوه بر الگوسازی و پایش مشخصات و ویژگی‌های تأمین‌کنندگان وجوه، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید اطمینان یابد که در تعیین و تشخیص ریسک نقدینگی، ریسک‌های مختلف نقدینگی مربوط به عملیات ترازنامه‌ای مؤسسه نیز لحاظ گردیده است. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی ممکن است به دلایل ذیل با مشکل تأمین نقدینگی مواجه شود:

۱- ریسک تأمین مالی مجدد (به عنوان مثال به دلیل ریسک نقدینگی سیستمی و یا کاهش اعتبارات)؛

۲- عدم کفایت زیرساخت‌های نقدینگی در حوزه فعالیت؛

۳- ناتوانی طرف تجاری خاص در تجدید و تمدید تسهیلات نقدینگی در زمان عدم وجود بحران‌های نقدینگی کلی‌تر.

با در نظر گرفتن میزان اهمیت چنین مبادلاتی و اثرات بالقوه آن‌ها بر سودآوری و نقدینگی، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید زمان بندی مبادلات، طرف‌های تجاری و ماهیت این مبادلات (به عنوان مثال مبادلات دارای وثیقه و بدون وثیقه) و ... را پایش نماید.

۵۴. در خصوص مبادلات بین بانکی، مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی اکثراً به مبادلاتی بر اساس مضاربه و قراردادهای مبتنی بر مرابحه کالا (CMT) یا وکالت که اکثراً ماهیتی نامطمئن دارند، متوسل می‌گردند. در زمان‌های بحران نقدینگی، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی ممکن است به این نتیجه برسد که تأمین وجوه نقد از

طریق بازارهای پولی اسلامی، به علت کمبود راه‌های تأمین مالی با وثیقه از قبیل قراردادهای اسلامی جایگزین مبادلات بازخرید، مشکل است (به پاراگراف ۱۰۱ مراجعه شود). مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید اطلاعات مرتبط با مشتریان و بازارهای دیگر را که می‌توانند به صورت مستقیم و غیرمستقیم مدیریت ریسک نقدینگی را تحت تأثیر قرار دهند، پیگیری کند. چنین اطلاعاتی در خصوص سایر طرف‌های تجاری به ویژه نهادهای مالی اطلاعاتی از قبیل رتبه‌بندی نهادی، شهرت بازاری در خصوص ظرفیت بازپرداخت، قیمت‌های سهام، سودآوری، تداوم و ظرفیت تجدید وجوه، نتایج مالی عملیات برون مرزی، رتبه‌بندی صکوک منتشره و غیره می‌باشد. اطلاعات مرتبط با بازار همانند تغییرات نرخ ارز و تغییرات در بازار کالاها، در سطح بازارهای داخلی و بین المللی، می‌تواند مشتمل بر نرخ‌های بازار پول اسلامی، نرخ‌های سود پرداختی به صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری و تأمین‌کنندگان وجوه به وسیله رقبا، شاخص‌های بازار و جدیدترین نرخ‌های مزایده صکوک محلی و کشوری باشد.

۳-۵- تعامل بین ریسک نقدینگی و اجرایی کردن قراردادهای مالی اسلامی

اصل ۵

مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید اطمینان حاصل نمایند که رویه‌های مدیریت ریسک نقدینگی در سراسر مؤسسه یکسان و هماهنگ بوده و با چهارچوب مدیریت ریسک جامع که ارتباط بین ریسک نقدینگی و سایر ریسک‌ها از قبیل ریسک بازار، عملیاتی و اعتباری، ریسک تجاری انتقال یافته، ریسک شهرت و ریسک عدم انطباق با احکام شریعت را مد نظر قرار می‌دهد، همگرا باشد. این چهارچوب باید ریسک نقدینگی ناشی از قراردادهای مختلف مالی منطبق با احکام شریعت اعم از این که مستقیماً به دلیل ماهیت و ذات اصلی قرارداد و یا به طور غیرمستقیم ناشی از سایر ریسک‌ها در هریک از مراحل انجام قرارداد ایجاد شده باشند را تعیین نماید.

۵۵. به لحاظ اهمیت بسیار زیاد ریسک نقدینگی برای مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، باید چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی با چهارچوب کلی مدیریت ریسک

شرکت یکپارچه و منسجم شود. فرایند مدیریت ریسک در مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید به گونه ای طراحی شود که وقایع بالقوه تأثیرگذار بر مؤسسه را شناسایی کرده تا بتواند ریسک را در محدوده تعیین شده توسط هیأت مدیره، مدیریت کند و همچنین یک اطمینان منطقی با توجه به دستیابی به اهداف رشد، سودآوری و ثبات را فراهم آورد. با شناسایی ریسکها و فرصتها و از طریق بررسی پیشاپیش انواع ریسکها، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی می تواند منافع ذینفعان خود مشتمل بر سهامداران، سرمایه گذاران، سپرده گذاران، مشتریان، کارمندان، قانون گذاران و کل مجموعه را حفظ نموده و برای آنها ارزش آفرینی کند. چهارچوب مدیریت ریسک مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید کاملاً تعاملات میان ریسک نقدینگی و انواع ریسکها را از قبیل ریسک اعتباری، بازاری، عملیاتی، ریسک تجاری انتقال یافته، ریسک شهرت و ریسک ناشی از عدم تطابق با احکام شریعت را در برگیرد. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید بتواند در راستای تقویت چهارچوب یکپارچه ریسک، با لحاظ ریسک نقدینگی و سایر ریسکها، گامهای متعددی از جمله همکاری بین مسئولین ریسکهای مختلف در سطح عملیاتی که می تواند در سطح کمیته ها هم باشد، بررسی کلیه ابعاد محصولات جدید یا طرحهای تجاری بر اساس یک دیدگاه جامع و کلی، مشارکت مدیران ریسک در گروههای بررسی بحرانهای نقدینگی، گزارش دهی یکپارچه ریسک برای مدیریت ارشد و هیأت مدیره و کمیته های آن و توجه به ریسکهای فوق الاشاره در اجرای آزمونهای بحران را مد نظر قرار دهد. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید حدود را به گونه ای وضع و پایش کند که میزان پذیرش کل ریسک در خصوص ابزارها و محصولات به صورت یکپارچه ارایه و نشان داده شود.

۵۶. در مؤسسه ارایه کننده خدمات مالی اسلامی چه در شرایط عادی و چه در شرایط بحرانی، انواع مختلفی از ریسک از طرق مختلف در تعامل و ارتباط دوسویه با ریسک نقدینگی قرار می گیرند. چنانچه مؤسسه با مشکلاتی در خصوص تأمین مالی و سبب سرمایه گذاری خود مواجه گردد، ریسک اعتباری در مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی می تواند به ریسک نقدینگی تبدیل گردد. عدم قطعیت در خصوص ارزش

اعتباری و کیفیت سبد تأمین مالی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی می‌تواند دستیابی به وجوه نقد از بازار یا از محل فروش مجدد دارایی‌های مطلوب به دیگر مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را مشکل سازد. در بسیاری از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در کشورهای مختلف، حجم زیادی از پورتفوی تأمین مالی آن‌ها مشتمل بر مباحه و دیگر رویه‌های تأمین مالی مبتنی بر بدهی می‌باشد. بنابراین، این پورتفو، نمی‌تواند با توجه به محدودیت‌های احکام شریعت در ارتباط با فروش بدهی، در بازارهای مختلف مجدداً به فروش برسد. فقدان عمق و استحکام در ابزارهای منطبق با شریعت و صکوک در بسیاری از کشورها منجر به افزایش ریسک بازار مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی می‌گردد. در شرایط بحرانی، ممکن است این نتیجه برای مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی حاصل گردد که فروش یا توثیق این نوع دارایی‌ها برای ایجاد و خلق نقدینگی دشوار است. بعلاوه، هرگونه مشکلات شهرت که به علت انطباق با احکام شریعت یا ریسک‌های ناشی از عاملیت باشد، می‌تواند منجر به برداشت وجوه توسط سپرده‌گذاران شده و موجب افزایش ریسک نقدینگی برای مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی گردد. چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید ارتباطات و تعاملات میان ریسک نقدینگی و سایر ریسک‌ها را در زمان ایجاد و تنظیم حدود، اجرای آزمون‌های بحران، تهیه برنامه تأمین مالی احتیاطی و اجرای سیاست‌ها و راهبردهای مدیریت ریسک در محیط عملیاتی، مد نظر قرار دهد.

۵۷. ریسک نرخ بازده، که عامل اصلی ریسک تجاری انتقال یافته به‌شمار می‌آید، می‌تواند باعث افزایش مشکل ریسک نقدینگی در مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باشد. ریسک نرخ بازده به ریسکی اطلاق می‌گردد که از رویارویی صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود نشده با نرخ پایین تر از نرخ بازده دارایی‌های مورد انتظار ایجاد می‌گردد. برای مثال، مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی ممکن است وجوه دریافتی از صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود نشده را در دارایی‌های بلندمدت همانند مباحه با سررسید بلندمدت، مباحه برای سفارش‌دهندگان خرید، اجاره یا اجاره به

شرط تملیک بدون قیمت گذاری مجدد، سرمایه گذاری کرده باشد و بنابراین نرخ‌های بازده پایین تری را در مقایسه با نرخ بازده بازار بدست آورد. بر اساس قرارداد، صاحبان حساب‌های سرمایه گذاری محدود نشده باید، هر میزان از سود را بر اساس سهم سود از قبل موافقت شده در خصوص مشارکت قبول نمایند، که البته ممکن است این میزان از سود، بیشتر یا کم تر از انتظارات اولیه آن‌ها باشد. همچنین به طور مشابه، از صاحبان حساب‌های سرمایه گذاری محدود نشده انتظار می‌رود که هرگونه ضرر و زیان وارده بر دارایی‌هایی که از محل وجوه آن‌ها تأمین و سرمایه گذاری شده است را مشروط بر این که ناشی از قصور، کلاهبرداری، سوء رفتار یا نقضی در قراردادهای از سوی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی نباشد، متحمل گردند. علیرغم این ویژگی‌های قراردادی، بسیاری از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، صاحبان حساب‌های سرمایه گذاری محدود نشده را همانند سپرده‌گذاران بانک‌های متعارف در نظر می‌گیرند که در مواردی که نرخ بازده کمتر از میزان مورد انتظار آن‌ها باشد ممکن است وجوه خود را برداشت نمایند که این امر باعث تحمیل ریسک نقدینگی به بانک می‌شود. به منظور کاهش این نوع ریسک، بسیاری از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی سود پرداختی به صاحبان حساب‌های سرمایه گذاری خصوصاً حساب‌های سرمایه گذاری محدود نشده را هموار می‌کنند. مؤسسه باید در عین حال که تعامل ریسک نقدینگی با نرخ بازده و ریسک تجاری انتقال یافته را مورد تحلیل قرار می‌دهد، عملیات، الزامات مقرراتی و اصول حسابداری مرتبط با هموارسازی سود را مد نظر قرار دهد.

۵۸. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی موظف است که ریسک نقدینگی ناشی از حالت‌های مختلف در خصوص سرمایه گذاری‌ها و تأمین مالی‌های منطبق با احکام شریعت را نیز بررسی نماید. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید خصوصاً به انتقالات مستقیم و غیرمستقیم ریسک این‌گونه مبادلات طی مراحل اجرایی مختلف که ممکن است بر نقدینگی این محصولات تاثیرگذار باشد توجه نماید. نقدینگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی تحت تأثیر ریسک ابطال قراردادهای قابل فسخ و عدم پرداخت به موقع مشتریان قرار می‌گیرد. در قراردادهای اجاره، مؤسسه ارایه‌دهنده

خدمات مالی اسلامی ممکن است به دلیل تأخیر در پرداخت اقساط یا عدم پرداخت اقساط توسط مشتریان، ناتوانی در فروش یا اجاره این دارایی‌ها به مشتریان جدید در خاتمه زودتر از موعد قرارداد منعقد شده یا هرگونه قصور و کوتاهی (نکول) از سوی مشتریان، با ریسک نقدینگی روبرو گردد. در قراردادهای سلف، نقدینگی بازار کالاها و مجاز نبودن اتمام قرارداد قبل از تحویل کالا، می‌تواند ریسک نقدینگی را به مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی تحمیل نماید. در روش‌های مشارکت در سود، مانند مضاربه و مشارکت، به دلیل عدم پرداخت سود و یا پرداخت سود دیرتر از موعد مقرر طی دوران قرارداد و عدم پرداخت اصل پول باقی‌مانده در پایان دوره قرارداد توسط مشتری می‌تواند ریسک نقدینگی ایجاد کند.

۵۹. به طور مشابه، در حالتی که قصور و کوتاهی (نکول) از سوی مشتری در قراردادهای حادث گردد، در اغلب موارد مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی می‌تواند کالاها را مجدداً به تملیک خویش درآورده و آنها را در بازار به فروش برساند. چنانچه چنین دارایی‌هایی از ارزش پولی کمتری نسبت به ارزش دفتری آنها برخوردار باشند، بانک ممکن است با ریسک نقدینگی ناشی از جریانات نقدی پایین‌تر از حد انتظار مواجه گردد. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی ممکن است در نظر بگیرد که ریسک نقدینگی می‌تواند یا به طور مستقیم، به دلیل ماهیت و ذات قراردادهای و یا به صورت غیر مستقیم، به عنوان نتیجه‌ای از سایر ریسک‌ها، طی دوره قرارداد، اغلب از طریق ریسک‌های اعتباری و در جایی که نقدینگی مداوم و همیشگی بازار صکوک اغلب نقدینگی مؤسسه مالی اسلامی را از طریق ریسک بازار تحت تأثیر قرار می‌دهد، ایجاد گردد. به طور کلی، مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشد تا پورتفوی سرمایه‌گذاری و تأمین مالی خود را بر اساس ویژگی‌های موجود در قراردادهای منطبق با احکام شریعت که می‌تواند منجر به ریسک نقدینگی گردد و تعدیلات مناسبی را در مواقع مورد نیاز ایجاد نماید، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دهد. به طور کلی، عمدتاً ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به میزان ترکیب روش‌های سرمایه‌گذاری و تأمین مالی

منطبق با احکام شریعت در پورتفوی دارایی‌ها و تمرکز بر مشتریان خاص در هر قرارداد، بستگی دارد.

۶۰ مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشد که تعاملات میان تجهیز منابع پولی و نقدینگی بازار را در تجزیه و تحلیل‌های ریسک نقدینگی خود، به طور کامل مدنظر قرار دهد. همگام با افزایش تعاملات درونی بین دو نوع نقدینگی، الزامی است که مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی نتایج سیستمی بالقوه ناشی از مشکلات نقدینگی را ارزیابی نماید. در دوران بحران، مسایل و مشکلات مربوط به تجهیز پولی نقدینگی می‌تواند منجر به فروش دارایی‌ها شده که قاعدتاً قیمت دارایی‌ها را کاهش می‌دهد و این خود بر نقدینگی بازاری مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی تأثیر می‌گذارد. به طور مشابه، تلاش‌های مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی برای فروش مقدار مهمی از دارایی‌های خود، به دلیل تردید در خصوص کیفیت و عملکرد آتی آن‌ها، می‌تواند ریسک بازاری را از طریق کاهش در قیمت دارایی‌ها تحت تأثیر قرار دهد. لذا مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی با مبالغی کمتر از انتظار خود مواجه خواهد شد. کاهش نقدینگی بازار در شرایطی که بازارگردان‌ها ریسک‌گریز بوده یا دارای ظرفیت جذب پایینی هستند، محتمل خواهد بود. چنانچه مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به دلیل انتظارات بدبینانه خود در خصوص شرایط آتی بازار، شروع به ذخیره و انباشت نقدینگی (به عنوان مثال دارایی‌های نقد) نماید، این‌گونه تعاملات نیز می‌تواند مهم باشد. بنابراین، اطمینان و اعتماد کلی نسبت به بازار، عامل مهمی در فهم ارتباط بین تجهیز منابع پولی و نقدینگی بازار خواهد بود. با لحاظ محدودیت‌های بازار در خصوص ابزارهای منطبق با احکام شریعت و صکوک (فقدان عمق و گستردگی) همچنین کمبود بازارگردانندگان بزرگ و مهم فعال در زمینه این ابزارها، احتمال می‌رود که در مواقع بحرانی، ریسک نقدینگی تجهیز پولی به ریسک نقدینگی بازار و یا برعکس سرایت نماید.

۳-۶- اندازه‌گیری ریسک نقدینگی

اصل ۶

مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشند با استفاده از روش‌های مناسب و محاسباتی از قبیل الگوهای قطعی، آماری و رفتاری، جریانات نقدی مورد انتظار خود برای ارزشهای مختلف را در شرایط متفاوت بازار ناشی از اقلام بالای خط و زیرخط ترازنامه برای افق‌های زمانی مختلف، شناسایی، اندازه‌گیری و پیش‌بینی نمایند. نتایج چنین محاسباتی، همگام با یک آزمون بحران مناسب و تحلیل سناریو، باید مبنایی را جهت تعیین آستانه‌ها و حدود و همچنین اعمال هرگونه تعدیل در راهبردها، سیاست‌ها و رویه‌های مدیریت ریسک نقدینگی فراهم نماید.

۶۱. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشد تا جریانات نقدی آتی حاصل از همه وضعیت‌ها اعم از اقلام بالا و زیرخط ترازنامه طی یک دوره زمانی، را پیش‌بینی و اندازه‌گیری نماید. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید در دامنه‌ای از افق‌های زمانی، آسیب‌پذیری مؤسسه در برابر تغییرات در جریانات نقدی و الزامات نقدینگی را با توجه به اندازه و ترکیب اجزای تشکیل دهنده ترازنامه ارزیابی نماید. این افق‌های زمانی می‌تواند در دامنه کمتر از یک روز، شبانه‌روز، هفتگی، ماهانه برای ارزیابی‌های کوتاه‌مدت، تا یک سال برای ارزیابی‌های میان مدت و بالاتر از یک سال و ارزیابی‌های بلندمدت نقدینگی در نظر گرفته شود. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید روش‌های مستندسازی شده و مناسب برای اندازه‌گیری ریسک نقدینگی را افزایش دهد و همچنین الزامی است به منظور انعکاس تغییرات شرایط بازار اقدامات اصلاحی مناسب را انجام و تجدید نماید، به گونه‌ای که اطمینان حاصل نماید که فروض و پارامترهای اصلی معنی‌دار (مرتبط) و به‌روز هستند. همچنین مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید آثار پرداخت‌های بالقوه و تعهدات ناشی از اقلام زیر خط ترازنامه همانند خطوط اعتباری تعهد شده، ضمانتنامه‌ها، اعتبارات اسنادی گشایش شده و ابزارهای مشتقه مبتنی بر احکام شریعت را مدنظر داشته باشد. مؤسسه ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی باید اهمیت ویژه‌ای برای تعهداتی که منجر به راه‌اندازی خطوط نقدینگی در جهت خاصی

می‌شوند یا اجازه می‌دهند که طرف‌های تجاری آن‌ها تعهدات خود را ایفا نمایند قائل گردد. در تجزیه و تحلیل‌های نقدینگی باید حمایت‌ها و کمک‌های غیرمستقیم به صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود شده یا هر نوع تبدیل به اوراق بهادار نمودن از سوی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی (که اغلب در زیر خط ترازنامه قرار دارد) در نظر گرفته شود. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به منظور تبدیل به اوراق بهادار نمودن دارایی‌ها، باید منابع در معرض ریسک اقتضایی و رخدادهای ناگهانی برگرفته از ارتباطات توافق شده و یا توافق نشده مرتبط با شرکت‌های واسط (SPV) را در نظر داشته باشد.

۶۲ مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید بداند که ماهیت جریان‌های نقدی آن به طور قابل ملاحظه‌ای با ماهیت جریان‌های نقدی طرف‌های تجاری متعارف به دلیل ماهیت متفاوت محصولات سرمایه‌گذاری و تأمین مالی متفاوت است. همان گونه که در IFSB-1 به تفصیل آمده است، جریان‌های نقدی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی می‌تواند بر اساس جریان‌های نقدی شناخته شده، "جریان‌های نقدی مشروط اما قابل پیش‌بینی" و "جریان‌های نقدی مشروط اما غیرقابل پیش‌بینی" تقسیم‌بندی شود. جریان‌های نقدی شناخته شده آن‌هایی هستند که میزان و سررسید آن‌ها از همان ابتدا مشخص است مانند دریافتی‌ها از مرابحه، اجاره و تأمین مالی‌های مرابحه کالایی (CMT) و اجاره به شرط تملیک (IMB). "جریان‌های نقدی مشروط اما قابل پیش‌بینی"، ناشی از مواردی از قبیل سلف، استصناع و مشارکت کاهشی، به ایفای تعهدات یا چگونگی اجرا و تعهد نسبت به شرایط قرارداد طی دوره توافق شده توسط مشتریان، بستگی دارد. "جریان‌های نقدی مشروط اما غیرقابل پیش‌بینی" با مشارکت در سهام توسط مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی مرتبط می‌شود و این موضوع زمانی است که وصول مبلغ سرمایه‌گذاری شده و سطوح احتمالی بازده سرمایه به نتایج مالی فعالیت‌هایی که وجوه مورد نظر در آن‌ها سرمایه‌گذاری شده‌اند از قبیل قراردادهای مشارکتی و مضاربه، بستگی دارد.

۶۳. به منظور اندازه گیری ریسک نقدینگی، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید از مجموعه‌ای از تکنیک‌های اندازه گیری، افق‌های زمانی و سطوح مختلف استفاده نماید. با توجه به ماهیت، اندازه و پیچیدگی عملیات مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی، پیش‌بینی و برآورد جریان‌ات نقدی می‌تواند در دامنه‌ای از الگوها و چارت‌های محاسباتی ساده تا الگوهای پیچیده قرار گیرد. ابزاری که غالباً به طور گسترده‌ای برای اندازه گیری و پایش ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی استفاده می‌شود شاخص عدم تطابق جریان‌ات نقدی / شکاف سررسید برای محاسبه نقدینگی خالص مورد نیاز می‌باشد که بر اساس تخمین مقدار و زمان جریان‌ات نقدی آتی با لحاظ سررسید توافق شده یا انتظاری می‌باشد. بسیاری از مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی همچنین نسبت‌های نقدینگی نظارتی یا داخلی و شاخص‌های مقداری را پایش می‌کنند. تعداد کمی از مؤسسات خدمات مالی اسلامی تکنیک‌های الگوسازی پیچیده تری همانند شبیه سازی ایستا، ارزش در معرض ریسک، نقدینگی در معرض ریسک و غیره را مورد استفاده قرار می‌دهند. به عنوان نقطه آغازین، صورت گردش جریان نقدی، ابزار مهمی برای اندازه گیری و برنامه ریزی مناسب ریسک نقدینگی به شمار می‌آید. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید شکاف‌های نقدینگی را بر اساس محصولات، واحدهای تجاری، اسعار به کار گرفته شده و پیش‌بینی دقیق نقدینگی مورد نیاز در آزمون سناریوهای مختلف طبقه بندی نماید. به منظور حصول اطمینان در خصوص قابلیت اعتماد فرایندهای پیش‌بینی، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید اطلاعات و داده‌های آماری مختلفی را جمع‌آوری و تجمیع نماید و اطمینان حاصل کند که داده‌ها به شکل صحیحی از طریق کانال‌های انتقال و سیستم‌های مختلف به کار گرفته شوند. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید جریان‌ات نقد پیش‌بینی شده را مورد اعتبار سنجی و ارزیابی قرار دهد و اطمینان حاصل کند که داده‌ها و اطلاعات، کامل و قابل تطبیق هستند. نتایج اعتبار سنجی و آزمون صحت باید به طور مناسب مستندسازی شده و به منظور بهره برداری مدیریت ارشد از اطلاعات مورد نیاز در اختیار آن‌ها قرار گیرد.

۶۴ رویکرد شکاف سررسید کمک می کند تا مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی نقدینگی خالص مورد نیاز در افق های زمانی مختلف را بررسی و شناسایی نماید. تجزیه و تحلیل خالص نقدینگی مورد نیاز شامل ساختار پلکانی (زمانی) سررسید و محاسبه کسری یا مازاد تجمعی تأمین وجوه در دوره های زمانی مختلف است. برای محاسبه خالص نقدینگی مورد نیاز، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید جریانات نقدی مورد انتظار را براساس مفروضاتی در خصوص رفتار آتی دارایی ها، بدهی ها و ارقام زیر خط ترازنامه تحلیل نماید و سپس مازاد یا کسری خالص را طی یک دوره زمانی محاسبه و مشخص کند. عموماً، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی ممکن است با شکاف های نقدینگی در دوره های زمانی مواجه گردد و تلاش نماید تا از طریق مدیریت سررسید مبادلات در راستای جبران این شکاف و پرنمودن آن اقدام نماید. برای مثال، چنانچه مقادیر قابل توجهی از نیاز نقدینگی از هم اکنون برای مدت دو ماه وجود داشته باشد، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی می تواند دارایی با سررسید همان روز را درخواست نماید یا تعهد (بدهی ها) را تمدید نماید. هرچه سررسیدها، نزدیکتر باشند پر کردن شکاف های بزرگ و تأمین منابع نقدشونده به میزان بیشتر، سخت تر و دشوارتر خواهد بود. بنابراین مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی اطلاعاتی را برای بازه زمانی مورد نظر جمع آوری می کند تا قبل از رسیدن سررسید این شکاف پوشش داده شود. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید اطمینان حاصل نماید که پس از تطبیق ممکن سررسیدها در خصوص نقدینگی باقی مانده، نیاز نقدینگی محدود به میزانی باشد که تطبیق ممکن سررسیدها در حیطه ظرفیت تأمین وجه نقد در بازارهای بین بانکی اسلامی قرار گیرد. در شرایط عادی بازار، بر اساس ماهیت عملیات، محصولات و الگوهای تجاری مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی، عموماً مؤسسه خالص نیاز نقدینگی خود را به طور فعالانه ای فراتر از دوره ای زمانی شش تا هشت هفته ای بررسی و مدیریت نمی کند. با این وجود، مدیریت ممکن است در صورت نیاز، اطلاعاتی در خصوص خالص نیاز نقدینگی در دوره ای گسترده تر از دوره مزبور را درخواست کند. برای آن دسته از مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی که دارای دارایی ها و تعهدات با

سررسید میان مدت تا بلندمدت بیشتری می‌باشند، الزامی است که در دوره‌ای فراتر از دوره مورد نظر اطلاعاتی را فراهم کرده و عملاً پایش را انجام دهند.

۶۵. فروض مرتبط با رفتار تأمین‌کنندگان وجوه و طبقات دارایی‌ها یا مفروضات مربوط به عوامل احتمالی برهم زنده وضعیت دارایی و بدهی اقتضایی، نقش بسیار مهمی را در اندازه‌گیری و تعیین جریان نقدی ایفا می‌نمایند. مؤسسه مالی ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید اطمینان حاصل نماید که مفروضات بکارگرفته شده، کاربردی و واقعی بوده و به شکل صحیح مستندسازی گردند. فروض مرتبط با رفتار و ثبات حساب‌های سرمایه‌گذاری، حساب‌های جاری و نقدینگی خلق شده از سرمایه‌گذاری‌های کلان همانند نوسانات پورتفوی دارایی‌ها بر اساس روش‌های سود مشاع همچون مضاربه و مشارکت حائز اهمیت است. مؤسسه مالی ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشد که سناریوهای مختلفی را در خصوص دسترسی به منابع نقدینگی مختلف، در بازارهای پول اسلامی و سرمایه را تحت شرایط بحرانی بازار مورد آزمون قرار دهد. این آزمون‌ها باید مشتمل بر کاهش کیفیت دارایی‌ها یا کفایت سرمایه نیز باشد. یک ملاحظه قابل توجه در چنین تحلیل‌هایی عبارتست از آزمون نقش اساسی و بنیادی شهرت و اعتبار مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی که می‌تواند در دسترسی به وجوه نقد بازارها در شرایط منطقی و در زمان مقرر اجرا شود. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید از اطلاعاتی که می‌تواند به‌طور معکوس شهرت او را تحت تأثیر قرار دهد و یا اینکه بر تصور عموم در خصوص شهرت آن مؤثر واقع شود آگاه باشد. چراکه موارد مذکور می‌توانند بر توانایی دستیابی مؤسسه به منابع نقدینگی بازارهای بین‌بانکی اسلامی تأثیرگذار باشد. چنین اطلاعاتی می‌تواند مشتمل بر هرگونه انعکاس منفی عمومی در رسانه‌ها در خصوص وضعیت انطباق مؤسسه با احکام شریعت، کاهش رتبه اعتباری و کاهش درآمد مؤسسه باشد.

۶۶. ارزیابی وضعیت نقدینگی و ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی نیازمند تجزیه و تحلیل نوع جریان نقدی مختلف در شرایط مختلف بازارها می‌باشد. این رفتار می‌تواند تحت آزمون‌های بحران مختلف و یا سناریوهای «چه می‌شد - اگر»

برای تعیین عوامل تأثیرگذار بر حجم نقدینگی و جریان‌های نقدی تحلیل گردد. آزمون بحران به کمی‌سازی شکاف نقدینگی بالقوه در سناریوهای بحران تعریف شده با استفاده از جریانات نقدی قطعی و محتمل می‌پردازد و بنابراین باید با فعالیت‌ها و اقدامات متقابل آن‌ها در ارتباط قرار گیرد. برای مثال، اگر، تحت نتایج آزمون بحران، انتظار رود که مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در راستای کاهش شکاف نقدینگی در سررسید خاصی با مشکلات روبرو خواهد شد، مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی می‌تواند اقدامات مختلفی از قبیل افزایش تأمین مالی بلندمدت منابع نقد جایگزین یا تغییر ترکیب دارایی‌ها یا سررسید آن‌ها را اتخاذ کند. از اقدامات معمولی که به وسیله‌ی بسیاری از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به کارگرفته شده است، وجود سطوح مختلف مسایل و مشکلات در شرایط بازار که می‌تواند وضعیت و موقعیت مدیریت نقدینگی آن‌ها را تحت تأثیر قرار دهد می‌باشد. بنابراین گستره این سناریوها از اندازه‌گیری نیازهای نقدینگی در شرایط عادی بازار تا اندازه‌گیری اثرات ناشی از شرایط بحران ناشی در یکی دیگر از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و بحران کلی بازار خواهد بود. همچنین این سناریوها می‌تواند برای دوره‌های مختلف زمانی که انتظارات بحرانی در آن دوره‌ها قابل تصور باشد، تنظیم گردند. چنین تحلیل‌هایی بایستی کمک‌های نقدینگی مبتنی بر احکام شریعت از جانب مقام نظارتی در شرایط عادی و بحرانی بازارها را نیز در نظر گیرند.

۶۷. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید تجزیه و تحلیل حساسیت و سناریو را در آزمون بحران بکارگیرد. تجزیه و تحلیل آزمون حساسیت میزان وابستگی نقدینگی را نسبت به یک فاکتور یا عامل ریسکی منتخب بررسی می‌نماید. این در حالی است که تجزیه و تحلیل سناریو به طور همزمان اثرات چند عامل ریسکی را بر نقدینگی بررسی می‌نماید. نتایج آزمون‌های بحران باید به عنوان مبنایی برای تعیین حدود، تهیه برنامه تأمین مالی احتیاطی (CFP) و تجدید نظر در استراتژی‌ها، سیاست‌ها و فرایندهایی برای مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در نظر گرفته شود. رهنمودهای آزمون بحران در IFSB-13 چهارچوب جامعی از رویکردها، استراتژی‌ها و

بهترین شیوه عمل آزمون بحران را در مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی فراهم نموده است و جهت کسب اطلاعات بیشتر در این زمینه باید مورد بررسی قرار گیرد.

۶۸ مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید از انواع مختلفی از حدود برای کنترل کننده ریسک نقدینگی استفاده نماید. این حدود عموماً در سطح گروه تنظیم شده و سپس به صورت نزولی در واحدهای پایین تر که مشتمل بر شعب، واحد یا بخش و قسمت یا باجه می باشد اعمال می گردد. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید با لحاظ حدود و همچنین با لحاظ میزان پذیرش ریسک و ثبت سوابق آن از عدم وجود جریانات نقدی خروجی که امکان تأمین منابع مالی آن در بازارها وجود ندارد، اطمینان حاصل نماید. مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی برای کنترل ریسک های نقدینگی از محدودیت های داخلی و بیرونی متفاوتی استفاده می کنند. محدودیت های بیرونی که عموماً به وسیله مقامات نظارتی تنظیم می شوند که برای کشورهای مختلف متفاوت می باشند. رایج ترین محدودیت هایی که به وسیله مقامات نظارتی وضع می شوند شامل الزامات مربوط به سپرده قانونی، نسبت های نقدینگی و الزامات مرتبط با عدم تطبیق سررسیدها می باشد. در داخل نیز، مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی، دامنه ی گسترده ای از نسبت ها را با توجه به اندازه، ماهیت عملیات و موقعیت مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی در داخل گروه و الگوی کسب و کار خود بکار می گیرند. همچنین بسیاری از مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی محدودیت هایی را در مورد تمرکز وجوه و نقدینگی، عدم تطبیق سررسیدها، عدم تطبیق ارزی، سپرده های نقدینگی، هزینه های تأمین نقدینگی، نسبت دارایی های نقد شونده، وضعیت ریسک طرف های تجاری در بازارهای بین بانکی اسلامی، خالص تأمین مالی به عنوان درصدی از حساب های سرمایه گذاری شریک در سود مشاع و سپرده ها، خالص تأمین مالی بین بانکی، تعهدات برداشت نشده و غیره وضع می کنند. به طور کلی، مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی ساختار حدود و محدودیت ها را به گونه ای تنظیم می کنند که در شرایط بحران سیستمی، بازار و یا هر دو بحران قادر به ادامه فعالیت باشند.

۶۹. قیمت گذاری داخلی وجوه انتقال یافته (FTP)، روشی است که به وسیله‌ی بسیاری از مؤسسات بانکی متعارف بکار گرفته می‌شود. این روش ابزار مهمی برای اندازه‌گیری و تحلیل قیمت گذاری، سودآوری و عملکرد خطوط تجاری، محصولات و شعب بانکی مختلف می‌باشد. این روش همچنین به منظور تخصیص مخارج کلی میان واحدهای تجاری و طی فرایند تصویب ابزارهای جدید بکار گرفته می‌شود. بررسی هیأت خدمات مالی اسلامی نشان داده است که قیمت گذاری وجوه انتقال یافته عموماً توسط مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به کار گرفته نمی‌شود، اما تعداد کمی از آن‌ها در سازوکار اندازه‌گیری عملکرد و قیمت گذاری داخلی از این تکنیک برای منطبق کردن هزینه‌های نقدینگی با ریسک‌ها و سودهای مربوط استفاده می‌کنند. با این وجود، با توجه به رشد مورد انتظار در اندازه، پیچیدگی و همچنین گستردگی و پیچیدگی فعالیت‌های آتی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، هیأت خدمات مالی اسلامی پیش‌بینی نموده است که بیشتر مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی از این تکنیک بهره خواهند گرفت.

۷۰. سازوکارهای قیمت گذاری وجوه انتقال یافته، بخشی از سیستم‌های مالی و حسابداری مدیریت است که به وسیله‌ی مؤسسات بانکی از جمله مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی در کنار برنامه‌ریزی سود، بودجه‌بندی هزینه و مدیریت دارایی و بدهی به کار گرفته می‌شود. بنابراین، این سازوکارها بر اساس طراحی سیستم‌های کنترل مالی و حسابداری مدیریت که به عنوان یک بخش هستند، متفاوت می‌باشند. مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید با در نظر گرفتن ماهیت این تکنیک‌ها، باید از بی‌طرفی واحدهای مرتبط با انجام این وظایف اطمینان حاصل کنند. از آنجایی که قیمت‌های داخلی، ارزیابی عملکرد واحدهای متفاوت، خطوط تجاری و محصولات را تحت تأثیر قرار می‌دهند، مدیریت ارشد باید چنین مسئولیت‌هایی را برای یک بخش یا واحد مستقل اعم از این که در ادارات مالی، مدیریت ریسک و سایر ادارات باشند به صورت شفاف تعیین و تنظیم نماید. قیمت گذاری داخلی بایستی بعد از یک تبادل نظر و تعاملات داخلی بین خطوط تجاری و واحدهای مسئول در قیمت‌گذاری وجوه انتقال یافته

تصمیم‌گیری شود و باید تمام فعالیت‌های تجاری مهم و معنی‌دار مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی از جمله ارقام زیرخط ترازنامه را پوشش دهد. نتیجه فرایند قیمت‌گذاری وجوه انتقال یافته باید قادر باشد که فرایند تصمیم‌گیری در سطح مبادلاتی و یا در صورت نیاز برای مجموعه‌ای از مبادلات با ریسک نقدینگی مشابه را تسهیل نماید. این فرایند باید عوامل متعددی را که در ارتباط با دارایی‌ها، تعهدات و ارقام زیر خط ترازنامه می‌باشد از جمله دوره‌های نگهداری مورد انتظار و تغییرات مربوط در ریسک نقدینگی، «چسبندگی» یا ثبات منابع نقدینگی و سایر عوامل مرتبط را مد نظر قرار دهد. سازوکار قیمت‌گذاری وجوه انتقال یافته باید در دوره‌های زمانی مشخصی ترجیحاً کمتر از یک سال، به منظور همگام‌سازی و لحاظ نمودن شرایط بازاری بروزرسانی گردد.

۳-۷- کنترل و کاهش ریسک نقدینگی

متنوع‌سازی پایه نقدینگی

اصل ۷

مؤسسه ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی باید اطمینان حاصل نماید که از منابع تأمین مالی متنوع، متناسب با اندازه و ماهیت اصلی فعالیت خود، محصولات ارایه شده و محیط بازاری، برخوردار است. تنوع‌سازی در تأمین مالی باید نشان‌دهنده تمرکز بالقوه تأمین‌کنندگان نقدینگی (خرد و عمده)، روش‌های تأمین مالی (با وثیقه و بدون وثیقه)، سررسید، مناطق جغرافیایی و ارزش‌های مختلف باشد. مؤسسه ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی باید در فواصل زمانی مشخص، توانایی خود را در تأمین وجوه از طریق هریک از منابع، بررسی نموده و اصلاحات لازم را در راهبردهای متنوع‌سازی با توجه به پیش‌بینی تغییرات در محیط خارجی و داخلی خود اعمال نماید. منابع تأمین مالی بالقوه می‌تواند در برخی موارد مشتمل بر تبدیل به اوراق بهادار نمودن دارایی‌ها منطبق بر احکام شریعت نیز باشد.

۷۱. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید اطمینان حاصل نماید که پایه نقدینگی خود را به خوبی متنوع نموده باشد به گونه‌ای که متناسب با ماهیت، اندازه فعالیت تجاری، محصولات ارایه‌شده و شرایط مقرراتی بازار باشد. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی

اسلامی باید به منظور اطمینان از متنوع‌سازی پایه نقدینگی خود به طور صحیح و مناسب، ارتباط قوی و تنگاتنگی با تأمین‌کنندگان وجوه نقد، اعم تأمین‌کنندگان خرد، شرکتی یا بین بانکی، برقرار سازد. همچنین مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشد که عوامل اصلی و اساسی مؤثر بر فرایند تصمیم‌گیری تأمین‌کنندگان نقدینگی مختلف را شناسایی نماید و شاخص‌هایی را برای نظارت و پایش عوامل مزبور در اختیار داشته باشد. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشد که نحوه نگهداری «وجوه سرمایه‌گذاری اصلی و پایه‌های سپرده‌ای» را تعریف و حفظ نماید. «وجوه سرمایه‌ای اصلی و پایه‌های سپرده‌ای» از پایه‌های تقاضا و حساب‌های سرمایه‌گذاری به شمار می‌آیند که صرف‌نظر از سررسیدهای قرارداد آن‌ها، مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی می‌تواند انتظار داشته باشد که عموماً به دلیل ارتباط و حفظ با ثبات آن‌ها می‌توانند طی چندین سال نگاهداری گردند. متنوع‌سازی منابع نقدینگی باید دامنه‌ی از سررسیدها مشتمل بر کوتاه‌مدت، میان مدت و بلندمدت را به منظور تطبیق مناسب با سررسید دارایی‌های موجود در سبد دارایی‌ها، باشد. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید احتمال دریافت نقدینگی از سوی مقامات نظارتی را در شرایط بازاری مختلف خصوصاً در حالتی که کسب منابع نقدینگی از منابع بازاری دشوار باشد را مد نظر قرار دهد. به منظور برخورداری از امکان متنوع‌سازی تأمین مالی از انواع مختلف تأمین‌کنندگان وجوه، طرف‌های تجاری، انواع محصولات، ارزها، موقعیت‌های جغرافیایی و بازارها با شرایط مختلف اطمینان و عدم اطمینان باید حدود مناسبی برای هریک از آن‌ها اعمال گردد. راهبردهای متنوع‌سازی نقدینگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به دلیل مشکلات و معضلات در ایجاد ساختارهای لازم در ابزارهای منطبق با احکام شریعت به عنوان ابزار جایگزین اوراق تجاری، گواهی سپرده‌ها، ابزارهای بدهی چند جانبه و تبعی و غیره، محدود می‌باشند.

۷۲. به عنوان بخشی از راهبرد متنوع‌سازی، مؤسسه ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی باید تمرکز وجوه نقد خود را بر روی یک نوع از نقدینگی کاهش دهد. تمرکز نقدینگی زمانی به وجود می‌آید که تنها یک عامل یا تنها یک تغییر در شرایط بازار بتواند باعث برداشت

مهم و غیرمنتظره وجوه شود. اندازه تمرکز وجوه، اشاره به حجم وجوه نقد در یک دسته دارد که در صورت برداشت از آن نوع وجوه یا همراه با انواع مشابه، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی را ملزم به اعمال تغییرات شدید در خصوص راهبردهای نقدینگی روزانه خود نماید. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی همچنین باید تمرکز نقدینگی خود را از نظر نوع - اسم^{۱۹}، محصولات، موقعیت جغرافیایی، تمرکز در یک بخش خاص و ارزی^{۲۰} کاهش دهد. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی همچنین باید از صرفه‌های به مقیاس اقتصادی در دامنه و اندازه بهره‌گیرد تا بتواند تمرکز در نوع خاصی از محصولات را کاهش دهد.

۷۳. بسیاری از مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی، خصوصاً بانک‌های سرمایه‌گذاری اسلامی، به سرمایه‌گذاران کلان^{۲۱} به عنوان تأمین کنندگان اصلی نقدینگی متکی می‌باشند. افزایش وابستگی یا اتکاء بر تأمین کنندگان کلان منابع نقدی، مؤسسه را در معرض حساسیت‌های قیمتی و اعتباری سرمایه‌گذاران پیچیده قرار می‌دهد. عموماً، این دسته از تأمین کنندگان نقدینگی، به نرخ‌های سود و اعتبار بیشتر حساس بوده و کمتر تمایل دارند که به روابط مالی خود با مؤسساتی که دارای مسایل و مشکلات مالی واقعی می‌باشند ادامه دهند. سرمایه‌گذاران کلان همچنین کمتر تمایل دارند که وجوه نقد جاری خود را نزد مؤسساتی که دارای مشکلات مالی واقعی یا مشاهده شده بوده و با مسایل و معضلات اعتباری و شهرت در بازار روبرو هستند، تجدید و یا تمدید نمایند.

۷۴. اوراق بهادار سازی دارایی‌های تأمین مالی [تسهیلات] و دارایی‌های سرمایه‌ای روش مهمی است که به وسیله مؤسسات مالی در سراسر جهان علاوه بر کاهش میزان در معرض ریسک قرار گرفتن، برای مدیریت نقدینگی، پاک کردن کامل دارایی‌ها از ترازنامه

۱۹- عاملی که منجر به کاهش تمرکز نقدینگی در مؤسسه ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی می‌گردد، در نظر گرفتن تعداد طرف‌های تجاری است که متعهد به تحقق اهداف مدیریت ریسک نقدینگی می‌باشد. از دو حیث این نکته حائز اهمیت است. تعداد بیشتر طرف‌های تجاری به مؤسسه ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی کمک خواهد کرد تا ریسک تمرکز را کاهش داده و همچنین شرایطی را برای مؤسسه مهیا می‌نماید تا بخش وسیعتری از بازار را در شرایط بحرانی پوشش دهد. این نکته همچنین باعث می‌شود که مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی امکان دسترسی به محصولات خلاقانه‌تر و جدیدتر طرف‌های تجاری مزبور با هدف مدیریت نقدینگی را افزایش دهد.

۲۰- برای اطلاعات بیشتر به مقادیر اندازه‌گیری «تمرکز نقدینگی» در ضمیمه رجوع شود.

۲۱- سرمایه‌گذاران کلان، همچنین با عنوان سرمایه‌گذاران «اساسی» یا سرمایه‌گذاران «پیچیده» در ادبیات مالی معرفی می‌شوند. چنین سرمایه‌گذارانی ممکن است مشتمل بر شرکت‌های بزرگ، مؤسسات و نهادهای مالی یا نگاه‌های با ارزش خالص زیاد باشند.

و تأمین منابع نقد جدید به کار گرفته می‌شود. بعلاوه، اوراق بهادارسازی، کاهش هزینه تأمین منابع، امکان تعیین ارزش بازار دارایی‌های اوراق بهادارسازی شده، پیش‌بینی رتبه‌بندی اعتبار افزایش یافته برای سبد دارایی‌های اوراق بهادارسازی شده و مدیریت بهتر دارایی - بدهی با تطابق جریان‌های نقدی و ظرفیت برای ارایه محصولات جدید و متنوع به مصرف‌کنندگان با دامنه گسترده‌ای از ویژگی‌های مرتبط با ریسک و بازدهی را موجب می‌شود. این روش همچنین به مؤسسات مالی برای پاسخ‌گویی به تقاضاهای تأمین مالی مشتریان از طریق ایجاد محصولات مالی جدید منطبق با شرایط مؤسسات مالی، با اعمال تغییراتی در اندازه، شرایط و نوع محصولات و توزیع ریسک دارایی میان سرمایه‌گذاران متعدد کمک می‌نماید. همچنین مؤسسات مالی می‌توانند منابع مالی خود را که از طریق کاهش محدودیت‌های اعتباری اعمال شده از سوی مقامات نظارتی، عموماً به دلیل کفایت سرمایه آن‌ها و تمرکز دارایی تحمیل شده است، با روش اوراق بهادارسازی تنوع بخشند. اوراق بهادارسازی به آن‌ها کمک می‌کند تا دارایی‌های خود را به ابزارهایی که قابلیت قرار گرفتن نزد نهادهایی با مشخصه‌های ریسک‌پذیری و افق بیشتری دارند، همچون صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک، شرکت‌های بیمه‌ای، صندوق‌های بازنشستگی و سایر مؤسسات سرمایه‌گذاری، تبدیل کنند. به این ترتیب، این روش به مؤسسات مالی و همچنین به طور کلی به سیستم مالی، از طریق ایجاد راههایی برای تنوع‌بخشی ریسک، توسعه مهارت سرمایه‌گذاران و سلامت و رشد بازارهای سرمایه‌ای، کمک می‌کند.

۷۵. تمام منافع اقتصادی اوراق بهادارسازی به همین ترتیب برای مؤسسات مالی ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی نیز وجود دارد. با این وجود، اوراق بهادارسازی، به عنوان یک منبع تأمین مالی رایج در کشورهای مختلف نبوده است.^{۲۲} در ادبیات مرتبط با چرایی عدم تمایل مؤسسات مالی ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به تبدیل به اوراق بهادار کردن دارایی‌های خود دلایل مختلفی بیان شده است. در میان این موارد، هزینه بالاتر انتشار،

۲۲- در یک بررسی انجام شده به وسیله هیأت خدمات مالی اسلامی به عنوان بخشی از مراحل آماده سازی این استانداردها، تنها هشت درصد مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی (بیشتر از ۱۱۵ پاسخگو از ۱۵ کشور) بیان نمودند که آن‌ها از اوراق بهادارسازی به عنوان منبع تأمین منابع نقدی خود استفاده کرده‌اند. در میان سایر موارد، موضوع قانون‌گذاری منطبق با شریعت در ساختارهای اوراق بهادارسازی مجاز، می‌تواند در کشورهای مختلف متفاوت باشد.

عدم کفایت یا فقدان ساختارهای مقرراتی و قانونی مرتبط، هزینه بالای جایگذاری دارایی‌های اوراق بهادارسازی شده، و مازاد نقدینگی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی که حداقل‌کننده انگیزه برای آن‌ها در اوراق بهادارسازی دارایی‌هایشان هستند عنوان شده است. اما، این اصول راهنما، بهبودهایی را در زمینه استفاده از اوراق بهادارسازی در کشورهای مختلف که مرتبط با ساختارهای مقرراتی و قانونی، تغییرات در مقررات مالیاتی و استقرار مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی جدید^{۲۳} می‌باشد و می‌توانند ایجادکننده انگیزه‌هایی برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در راستای اوراق بهادارسازی دارایی‌های خود باشد را تأیید و در نظر می‌گیرد. این اصول راهنما می‌تواند به آن‌ها کمک کند تا منابع نقدی و نیازهای سرمایه‌ای خود را به نحو بهتری کنترل نمایند همچنین بتوانند نقدینگی بازارهای مالی را که در آن فعالیت می‌کنند افزایش دهند. وجود عقود همچون اجاره، مضاربه و مشارکت و ترکیب آن‌ها با انواع دیگر دارایی‌های منطبق با احکام شریعت در ترازنامه مؤسسات ارایه دهند خدمات مالی اسلامی یا بدون ترکیب با آن‌ها - فراهم کننده فرصتی برای آن‌ها می‌باشد تا صکوک قابل معامله را منتشر نمایند. اگرچه ضروری است که مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی که مبادرت به استفاده از اوراق بهادارسازی از طریق شرکت‌های واسط (SPV) به عنوان منابع تأمین مالی می‌نمایند، این موضوع را در نظر داشته باشند که آیا می‌توان به این نهاد به عنوان تأمین کننده منابع نقدی در شرایط نامناسب بازارها اتکا نمود؟ مؤسسه مالی ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی که مواجه با موقعیت بحران نقدینگی می‌باشد به طور عادی دسترسی به بازار اوراق بهادارسازی را دشوار خواهد یافت و بنابراین چنین سناریوهایی را باید در استراتژی‌های تأمین منابع نقدی خود در نظر بگیرد.

۷۶. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی می‌تواند منابع نقد خود را از طریق تأمین‌کنندگان خرد و شرکت‌های تأمین‌کننده (اشخاص حقوقی) براساس حساب‌های جاری، حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود محدود نشده یا سایر انواع حساب‌ها

۲۳- در این جا واژه " مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی " به عنوان یک مفهوم کلی استفاده شده است و شامل مؤسسات مالی منطبق با شریعت غیر از نهادهای بانکی می‌باشند.

تأمین نماید. همچنین در بازارهای بین بانکی اسلامی، مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی می توانند منابع نقدی خود را از طریق مضاربه بین بانکی، مرابحه کالا، وکالت یا سایر ترتیبات مصوب هیأت نظارت شریعت (SSB) افزایش دهند. مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی ممکن است دارایی های پورتفوی خود را برای تأمین نقدینگی و به منظور اصلاح دارایی های ترازنامه، اوراق بهادارسازی نمایند. ویژگی های منابع تأمین نقد مختلف از بازارهای خرد و شرکتی در پارگراف های ۴۵-۵۱ توضیح داده شده اند. این ویژگی ها با جزییات و به طور دقیق تصریح می کنند که بیشتر مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی به منظور تأمین منابع نقد خود به طور اساسی بر حساب های جاری و حساب های شریک در سود متکی هستند. بعضی ها معتقدند که بیشتر صاحبان حساب های جاری و صاحبان حساب های سرمایه گذاری به مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی خود به دلیل ویژگی های منطبق با شریعت این نهادها وفادار هستند. با این وجود، از آنجایی که مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی غالباً از قراردادهای قرض الحسنه در ارایه محصولات خود استفاده می نمایند، بنابر این تأمین کنندگان وجوه به هر دو صورت یادشده با توجه به حق برداشت از منابع نقد خود به صورت عندالمطالبه، منابع ثابت تأمین نقد محسوب نمی شوند. در خصوص حساب های سرمایه گذاری شریک در سود، صاحبان حساب های سرمایه گذاری نسبت به بازده های بیشتر بر اساس ویژگی زمان ثابت چنین حساب هایی تمایل بیشتری دارند، اما وفق اصول مبارات، مشروط به عدم تسهیم سود آخرین دوره، صاحبان حساب های سرمایه گذاری قادر به برداشت وجوه خود بر مبنای اعلام قبلی می باشند.

۷۷. مؤسسه ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی همچنین باید ویژگی ها و مخاطرات مربوط به محصولات و سازوکارهای مختلف استفاده شده در بازار بین بانکی اسلامی را به منظور ایجاد و گسترش منابع و سرمایه گذاری منابع مازاد در نظر داشته باشد. مضاربه بین بانکی، مرابحه کالایی، و وکالت از جمله این منابع هستند. در این قسمت ویژگی های این محصولات و سازوکارها به عنوان منبع تأمین مالی مؤسسات ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی توضیح داده می شود.

۷۸. سرمایه‌گذاری‌های مضاربه بین‌بانکی از جمله محصولات می‌باشند که مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی کشورهای مختلف به کرات از آن استفاده می‌کنند. همان‌طور که در یادداشت راهنمای سوم مربوط به روش هموارسازی پرداخت سود به دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری^{۲۴} مشخص شده، سرمایه‌گذاری‌های مضاربه بین‌بانکی ماهیتاً کوتاه‌مدت بوده و میزان نسبت تسهیم سود آن‌ها بین طرفین قابل مذاکره است؛ این روش ابزاری کم‌هزینه لیکن غیر قابل معامله می‌باشد. نسبت تسهیم سود توافق شده معمولاً ثابت نگه داشته می‌شود تا بازدهی که مؤسسه سرمایه‌گذار قصد دارد از سرمایه‌گذاری‌های خود بدست آورد محقق گردد^{۲۵}. یادداشت فوق‌الذکر اشاره می‌کند که تکنیک‌های هموارسازی سود قابل استفاده در مورد حساب‌های سرمایه‌گذاری مضاربه‌ای کسب و کارهای کوچک و خرد، در حساب‌های سرمایه‌گذاری مضاربه‌ای بین بانکی مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. با این حال، این مجموعه از اصول راهنما بر این نکته تأکید دارد که مسئله ریسک طرف مقابل در این معاملات همچنان پابرجاست زیرا این معاملات از وثیقه پشتیبان برخوردار نبوده و به ارائه‌دهنده منابع حق مطالبه بدهی از دریافت‌کننده منابع را نداده و بنابراین ارائه‌دهنده منابع را در معرض زیان بالقوه قرار می‌دهند. مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی که منابع را از محل چنین سرمایه‌گذاری دریافت می‌کند باید به‌طور شفاف نسبت‌های تسهیم سود توافقی و وضعیت تغییرات منابع در زمان بروز زیان، از جمله همه روش‌های مورد استفاده برای پوشش زیان نظیر ذخیره ریسک سرمایه‌گذاری^{۲۶} را مشخص نماید.

۷۹. معامله مباحه کالایی^{۲۷} عبارت از یک معامله خرید و فروش مباحه‌ای کالاهای منطبق با شریعت، به صورت نقدی و یا در قالب پرداخت معوق (نسیه) است. همان‌طور که در یادداشت راهنمای شماره ۲ آمده (یادداشت راهنمای مربوط به معامله مباحه کالایی

24-IFSB GN-3: Guidance Note on the Practice of Smoothing the Profits Payout to Investment Account Holders

۲۵- نسبت تسهیم سود توافقی با در نظر گرفتن درآمد ایجادشده در دوره‌های قبلی توسط بسترهای سرمایه‌گذاری (کلی یا ویژه) مختلف و نگهداری‌شده توسط مؤسسه دریافت‌کننده منابع، نهایی می‌شود.

26- IRR: Investment Risk Reserve

27- CMT: Commodity Murabahah Transactions

منتشر شده در دسامبر ۲۰۱۰^{۲۸}، مؤسسه ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی می تواند منابع را از دیگر گروه هایی که از این ساختار استفاده می کنند، از طریق خرید کالا از یک فرد یا مؤسسه مالی به صورت نسبه و فروش بلافاصله آن به شخص ثالث، بدست آورد. معامله مرابحه کالایی به عنوان یک منبع تأمین مالی در حکم بدهی مؤسسه ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی می باشد. معامله مرابحه کالایی اغلب ابزاری کوتاه مدت است که سررسید آن می تواند به آسانی با ایجاد یک سازوکار تمدید مهلت یا فاینانس مجدد^{۲۹} و یا فراهم آوردن سازوکاری برای تکرار مجموعه معاملات مرابحه ای کوتاه مدت در طول یک دوره بلندمدت تمدید گردد. مؤسسه ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی همچنین ممکن است به دلیل انجام معامله مرابحه کالایی، با عدم تطابق هایی در (سررسید) نقدینگی مواجه گردیده، و عدم معامله پذیری آن به نوبه خود یک منبع ریسک نقدینگی باشد. بنابراین مؤسسه باید قادر باشد جریان های نقدی را به درستی برآورد نماید تا بتواند ریسک نقدینگی را مدیریت کرده و کاهش دهد.

۸۰. مدیریت ریسک های نقدینگی در رابطه با منابع تأمین مالی معاملات مرابحه کالایی (شامل عدم تطابق های احتمالی نقدینگی) ممکن است، به خصوص در مواقعی که تقاضای مشتریان برای خارج کردن سپرده های خود از بانک افزایش یافته و همزمان بازارهای دارایی نیز دچار کمبود نقدینگی می شود، برای مؤسسه ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی مشکل باشد. صرف نظر از آنکه مؤسسه ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی معامله مرابحه کالایی را با چه کالاها و در چه بازارهایی انجام می دهد باید فرآیندهای مناسبی را برای سنجش و مدیریت این نوع از ریسک در اختیار داشته باشد. یادداشت راهنمای شماره (۲) همچنین تعدادی از ریسک های دیگر نظیر ریسک اعتباری، ریسک بازار، ریسک عملیاتی، ریسک عدم تطابق با شریعت، و ریسک نرخ بازده معاملات مرابحه کالایی را توضیح داده و اهمیت برخورداری از یک فرایند مدیریت ریسک مستحکم به

28-IFSB GN-2: Guidance Note in Connection with the Risk Management and Capital Adequacy Standards: Commodity Murabahah Transactions

۲۹- در مورد معامله مرابحه کالایی، تمدید مهلت، زمانی اتفاق می افتد که طرفین معامله، پس از سررسید شدن، وارد یک قرار داد تازه معامله مرابحه کالایی می شوند. این یکی از شروط شریعت است که به موجب آن قرارداد اولیه، پیش از آنکه مشتری بتواند وارد قرارداد تازه گردد، به پایان می رسد.

منظور مدیریت مؤثر ریسک‌های مختلف و تعامل و ارتباط آن‌ها با یکدیگر هنگام بررسی معامله مباحه کالایی را خاطر نشان می‌کند. مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی همچنین باید هزینه‌های کارگزاری (حق‌العمل) کالا را که معمولاً کارگزاران مربوطه برای این معاملات منظور می‌کنند در نظر بگیرد. این یک هزینه ثابت است که کارگزاران کالا صرف‌نظر از شرایط آن و وضعیت سپرده‌گذاری که می‌تواند بازده آن برای مؤسسه را کاهش داده و یا نرخ‌های سود پیشنهادی مؤسسه را در بازار کمتر رقابتی نماید منظور می‌کنند. این نکته به خصوص در معاملات بین‌بانکی کوتاه‌مدت‌تر (شبانه یا یک‌هفته‌ای) که به‌طور معمول برای مقاصد مدیریت ریسک نقدینگی در زمان پایین بودن نرخ‌های بازار و بالا بودن نامتناسب هزینه‌های معامله مورد استفاده قرار می‌گیرد، مطرح می‌باشد.

۸۱ وکالت یک قرارداد مدیریت سرمایه‌گذاری است که به موجب آن سرمایه‌گذار توافق می‌کند منابعی را برای سرمایه‌گذاری در دارایی‌های مختلف در اختیار مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی قرار دهد. مؤسسه بدین ترتیب وکیل سرمایه‌گذار خواهد شد و برای خدمات خود نیز دستمزدی دریافت خواهد کرد، درحالی‌که بازده به سرمایه‌گذار می‌رسد. در این صورت هزینه‌های معامله به دلیل عدم وجود کارگزار، پایین آمده لیکن معامله برای سرمایه‌گذاران، به دلیل عدم وجود وثیقه و همچنین عامل ریسک طرف مقابل، ریسکی‌تر خواهد بود. این همچنین یک معامله غیر قابل انتقال^{۳۰} و خارج از بورس^{۳۱} است که در آن بازارسازها وجود ندارند. مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید آگاه باشد که اگر درستی روش‌های مؤسسه عامل از نقطه‌نظر انطباق با شریعت مورد تأیید نباشد، معاملات وکالت می‌توانند بسیار مخاطره‌آمیز باشند. مؤسسه همچنین باید اثر اختلالات کلی بازار بر چنین معاملاتی را مورد ارزیابی قرار دهد. برای کاستن از هر گونه ریسک مربوط به منابع وکالت، مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید درصد آماده‌سازی و استاندارد کردن مستندات قرارداد بر اساس استانداردهای مقبول جهانی باشد. اگر مؤسسه از وکالت به عنوان ابراز مدیریت نقدینگی در بازار بین‌بانکی و

به منظور تأمین منابع استفاده کند، این منابع باید به شکل مناسب به صورت نقد با توجه به تطابق سررسید نگهداری شود.

۸۲. حفظ دسترسی به بازار عامل مهمی برای دستیابی به تنوع در پایه منابع تأمین وجوه در مؤسسات ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی است. امکان دسترسی به بازارهای متنوع تأمین وجه از این جهت اطمینان بخش است که مؤسسه ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی قادر خواهد بود منابع جدیدی به دست آورده و دارایی‌های منطبق با شریعت و صکوک خود را به سادگی و بدون کاهش زیاد قیمت آن‌ها به فروش رساند. در پاره‌ای موارد، باید ارتباط با ارائه‌کنندگان کلیدی منابع آزمون شده و مسیرهای ارتباطی نیز حفظ گردد. مؤسسه ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی همچنین باید بتواند منابع تأمین مالی جایگزین را به منظور مقابله با شرایط سخت بازار شناسایی کرده و آن را در برنامه تأمین مالی احتیاطی^{۳۲} خود بگنجانند. منابع بالقوه این‌گونه تأمین مالی‌ها در مؤسسه عبارت از افزایش سپرده‌ها و حساب‌های سرمایه‌گذاری، تأمین مالی از طریق انتشار اوراق بهادار مبتنی بر دارایی‌ها^{۳۳}، فروش دارایی‌های آزاد^{۳۴} بر اساس شریعت، طرح قطع خطوط تأمین مالی تعهدشده^{۳۵}، دسترسی به بازار بین‌بانکی اسلامی داخلی، معاملات مرابحه کالایی، تأمین مالی با وثیقه از طریق ساختارهای جایگزین منطبق با شریعت، و غیره می‌باشد.

مدیریت یکپارچه ریسک نقدینگی

اصل ۸

چنان چه مؤسسه ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی بخشی از گروه مالی باشد (به عنوان مثال یک بانک کاملاً اسلامی شده یا بانک‌های سرمایه‌گذاری اسلامی) یا بخشی از یک بانک متعارف (همانند بخش اسلامی یک بانک متعارف) که از چهارچوب متمرکز مدیریت ریسک نقدینگی برخوردارند، هیأت مدیره و مدیریت ارشد در سطح گروه/مؤسسه اصلی باید با مد نظر قراردادن وضعیت عملیات اسلامی در کل گروه

32- CFP: Contingency funding plan

33- Securitization

34- Unencumbered Shari`ah-compliant assets

۳۵- همانطور که پیشتر ذکر شد، خطوط تأمین مالی تعهدشده ممکن است در شرایط بد بازار منبع بسیار نامطمئنی باشد؛ بنابراین بهتر است اتکا بر این خطوط تعهدشده به صفر رسیده یا بسیار ناچیز باشد.

مالی/مؤسسه اصلی و با لحاظ محدودیت‌ها، استقلال مؤسسات در انتقال نقدینگی مبتنی بر شریعت بین شرکت‌های گروه، راهبردها، سیاست‌ها و فرایندهای عملیات اسلامی را تهیه و تبیین نمایند.

۸۳ تعداد زیادی از مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی یا بخشی از یک گروه مالی هستند (مثل یک بانک تجاری اسلامی یا بانک سرمایه‌گذاری که بخشی از گروهی است که هم بانک‌های اسلامی و هم بانک‌های متعارف زیرمجموعه آن می‌باشند) و یا توسط یک بانک متعارف (که دارای عملیات اسلامی نیز می‌باشد) اداره می‌شوند. ساختار مدیریت ریسک نقدینگی در این گونه ترتیبات که ممکن است در یک کشور یا کشورهای مختلف فعال باشد می‌تواند بسته به ساختار، اندازه، مدل تجاری، و سیاست‌های مدیریت ریسک گروه یا شرکت مادر، متمرکز یا غیرمتمرکز باشد^{۳۶}. موضوع خاص دیگر زمانی بروز می‌کند که شرکت مادر و منشأ عملیات اسلامی یک بانک در کشور دیگری واقع بوده و برای انتقال وجوه بین شرکت مادر و بخش اسلامی، محدودیت‌ها یا موانعی وجود داشته باشد.

۸۴ چهارچوب کلی ریسک نقدینگی در یک ساختار متمرکز، با در نظر داشتن ملاحظات حقوقی و قانونی منطبق با شریعت، باید ویژگی‌های خاصی داشته باشد. در این ساختار، مسئولیت ابتدایی پایش و نظارت بر ریسک نقدینگی در سطح عملیات اسلامی و در سطح گروه و مدیریت^{۳۷} بر عهده شرکت مادر می‌باشد. این ساختار باید فرآیندهایی که داده‌ها را در نظام‌های چندگانه با یکدیگر ترکیب می‌کنند تا در خصوص میزان مواجه شدن با ریسک نقدینگی در سطح کل نهاد/گروه به یک دیدگاهی دست پیدا کنند را نیز در نظر بگیرد. چهارچوب مدیریت ریسک مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی همچنین باید اندازه، نقش، و اهمیت عملیات اسلامی در گروه را در نظر داشته و عامل

۳۶- در مورد مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی کاملاً تکامل یافته، غالباً از ساختاری غیرمتمرکز یا ترکیبی از ساختارهای متمرکز و غیرمتمرکز استفاده می‌شود، اگرچه برخی از مؤسسات تنها از یک ساختار متمرکز استفاده می‌کنند. در مواردی که بخشی از عملیات فقط اسلامی است، ساختار معمول همان ساختار متمرکز در سطح شرکت مادر است. در پاره‌ای موارد که اندازه‌ی عملیات اسلامی به عنوان بخشی از عملیات بانک که در عملکرد کلی بانک (متعارف) بسیار بزرگ می‌شود، از اختیار بیشتری در مدیریت ریسک نقدینگی برخوردار می‌گردد. این در مورد عملیات اسلامی که بانک مادر در کشور دیگری واقع است نیز درست می‌باشد.

انتقال نقدینگی را به علت دلایل مربوط به موضوع شهرت و اعتبار در نظر بگیرد. در یک ساختار متمرکز^{۳۸}، ماهیت و دامنه تمرکز باید تعیین گشته و به تأیید هیأت مدیره نیز برسد. بدین منظور باید پاسخ‌های مناسبی برای پرسش‌های ذیل وجود داشته باشد:

۱- مسئولیت حاکمیت و نظارت با کیست؟

۲- ثبت جریان‌های نقدی ورودی و خروجی بر عهده کیست؟

۳- نقش و وظایف واحدهای مختلف مسئول در مدیریت نقدینگی روزانه در سطح اداره مرکزی و عملیات اسلامی چیست؟

۴- نقش مدیریت ارشد در سطح اداره مرکزی و عملیات اسلامی چیست؟

۵- دفعات و نوع گزارش‌دهی به مدیریت ارشد در سطح اداره مرکزی و عملیات اسلامی چگونه است؟

۶- آیا برنامه تأمین مالی احتیاطی در عملیات اسلامی توسط کارکنان آن انجام می‌شود، یا آن که خزانه‌داری اداره مرکزی و واحدهای مدیریت ریسک این برنامه را هدایت می‌کنند؟

۷- چه نوع حمایتی از طرف شرکت مادر (اداره مرکزی) در مواقع بحران نقدینگی حاصل از فاکتورهای بازار یا فاکتورهای مختص نهاد، برای عملیات اسلامی وجود دارد؟

۸- در مواردی که مشکلات نقدینگی در بخش عملیات اسلامی وجود داشته باشد، چه واحدهایی از پشتیبانی نظارتی برخوردار خواهند شد؟ اگر واحد عملیات اسلامی بتواند مستقیماً از تأمین مالی مقام نظارتی بر اساس شریعت برخوردار گردد، خزانه‌داری اداره مرکزی در این میان چه وظیفه‌ای داشته و نقش حمایتی خود را چگونه ایفا خواهد کرد؟

۹- چه محدودیت‌هایی برای انتقال نقدینگی بین واحد عملیات اسلامی و اداره مرکزی وجود خواهد داشت؟

۱۰- کدام بخش از عملیات مسئول حفظ سپر نقدینگی مورد نیاز مقامات نظارتی خواهد بود؟

۳۸- بسته به ساختار سازمانی مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، این پارامترها را می‌توان در ترکیبی از ساختارهای متمرکز و غیرمتمرکز به کار گرفت.

۱۱- چه نهادی در صورت نیاز وثایق منطبق با احکام شریعت را نگهداری کرده و به آن دسترسی دارد؟

۸۵. مسأله عمده در انتقال نقدینگی از یک گروه اسلامی به گروه بانکی متعارف، و بالعکس، مسئله جداسازی منابع، محدودیت‌های قانونی در انجام این نوع انتقال، و انطباق ساختارها و مکانیزم‌های مربوط با شریعت به منظور تسهیل سپرده‌گذاری منابع است. بسیاری از مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به ساختارهای منطبق با شریعتی دست پیدا کرده‌اند که، ودیعه‌گذاری منابع از ناحیه گروه متعارف نزد مؤسسه را به طور معمول با استفاده از مضاربه، وکالت و معامله مرابحه کالایی امکان‌پذیر می‌نماید. با این حال، سپرده‌گذاری منابع مازاد نزد گروه/سرپرستی بانک متعارف از طریق عملیات اسلامی مسائلی را از نقطه نظر تطابق با شریعت، و به ویژه در ارتباط با پرداخت سود به این سپرده‌ها، ایجاد خواهد کرد.

۸۶- مدیریت ریسک نقدینگی در بانک‌های سرمایه‌گذاری اسلامی چند ویژگی کلیدی دارد. بانک‌های سرمایه‌گذاری اسلامی، همانند هم‌تاهای متعارف خود، به سپرده‌ها و حساب‌های سرمایه‌گذاری مشتریان دسترسی نداشته و اغلب نیز شایستگی برخورداری از حمایت مقامات نظارتی در قالب وام‌دهنده نهایی منطبق با شریعت را، چه در شرایط عادی و چه در موقعیت بحران نقدینگی، پیدا نمی‌کنند. این بانک‌ها، بخاطر نوع مدل تجاری خود، به شدت بر منابع تأمین مالی بازار، که غالباً به شکل معاملات مرابحه کالایی و وکالت است، متکی می‌باشند. برای آن دسته از بانک‌های سرمایه‌گذاری اسلامی که بخشی از یک گروه بانکی هستند، تأمین منابع درون‌گروهی نقش کلیدی در سلامت و ثبات آنان دارد^{۳۹}. البته مشکل زمانی بروز می‌کند که بحران نقدینگی در سطح گروه یا کل سیستم مطرح بوده و نقدینگی مازاد نیز در سایر بخش‌های گروه وجود نداشته و یا بسیار ناچیز باشد. به علاوه، هر نوع پشتیبانی در زمینه نقدینگی از ناحیه دیگر بخش‌های گروه

۳۹- بسیاری از بانک‌های سرمایه‌گذاری اسلامی واقع در کشورهای حوزه شورای همکاری خلیج فارس که به تازگی بحران مالی جهانی را پشت سر گذاشتند، بخشی از یک گروه مالی بوده و بنابراین در شرایط سخت از ناحیه منشأ خود در زمینه سرمایه و نقدینگی از حمایت برخوردار بودند. ترکیب پایه سپرده‌ای چسبنده (sticky deposit base) و تأمین مالی ایمن که توسط منشأ قدرتمند (عبارت از یک بانک خرد اسلامی کاملاً تکامل‌یافته) ارائه می‌شد، این دسته از بانک‌های سرمایه‌گذاری اسلامی را قادر می‌نمود به شیوه ساده‌تری با شکاف غیرمنتظره در چرخه اقتصادی کنار بیایند.

به تمایل و توانایی آن‌ها در زمینه انتقال نقدینگی با استفاده از مکانیزم‌های منطبق با شریعت بستگی دارد. بنابراین، همزمان با تدوین راهبرد، سیاست‌ها، و رویه‌های مدیریت ریسک نقدینگی در بانک‌های توسعه اسلامی، هیأت مدیره و مدیریت ارشد در سطح گروه باید مدل تجاری مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را به دقت در نظر گرفته و محدودیت‌های احتمالی در انتقال نقدینگی به دلایل خارج یا داخل سازمانی را مد نظر داشته باشند (دلایل خارج سازمانی نظیر مقتضیات حقوقی، قانونی، و نظام‌های تسویه و دلایل داخل سازمانی نظیر محدودیت‌ها، سیاست‌ها، یا حدود ریسک درون‌گروهی).

حفظ سپر نقدینگی با کیفیت^{۴۰}

اصل ۹

مؤسسه ارائه‌کننده خدمات مالی اسلامی باید سپر نقدینگی، مشتمل بر وجوه نقد و یا دارایی‌های با درجه نقدشوندگی بالا و منطبق با احکام شریعت را به منظور ایستادگی و مقاومت در برابر شرایط بحرانی بلندمدت بالقوه، نگهداری نماید. به این منظور باید حداقل موانع مقرراتی، اجرایی و قانونی برای فروش یا توثیق این چنین دارایی‌هایی در راستای ایجاد نقدینگی در شرایط بحرانی بازار وجود داشته باشد. اندازه و ترکیب این دارایی‌ها باید با میزان پذیرش ریسک مؤسسه ارائه‌کننده خدمات مالی اسلامی و الزامات نقدینگی برآورد شده از طریق آزمون‌های بحران، متناسب باشد.

۸۷ مؤسسه ارائه‌دهنده خدمت مالی اسلامی باید سپر نقدینگی را به عنوان اولین خط دفاعی خود برای شرایط بروز اختلال نقدینگی نگهداری نماید. سپر نقدینگی متشکل از پول نقد و سایر دارایی‌های آزاد و منطبق با شریعت با نقدشوندگی بالا بوده و در شرایطی که بازار دچار اختلال است ابزاری مهم محسوب می‌گردد. منظور از اختلال در بازار شرایطی است که مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی مجبور می‌شود در یک بازه زمانی کوتاه، تأمین وجه کند ولی منابع تأمین مالی عادی تهی شده و یا به اندازه‌ای نیست که بتواند نقدینگی لازم را ایجاد نماید، این سپر باید به اندازه‌ای باشد که مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی بتواند در برابر یک دوره طولانی بحران نقدینگی، مطابق با میزان تحمل ریسک خود و بدون هر گونه تغییر در برنامه تجاری یا فعالیت‌های عملیاتی معمول، مقاومت نماید. وجود نقدینگی مازاد^{۴۱} موجب می‌شود که مؤسسه نیازی به اتخاذ اقدامات فوق‌العاده طی دوره‌های ابتدایی بحران و فشار نداشته باشد.

40- High-Quality Liquidity Buffer

۴۱- طی سال‌های اخیر، نقدینگی مازاد برای بسیاری از مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در حوزه‌های مختلف مشکل‌زا بوده است. اگرچه نقدینگی مازاد مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را در برابر اثرات مضیق مالی اخیر در سطح جهان محافظت کرده است، در عین حال سبب شده میزان بازده بالقوه یا به عبارتی سود قابل پرداخت به دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری کاهش یابد؛ در ضمن مدیریت داری- بدهی را تضعیف نموده و از رقابت‌پذیری مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی کاسته است. نقدینگی مازاد همچنین می‌تواند سبب گردد که مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در سرمایه‌گذاری‌های پرخطر زیاده‌روی کرده و منابع را به سمت معاملات برخوردار از اهرم مالی نظیر معاملات مارجیه کالایی منحرف نماید. مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید مطمئن باشد که عدم تطابق سررسید، فراتر از ظرفیت آن برای جذب تبدیل سررسید در حدود زیرساخت‌های موجود نمی‌باشد.

۸۸. مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید حجم سپر نقدینگی مورد نیاز خود را بر اساس اطلاعات مربوط به شکاف نقدینگی و آزمون‌های بحران طی افق‌های زمانی خاص تنظیم نماید. تنظیم میزان سپر نقدینگی به شدت بستگی به فرضیه‌هایی دارد که بر اساس آن شرایط بحران تعریف می‌شود. این فرضیه‌ها ترکیبی از عواملی چون الزامات تأمین منابع خالص و انباشته در ظرف‌های زمانی مختلف را در بر گرفته و جریان‌های نقدی قراردادی و خارج از قراردادی را شامل می‌شود. این فرضیه‌ها همچنین باید عواملی چون طول مدت و شدت بحران، خروج منابع مالی از مؤسسه توسط سپرده‌گذاران و دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری، و عدم دسترسی به منابع بر مبنای معاملات بدون وثیقه (از جمله مضاربه بین‌بانکی، وکالت، و معاملات مرابحه کالایی) و همین‌طور باوثیقه (با استفاده از ساختارهای جایگزین قرارداد باز خرید که با شریعت تطابق دارد) از محل دارایی‌هایی با قدرت نقدشوندگی متوسط را بکار گیرد. هیأت مدیره و مدیریت ارشد مؤسسه باید تلاش کنند "هزینه" حفظ این سپر نقدینگی را، از نقطه‌نظر توان بیشتر برای بر خورداری از شرایط احتیاطی ناشی از وجود آن، با "منافع حاصل از این کار" متعادل نمایند. سپر نقدینگی بزرگتر که از طریق تحمل ریسک مؤسسه قابل توجیه نباشد می‌تواند بر توانایی تأمین مالی آن اثرگذار بوده، هزینه تأمین مالی را افزایش داده، و منجر به کاهش فعالیت اقتصادی گردد.

۸۹. مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید، به‌منظور پوشش سه مرحله مختلف شرایط بحرانی، دارای سپر نقدینگی باشد. در مرحله اول، میزان این پوشش یا سپر نقدینگی باید به قدری باشد که با الزامات نقدینگی در شرایط بحران جدی بازار که بین یک تا دو هفته به طول خواهد انجامید مقابله نماید. در مرحله دوم، سپر باید بتواند در مقابل بحرانی که از شدت کمتری برخوردار است و برای مدت دو تا چهار هفته به طول می‌انجامد مقاوم باشد. مرحله سوم از مشکلات مداوم و جدی نقدینگی زمانی آغاز می‌شود که مشکلات از دوره تعریف‌شده‌ی در مرحله دوم فراتر می‌رود. در هر مرحله از بحران نقدینگی، اقدامات عملیاتی و اجرایی باید طبق گام‌های از پیش تعیین شده که در برنامه تأمین مالی احتیاطی مؤسسه گنجانده شده اتخاذ گردد. در گام آخر مؤسسه

می تواند اقدامات راهبردی تری همچون تغییر مدل تجاری یا تعدیل مجدد سبد (پورتفوی) ترازنامه را در نظر بگیرد.

۹۰. سپر نقدینگی در مؤسسه باید شامل دارایی‌های نقدی و دارایی‌هایی با قدرت نقدشوندگی بالا^{۴۲} باشد که می‌تواند به فروش رسیده و یا در شرایط اختلال بازار به عنوان وثیقه‌ای برای جایگزین قرارداد باز خرید، که منطبق با شریعت نیز می‌باشد، استفاده گردد^{۴۳}. علاوه بر ابزارهایی که نقدشوندگی آن‌ها بالا است، ابزارهای دیگری نیز که ممکن است زمان نسبتاً طولانی تری برای نقدشوندگی نیاز داشته باشند، به شرط آن که مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی توان ایجاد نقدینگی از چنین ابزارهایی را در دوره زمانی مورد توافق داشته باشند را نیز می‌توان در سپر نقدینگی در نظر گرفت. جزء اصلی این سپر باید دارای شرایط یک وثیقه برای تولید نقدینگی از ناحیه مقام نظارتی بر اساس شریعت را داشته باشد. مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی همچنین می‌توانند، در محاسبه سپر نقدینگی، ذخایر قانونی نزد مقام نظارتی را به شرط آن که بتوانند این ذخایر را در صورت نیاز بدون هیچ‌گونه منع قانونی برداشت نمایند، در نظر بگیرند. معیارهای تشخیص قابلیت یک ابزار به عنوان سپر نقدینگی عبارتند از: ناشر، اندازه، سررسید، عمق بازار، و مبادله‌پذیری آن از نقطه نظر شریعت، و گستره سرمایه‌گذارانی که چنین ابزاری را در اختیار دارند. مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید از این مسئله اطمینان حاصل نماید که سپر نقدینگی آن از تنوع معقول برخوردار بوده و هیچ‌گونه محدودیت حقوقی، قانونی و مقرراتی یا عملیاتی برای استفاده

۴۲- برای آنکه بتوان ابزارهای منطبق با شریعت/صکوک را در زمره دارایی‌های به شدت نقدشونده طبقه‌بندی کرد باید ویژگی‌های زیر برقرار باشد: ریسک اعتباری پایین؛ ریسک بازار پایین؛ نوسان پایین قیمت‌ها؛ رتبه‌بندی اعتباری بالا؛ سهولت و قطعیت ارزیابی؛ پذیره‌نویسی در یک بورس معتبر؛ حضور بازارسازان متعهد، تمرکز بازار پایین؛ حجم تجارت بالا؛ وزن ریسک پایین طبق رویکرد استاندارد ریسک اعتباری؛ عدم بدهی سازمان‌های مالی یا هر کدام از سازمان‌های وابسته؛ صکوک منتشره توسط سازمان‌های چندجانبه/ ارگان‌های برخوردار از رتبه بالا/سازمان‌های شرکتی برخوردار از رتبه بالا یا شرکت‌های بخش دولتی و غیره. یادداشت راهنمای هیأت خدمات مالی اسلامی درباره شاخص‌های کمیته مدیریت ریسک نقدینگی در مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی بیشتر در این زمینه راهگشا خواهد بود.

۴۳- در مورد بحران نقدینگی "سیستمی"، بانک‌های مرکزی نقش چشمگیری در تضمین وجود نقدینگی کافی در بازار بر عهده دارند. این نقش می‌تواند دربرگیرنده استفاده از سیاست‌های پولی باشد که بر تأمین منابع نقد افزوده و از نرخ‌های تأمین مالی در بازار می‌کاهد. در غیر این صورت پویایی بازار نرخ‌های تأمین مالی را افزایش می‌دهد. مشکل می‌تواند از مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی انتظار داشت سپر نقدینگی را برای چنین منظوری نگهداری کند چرا که هزینه نگهداری از چنین سپری در یک دوره نامشخص می‌تواند به‌طور کلی بسیار بیشتر از میزان افزایش هزینه تأمین منابع در طول دوره بحران یک تا چهار هفته‌ای و یا بیش از آن باشد.

از این دارایی‌ها وجود ندارد. مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید همچنین نگهداری سپری از دارایی‌ها با نقدشوندگی بالا بر اساس ارزش‌های مهم و به خصوص در مواردی که پول داخلی قابلیت تبدیل ندارد را در دستور کار داشته باشند.

۹۱. مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید بازارهایی را که دارایی‌هایی منطبق با شریعت خود را به عنوان سپر نقدینگی در آن‌ها نگهداری می‌نماید ارزیابی نموده و در آن‌ها حضور فعال داشته باشد. مؤسسه بدین ترتیب درباره نقدینگی این ابزارها در شرایط مختلف بازار اطمینان حاصل نموده و فرصتی خواهد یافت تا فرضیه‌های خود را نیز امتحان نماید؛ در این صورت، قادر خواهد بود اثرات نامساعد بر شهرت مؤسسه را که می‌تواند ناشی از فعالیت در شرایط سخت بازار بوده و یا ناشی از ارسال علایم خطا درباره وضعیت نقدینگی و شرایط و سلامت مالی خود به ذینفعان مختلف باشد را کاهش دهد. اگر مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی بخشی از گروهی باشد که دارای راهبرد مدیریت ریسک نقدینگی گروه است و یا این که متکی بر انتقال نقدینگی یا دارایی نقد از شرکت یا نهاد مادر خود در شرایط بحران باشد، باید در عین حال از محدودیت‌های حقوقی و قانونی بین بخشی و برون مرزی در خصوص انتقال نقدینگی آگاه بوده و تمهیدات لازم را برای بررسی و شناخت آن‌ها اندیشیده باشد. مؤسسه همچنین باید به الزامات نظارتی که ممکن است در طول زمان در تأمین نقدینگی حمایتی تغییر کنند، توجه نماید.

۹۲. مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی فعال در بسیاری از کشورها در زمینه دستیابی به دارایی‌هایی منطبق با شریعت و برخورداری از تعداد و حجم کافی دارایی‌ها با قدرت نقدشوندگی بالا که بتوان از آن‌ها به عنوان سپر نقدینگی استفاده کرد با مشکلاتی مواجه می‌باشند. مسئله چالش برانگیزتر در این حوزه‌ها یافتن دارایی‌هایی است که برای وثیقه قرار گرفتن برای دست پیدا کردن به پشتیبانی نقدینگی از مقام نظارتی مناسب باشد. این یادداشت راهنما با توجه به مشکلات فوق‌الذکر بر این نکته تأکید می‌ورزد که آن دسته از مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی که با این محدودیت‌ها روبرو هستند لازم است هر چه در توان دارند انجام دهند تا اطمینان حاصل کنند این ابزارها

مورد استفاده قرار گرفته تا به کمک آن بتوانند دوره‌های طولانی‌مدت بحران را تحمل نمایند. همکاری و هماهنگی بین بازیگران عرصه صنعت، شرکت‌های عمده، و شرکت‌های بخش دولتی، و همچنین مقام نظارتی در آن کشور، کلید حل مسئله است. مؤسسه در هر شرایطی، حتی با وجود مانع در بازار، باید در برابر تکانه‌های بازار و مشکلات نقدینگی مقاوم بوده و برای ایفای مسئولیت‌های امانی خود به تأمین‌کنندگان وجوه، به خصوص دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود^{۴۴}، آماده باشد.

تهیه و آماده‌سازی برنامه تأمین مالی احتیاطی^{۴۵}

۱۰ اصل

تمامی مؤسسات مالی ارایه‌کننده خدمات مالی اسلامی، صرف‌نظر از ماهیت و پیچیدگی‌های خود، باید دارای برنامه احتیاطی تأمین وجوهی باشند که رویه‌ها و برنامه عملیاتی مؤسسات در مواجهه با بحران‌های نقدینگی را معین نماید. برنامه احتیاطی باید با توجه به همه کارکردهای مرتبط مؤسسه و نتایج آزمون‌های بحران مشتمل بر تحلیل سناریوهای آن تهیه گردد. این برنامه باید وظایف، مسئولیت‌ها و فعالیت‌های پشتیبان کلیدی را به همراه برنامه ارتباط داخلی و خارجی به منظور بررسی و شناخت وقایع بحرانی مختلف، به وضوح تعیین کند. این برنامه همچنین باید پایش منظم عوامل محرک مرتبط را شامل بوده و همگام با تغییرات محیطی بازار و تجارت مورد بازنگری قرار گیرد. ۹۳. مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید دارای برنامه تأمین مالی احتیاطی بوده به گونه‌ای که این برنامه طرح عملی، سیاست‌ها، و روش‌های آن برای برخورد با موقعیت اضطراری نقدینگی را به‌دقت ترسیم نماید. این برنامه معمولاً بر اساس شرایطی که بر موقعیت نقدینگی مؤسسه به دلیل شوک‌های منحصر به فرد و ویژه، اختلال بازار، یا ترکیبی از این‌ها اثرگذار است تعدیل می‌گردد. اهداف اصلی برنامه تأمین مالی احتیاطی کاهش اثرات شوک‌های نقدینگی، تداوم فعالیت^{۴۶}، و ارسال علایم به بازار مبنی بر سلامت منطقی مؤسسه است. اجزاء اصلی برنامه تأمین مالی احتیاطی عبارتند از:

44- PSIA: Profit-sharing investment account

45- Contingency Funding Plan (CFP)

46- going-concern status

۱) تعریف وقایعی که برنامه تأمین مالی احتیاطی را فعال می‌کند؛ ۲) حاکمیت برنامه تأمین مالی احتیاطی طی مراحل مختلف وقایع بحرانی؛ از جمله توصیف نقش‌ها و مسئولیت‌های بخش‌ها و کمیته‌های مختلف؛ ۳) فرآیندهای تعدیلی که زمان و چگونگی شاخص‌های اضافی اصلی و کلیدی برای تولید منابع را توضیح می‌دهند؛ ۴) طرح‌های ارتباطی درون و برون سازمانی شامل ارتباط با طرف‌های تجاری، مشتریان، دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری، حساب‌برسان، رسانه‌ها و مقامات نظارتی؛ ۵) دفعات بازبینی و معیارهای مورد استفاده برای بازبینی برنامه تأمین مالی احتیاطی و ۶) مجموعه محتاطانه‌ای از معیارهایی برای غیرفعال کردن برنامه با استفاده از فرآیندهای ارجاع به مقامات مافوق مناسب.

۹۴. برنامه تأمین مالی احتیاطی باید به اندازه کافی با راهبرد، سیاست‌ها، و رویه‌های کلی مدیریت ریسک نقدینگی یکپارچه بوده و باید در ضمن، با اندازه، ماهیت محصولات، وضعیت ریسک، و سطح تحمل ریسک مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی تناسب داشته باشد^{۴۷}. این برنامه همچنین باید محدودیت‌هایی که برای دستیابی به منابع با شریعت، از محل منابع بازار و همچنین مقام نظارتی، وجود دارد را مد نظر داشته باشد و باید به طور واضح منابع تأمین مالی قابل دسترس و منابع بدون مانع و آزاد^{۴۸} را در مراحل مختلف بحران به‌اضافه میزان منابعی که می‌تواند از این محل ایجاد گردد، از جمله زمان مورد انتظار و لازم برای بهره‌برداری از منابع اضافی را مشخص نماید. برنامه باید به‌نحو معقول انعطاف داشته و بین اهمیت برخوردار از رویه‌های از پیش برنامه‌ریزی شده برای شناسایی و بررسی اختلال و لزوم انعطاف‌پذیری برای پاسخ‌گویی هر چه سریع‌تر در موقعیت‌های مختلف، مورد انتظار و غیرمنتظره، تعادل برقرار نماید. به‌علاوه، برنامه تأمین مالی احتیاطی باید شامل طرحی باشد که پرداخت‌های مهم ظرف یک روز را، با اشراف کامل بر روش‌های متعارف نظام پرداخت و تسویه و الزامات وثیقه‌ای مربوطه، به انجام برساند. در طول فرآیند تهیه و آماده‌سازی برنامه تأمین مالی

۴۷- اگر مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی بخشی از یک گروه باشد، برنامه تأمین مالی احتیاطی آن باید بنحوی منسجم و یکپارچه و با در نظر گرفتن ریسک نقدینگی بالقوه‌ای که از سایر نهادهای گروه ایجاد می‌گردد، توسعه یابد.

۴۸- دارایی‌های بدون مانع و آزاد می‌تواند به‌عنوان وثیقه برای بسیج منابع دارای پوشش مورد استفاده قرار گیرد.

احتیاطی، مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید از همه بخش‌ها و نهادهای مربوط و مهم‌تر از همه از ناحیه مدیریت ارشد، خزانه‌داری، و واحدهای مدیریت ریسک و فاینانس (تأمین مالی) اطلاعات کسب نماید. این اطلاعات باید پس از جمع‌آوری رسماً مورد تأیید هیأت مدیره مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی قرار گیرد. برخی از مؤسسات هم با واحدهای سیستم‌های اطلاعات و ارتباطات یا مقام نظارتی طی مرحله آماده‌سازی مشورت می‌کنند.

۹۵. مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید اتفاقات و شرایطی را که از نظر آن سبب فعال‌سازی مراحل مختلف برنامه تأمین مالی احتیاطی می‌گردند تعریف نماید. این اتفاقات می‌توانند موارد مرتبط با مؤسسه نظیر افت رتبه اعتباری آن یا کاهش ارزش صکوک که مؤسسه ایجاد نموده و یا تأمین‌کننده آن است، مسائل مربوط به محصولات خاص یا خطوط کسب و کار (مثل بحرانهای تأثیرگذار بر بخش مهمی از بازار که منجر به کاهش جریان نقدی ورودی مؤسسه به دلیل از دست دادن مشتریان و مشکلات وصول می‌شود)، نکول صکوک یا افت رتبه صکوک که در اختیار مؤسسه است، و موارد دیگر را در بر می‌گیرد. برخی عوامل بیرونی نیز می‌توانند سبب فعال‌سازی برنامه تأمین مالی احتیاطی در مؤسسه گردند. این عوامل عبارتند از افت رتبه یا نکول در پرتفوی صکوک مؤسسه یا سایر اوراق بهادار منطبق با شریعت، وخامت شرایط کلی بازار یا متغیرهای اقتصاد ملی که بر ریسک کشوری تأثیر می‌گذارند، تبلیغات منفی درباره میزان انطباق عملکرد آن با شریعت، یا تغییراتی در مقررات حقوقی، حسابداری، و مالیاتی که می‌تواند بر وضعیت نقدینگی مؤسسه تأثیر منفی داشته باشد. انتظار می‌رود مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به طور منظم عوامل تحریک‌کننده بحران را که اجرای برنامه تأمین مالی احتیاطی را سرعت می‌بخشد مورد پایش قرار داده و گزارش‌های مربوط را در اختیار مدیریت ارشد و کمیته‌های مرتبط مانند کمیته دارایی‌ها و بدهی‌ها^{۴۹} قرار دهند.

۹۶. مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید به طور شفاف نقش‌ها و مسئولیت‌های کارکنان مختلف در بخش مدیریت برنامه تأمین مالی احتیاطی طی هر دوره از بحران نقدینگی را معین نماید؛ همچنین باید طبقه‌بندی مراحل بحران را تعریف نموده و حدود

آن‌ها را به شرح ذیل معین کند: ۱) شناسایی اتفاقات تحریک‌کننده مختلف زمانی که خروج سپرده‌ها توسط مشتریان از الگوی قابل پیش‌بینی برخوردار نیست؛ ۲) تنگنای نقدینگی درجایی که تأمین منابع بدون وثیقه تا حدی غیرقابل دسترسی بوده و لازم است که دارایی‌ها یا سرمایه‌ها به شیوه‌ای منظم به نقد تبدیل شوند؛ و ۳) وضعیت شوک شدید نقدینگی درجایی که منابع بدون وثیقه در دسترس نبوده و اطمینان از تأمین منابع کار مشکلی باشد. در طول هر مرحله‌ی تعریف‌شده، مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید نقش‌ها و مسئولیت‌های کمیته‌های هیأت مدیره و مدیریت ارشد و همین‌طور دیگر کارکنان را مشخص نماید تا از هر گونه اشتباه یا تصور نادرست درباره وظایف آنان اجتناب گردد. مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی می‌توانند ایجاد یک تیم مدیریت بحران^{۹۷} را نیز، که در آن نقش‌های مدیریتی به طور شفاف به‌منظور افزایش هماهنگی‌های داخلی و تصمیم‌گیری طی دوره اختلال نقدینگی مشخص است، در نظر داشته باشند. گروه مدیریت بحران می‌تواند با در نظر داشتن گزارشات مربوط به شبیه‌سازی سناریو و آزمون‌های بحران و همچنین پایش اطلاعات بازار، گزارش‌های مربوط به وضعیت نقدینگی را تحلیل نموده و صحت و سقم طرح‌های ارتباطی را تأیید نماید. مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید مسئولیت‌ها را به‌منظور پشتیبانی از بخش‌های کلیدی کارکنان خود در طول دوره بحران تعیین نمایند.

۹۷. برنامه تأمین مالی احتیاطی مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید نشان دهنده فرآیندهای تصمیم‌گیری طی مراحل مختلف بحران نقدینگی باشد. این فرایندها باید ماهیت و زمان‌بندی اقدامات انجام شده توسط کارکنان مدیریت بحران نقدینگی را در راستای وظایف محوله تعیین نماید؛ همچنین باید پارامترهای مهم برای انتقال موضوعات به مدیریت ارشد را توضیح داده و وضعیت مدیران ارشد را که باید در هر مرحله از بحران وارد شوند را تعریف و تعیین کند، روش‌های ارائه‌شده در این طرح باید ماهیت و میزان ارتباطات درون‌سازمانی، تعامل بین واحدها، بخش‌های گوناگون مؤسسه، و

همچنین روابط برون سازمانی با رسانه‌ها، مقامات نظارتی و سایر ذینفعان را به دقت توصیف نمایند.

۹۸. طرح ارتباطی مؤسسه، همان گونه که در برنامه تأمین مالی احتیاطی تعریف شده است، باید از وجود ارتباطات درون سازمانی به طور شفاف، بهنگام و منظم اطمینان حاصل نماید تا به سبب آن، تصمیم‌گیری‌های به موقع انجام شود و از هر نوع برداشت نادرست درباره انجام اقدامات مناسب و همین‌طور در خصوص نقشی که کارکنان بخش‌های مختلف مؤسسه در طول دوره بحران بر عهده خواهند گرفت اجتناب گردد. هدف از ارتباط برون سازمانی ارائه حداقل اطمینان به ذی‌نفعان مختلف از جمله بازیگران بازار، تأمین‌کنندگان وجوه و یا سهامداران، کارکنان، بستانکاران و سرمایه‌گذاران، مقامات نظارتی، بیمه‌کنندگان سپرده و رسانه‌ها درباره صحت و سلامت مؤسسه از نظر وضعیت نقدینگی و موقعیت مالی آن است. ارتباط مناسب با بازیگران بازار، مشتریان، و مقامات نظارتی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است چرا که عدم اطمینان گروه‌های نامبرده نسبت به وضعیت بازار مؤسسه می‌تواند سبب اخلال در عملکرد معمول آن طی دوره بحران گردد.

۹۹. مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید برنامه تأمین مالی احتیاطی خود را به منظور ارزیابی اثربخشی آن به طور مرتب مورد سنجش و بازبینی قرار داده و اطمینان حاصل کند که در شرایط در حال تغییر بازار به روز و مرتبط باشد. مؤسسه می‌تواند میزان کاربرد برنامه را طی شبیه‌سازی شرایط بحرانی مورد ارزیابی و قضاوت قرار دهد. اگر نتایجی که از این آزمون‌های شبیه‌سازی شده حاصل می‌گردد با حداقل استانداردهای تثبیت شده همخوانی نداشته باشد، مؤسسه باید تغییرات لازم را در جهت افزایش توان و کاربرد برنامه اعمال نماید. مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی همچنین باید آزمون‌های احتیاطی را به طور منظم و به منظور شناسایی و به حساب آوردن ریسک‌های عمده‌ای که مؤسسه با آن مواجه است برگزار نمایند. همچنین با استفاده از این آزمون‌ها باید اطمینان حاصل گردد که روش‌های احتیاطی به‌درستی شناخته شده و انتظاری که نسبت به عملکرد هر یک از واحدها و بخش‌ها در موقعیت بحران وجود دارد مشخص

باشد. به وسیله این آزمون‌ها باید میزان قابلیت اعتماد رابط‌های اصلی مؤسسه تعیین شده و اثربخشی مستندهای عملیاتی و قانونی، دسترسی به خطوط اعتباری، و قابلیت فروش سبد دارایی‌های منطبق با شریعت از طریق فروش یا هر گونه مکانیزم وثیقه‌ای دیگر، سنجیده می‌شود. مدیریت ارشد مؤسسه باید برنامه تأمین مالی احتیاطی را بر اساس آزمون و بررسی فرضیات و اجزای مختلف برنامه مورد بازبینی دقیق قرار داده و سپس در صدد برآید که تصویب هیأت بازبینی برنامه را اخذ نماید. بازبینی برنامه تأمین مالی احتیاطی باید، فارغ از مدل تجاری مؤسسه و ماهیت عملکرد آن، حداقل سالی یک بار توسط مؤسسه انجام پذیرد. لیکن اگر شرایط بازار یا مدل تجاری مورد استفاده در مؤسسه اقتضا کند، می‌توان برنامه تأمین مالی احتیاطی را به دفعات بیشتر (بیش از یک بار در سال) نیز به روز نمود.

۱۰۰. مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی با محدودیت‌هایی مواجه است که مانع از عملکرد مؤثر برنامه تأمین مالی احتیاطی در طول بحران نقدینگی می‌گردد. این محدودیت‌ها عبارتند از مشکل در فروش دارایی‌های منطبق با شریعت/صکوک، فقدان یا کمبود اوراق بهادار دولتی/اوراق مشارکت بانک مرکزی و منطبق با شریعت که بتوان از آن به عنوان وثیقه استفاده کرد، نبود یا کمبود خطوط پشتیبان، محدودیت در تبدیل به اوراق بهادار کردن دارایی‌ها به عنوان منبع جایگزین تأمین مالی، کمبود منابع منطبق با شریعت برای برآورده نمودن الزامات نقدینگی روزانه و استفاده از نقش‌های ناظران در تأمین حمایت نقدینگی از جانب آن‌ها در زمان بحران. اگرچه ماهیت بسیاری از مشکلات نامبرده ساختاری است، اما مدیران مؤسسه باید از طریق برقراری ارتباط و هماهنگی بین بازیگران مختلف صنعت خدمات مالی اسلامی در کشور و حوزه مربوطه و همچنین همکاری تنگاتنگ با مقامات نظارتی سعی در غلبه بر این مشکلات داشته باشند. فرآیندهای درون‌سازمانی به‌روز و مستحکم، همراه با آمادگی برای رویارویی با هر گونه اختلال در وضعیت نقدینگی، کلید عملکرد موفق مؤسسه در زمینه برنامه تأمین مالی احتیاطی آن بوده و بنابراین اطمینان از عملکرد روان و قابلیت سوددهی مدل تجاری بکارگرفته‌شده را فراهم می‌نماید.

مدیریت وثیقه منطبق با شریعت

اصل ۱۱

مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشد تا نیاز خود به وثایق و تضمینات منطبق با شریعت را در افق‌های زمانی مختلف شناسایی نموده و محدودیت‌های عملیاتی، قانونی و احکام شریعت را در خصوص استفاده از این وثایق مورد بررسی قرار دهد. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید فعالانه وضعیت وثایق خود را در زمان تفکیک (شناسایی) دارایی‌های آزاد از دارایی‌های غیرآزاد (در رهن) مدیریت نماید. همچنین، نظام‌های اطلاعاتی مؤسسه باید به گونه‌ای باشد که قادر به شناسایی وثایق آزاد از نظر نوع، ارز و مکان آن‌ها در شرایط عادی و بحرانی باشد.

۱۰۱. بازار بین‌بانکی تأمین منابع برای مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی عمدتاً به محصولات بدون وثیقه^{۵۱}، نظیر معاملات مباحه کالایی، مضاربه بین‌بانکی، وکالت، و غیره، متمرکز است. با این وجود، دلیل اصلی اتکای پایین مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به بازارهای بازخرد در بسیاری از کشورهای محل عملیات خود، پیشرفت نامحسوس و مخالفت‌هایی از نظر شریعت در خصوص جایگزین‌های قابل قبول برای قرارداد بازخرد می‌باشد. با این حال، با تمرکز زیاد به توسعه و پیشبرد این جایگزین‌ها، انتظار می‌رود با گذشت زمان، مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، به منظور مدیریت نقدینگی، عملکرد خود را در بازار تأمین منابع با وثیقه گسترش دهند، که این امر به نوبه خود بر اهمیت حفظ و پایش وثیقه باکیفیت در قالب دارایی‌های بدون مانع و آزاد می‌افزاید.

۵۱- مؤسسات مالی متعارف در سراسر جهان روز به روز بیشتر بر استفاده از تأمین مالی با وثیقه از طریق قراردادهای بازخرد متکی شده و بنابراین اهمیت حفظ وثیقه باکیفیت برای این دسته از مؤسسات چندین برابر شده است. وجود وثیقه و استفاده منظم از آن، به دلیل تحولات ساختاری در بازارهای تأمین منابع خرد، پیچیدگی روزافزون این بازارها، و گسترش چشمگیر توانایی‌های عملیاتی آن‌ها، به عنصر مهمی در تأمین منابع و ساختار نقدینگی بسیاری از مؤسسات مالی فعال در سطح جهان تبدیل شده است. که این امر به واسطه تغییرات ساختاری مرتبط با بازارهای تأمین مالی خرد و پیچیدگی در حال افزایش و توسعه چشم‌گیر در ظرفیت عملیاتی آن‌ها می‌باشد. با این حال، این تغییر نتوانسته مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را که مدل تجاری آن‌ها عمدتاً بر تأمین مالی خرد از محل حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود و دیگر حساب‌ها متکی بوده و ذاتاً نسبت به بازارهای تأمین مالی عمده ثبات بیشتری دارد، چندان متأثر نماید. این موضوع از آسیب‌پذیری مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در برابر شوک‌های نقدینگی بازار کاسته و بر سلامت ساختار ترازنامه و تأمین منابع آن‌ها می‌افزاید.

۱۰۲. برای اطمینان از مدیریت همه جانبه وثیقه منطبق با شریعت، مؤسسات ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی باید راهبرد، سیاست‌ها و رویه‌هایی را برای اطمینان از تأمین نیازهای وثیقه‌ای خود در فواصل زمانی منظم، هم در شرایط عادی و هم در زمان بروز بحران، دارا باشند. این مؤسسات باید محدودیت‌های مرتبط با شریعت و همین‌طور محدودیت‌های قانونی و عملیاتی در استفاده از وثیقه و نقل و انتقال آن بین کشورها و واحدهای مختلف پولی را، بر اساس ماهیت دارایی‌ها، تعیین نمایند. این مؤسسات همچنین باید میزان وثیقه را بر حسب الزامات سپر نقدینگی آن و با توجه به مراحل مختلف بحران نقدینگی که در برنامه تأمین مالی احتیاطی تعریف شده است مورد برآورد قرار دهند؛ همچنین مؤسسات باید فرصت‌های گسترش دامنه وثایق مورد نگهداری که از نظر واحد پولی کشور، نوع و بازار معاملات آتی می‌تواند متنوع باشد را بدست آورند.

۱۰۳. مؤسسه ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی باید فعالانه وضعیت وثیقه خود را در حالی که بین دارایی‌های بامانع و بدون مانع تمایز قائل می‌شود، مدیریت کند. مؤسسه باید دارای یک سیستم اطلاعات مدیریت^{۵۲} مستحکم باشد که بتواند الزامات مدیریت ریسک نقدینگی را رعایت کرده و چالش‌های آن را بشناسد و همچنین جریانات نقدی مورد انتظار را با توجه به واقعیت‌ها و قراردادهای مرتبط با دارایی‌ها، بدهی‌ها، و اقلام خارج ترازنامه‌ای دنبال کند. این سیستم همچنین باید بتواند نهاد حقوقی و موقعیت فیزیکی که وثیقه در آن نگهداری می‌شود و یا مورد رهن است را تعیین کند. مؤسسه باید در گستره دارایی‌هایی که می‌تواند به عنوان وثیقه مورد استفاده قرار گیرد، به منظور تأمین نیازهای نقدینگی روزانه، شبانه، و یا بلندمدت‌تر، تنوع ایجاد کند. سیستم اطلاعات مدیریت همچنین باید بتواند در جریان عادی کسب و کار، زمان برآوردی برای نقد کردن دارایی‌های بامانع را، در شرایط اضطرار و یا در سررسید، محاسبه نماید. با توجه به تفاوت‌هایی که در مقبولیت و معامله‌پذیری انواع مختلف دارایی‌های منطبق با شریعت و صکوک وجود دارد، مؤسسه ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی باید به طور اخص مقبولیت دارایی‌های موجود را در بازارهای منتخب تأمین منابع دارای پوشش وثیقه‌ای، مورد ارزیابی قرار دهد. مؤسسات ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی باید روند قیمت‌گذاری

مجموعه وثایق را، که بستگی زیادی به تقاضای بازار دارد، دائماً بررسی نمایند. این تقاضاها می‌تواند هم در زمان انتشار اولیه و هم در طول عمر مفید دارایی‌ها بر قیمت‌ها اثرگذار باشد. هر گونه کاهش عمده قیمتی در وضعیت وثیقه بر مقدار نقدینگی قابل تأمین مؤسسه تأثیرگذارده و بنابراین سودآوری مؤسسه را متأثر خواهد کرد.

همکاری بین مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی

اصل ۱۲

با توجه به کمبود بازارهای بین بانکی اسلامی توسعه یافته در کشورهای مختلف به منظور مدیریت مؤثر ریسک نقدینگی، مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید با یکدیگر همکاری نزدیک‌تر و تنگاتنگی داشته تا بتوانند، هماهنگی و توافقات منطبق با احکام شریعت، راه‌حل‌ها و سازوکارهای تجاری را به منظور مدیریت نقدینگی به خوبی توسعه بخشند. این همکاری می‌تواند مشتمل بر ارتباط و ایجاد انجمن‌هایی در صنعت بانکداری اسلامی باشد. این قبیل همکاری‌ها در کنار ترتیبات دیگر، می‌تواند به منظور ایجاد جایگاهی محکم، مطمئن و اعمال توافقاتی هماهنگ برای تجارت فعال میان مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی همراه با بازارسازی برای ابزارها و سازوکارهای تجاری مختلف، به وسیله مقامات نظارتی حمایت گردد.

۱۰۴. یکی از محدودیت‌های عمده در مدیریت مؤثر ریسک نقدینگی توسط مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در بسیاری از حوزه‌ها و کشورها آن است که بازارهای بین بانکی اسلامی کمتر توسعه یافته دارای بازیگران انگشت‌شمار، حجم محدود، و مکانیزم‌های معدود برای سرمایه‌گذاری و تأمین منابع، به خصوص در کوتاه‌مدت می‌باشند. بنابراین، مدیریت مؤثر نقدینگی برای مؤسسات واقع در این کشورها مشکل بوده و این به نوبه خود بر توانایی رقابت، انعطاف‌پذیری و مقاومت و همچنین ظرفیت آن‌ها برای مقابله با وضعیت بحران بازار و نقدینگی تأثیرگذار خواهد بود. علی‌رغم این محدودیت‌ها، مؤسسات نباید از وظیفه خود در رابطه با مدیریت مؤثر منابع شانه خالی کنند، در هر حال، این مسئولیت بر عهده آن‌هاست و به عنوان نماینده گروه‌هایی که

منابع مؤسسات را تأمین می نمایند (به خصوص دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری)، باید با وجود تمام مشکلات، قدرت رقابت‌پذیری و سودآوری خود را حفظ نمایند.

۱۰۵. با توجه به موارد فوق، مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید با سایر مؤسسات خدمات مالی اسلامی، به ویژه واقع در محدوده همان کشور و ترجیحاً در سطح انجمن‌های صنعت بانکداری اسلامی (البته اگر در آن حوزه موجود باشد) همکاری نزدیک داشته باشند. مقام نظارتی نیز می‌تواند مؤسسات واقع در محدوده خود را با رعایت عدالت و به منظور دستیابی به ترتیبات، راه‌حل‌ها و مکانیزم‌های تبادلی منطبق با شریعت و به منظور همکاری و تعامل با یکدیگر برای مدیریت مؤثر نقدینگی، مساعدت نماید. مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی همچنین باید با همکاری یکدیگر برای قراردادهای استاندارد^{۵۳} در خصوص انجام انواع مختلف معاملات منطبق با شریعت با یکدیگر توافق کرده تا بتوانند ریسک مربوط به اسناد، زمان و هزینه معاملات را کاهش دهند. مؤسسات باید امکان گسترش دامنه و انواع وثیقه مورد قبول در حوزه خود را نیز تعیین نمایند.^{۵۴} اگر مؤسسات دارای یک انجمن در کشور نباشند، می‌توانند تأسیس آن را در نظر داشته باشند. چنین انجمنی نقش مهمی در بهبود همکاری بین بازیگران صنعت خدمات مالی اسلامی داشته و اقدامات تعاملی مختلف را تسریع می‌نماید.

۱۰۶. پیشنهادهای توسط افراد دانشگاهی، صنعت کاران، و دیگر ذینفعان برای مدیریت ریسک نقدینگی توسط مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در سطح بین‌بانکی، علاوه بر گزینه‌های موجود که در توضیح بند ۷ این مجموعه ذکر شد، ارائه شده است. برخی از این پیشنهادات قبلاً در حوزه‌ها و کشورهای مختلف به اجرا درآمده و یا مورد آزمون قرار گرفته است.^{۵۵} گزینه‌های جایگزین دربرگیرنده تسهیلات تأمین مالی متقابل تحت

۵۳- علاوه بر کوشش‌های صورت‌گرفته برای استاندارد نمودن قراردادها و مناسب‌سازی آن برای کشور مربوطه، تلاش‌های منسجمی نیز در سطح بین‌المللی توسط سازمان‌های تعیین‌کننده استاندارد مانند بازار مالی اسلامی بین‌المللی (International Islamic Financial Market) در حال انجام است.

۵۴- این وثیقه انجام معاملات تأمین مالی با وثیقه بین مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، که بر اساس معاملات با خرید منطبق با شریعت (Repo)، انجام می‌پذیرد را تسهیل می‌کند.

۵۵- با این وجود برخی از این ترتیبات و پیشنهادات ممکن است توسط مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و دیگر بازیگران عرصه صنعت که نفع تجاری در این قضیه دارند مطرح شده باشد. ارجاعات مربوط به این ترتیبات تنها برای آن است که خواننده را نسبت به برخی راه‌حل‌ها که در صنعت خدمات مالی اسلامی برای غلبه بر مشکلات مرتبط با نقدینگی وجود دارد آگاه

ترتیبات مربوط به قراردادهای تسهیم سود (مضاربه یا مشارکت)؛ تمهیداتی برای تطابق دوجانبه با استفاده از خالص صفر طی دوره فرضی^{۵۶}؛ مجموعه مشترک وجوه برای تأمین تطابق دوجانبه^{۵۷} که توسط ناظر اداره می‌شود؛ سرمایه‌گذاری حساب‌های تهاتری در سهام همراه با ارزش‌گذاری روزانه بر اساس ارزش خالص دارایی^{۵۸}؛ خرید مستغلات برای دوره مشخص^{۵۹}؛ وام‌های متقابل چندزمانه^{۶۰} و غیره می‌باشند. بسته به تعداد و مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و همین‌طور الزامات کاربردی منطبق با شریعت، مؤسسات باید امکان همکاری تجهیز متقابل به‌منظور کاربرد راه‌حل‌ها و قراردادهای مذکور و سایر راه‌حل‌های جدید منطبق با شریعت برای افزایش حجم، اندازه، و عمق بازارهای بین‌بانکی اسلامی و وجود بازسازی برای ابزارها و مکانیزم‌های مختلف مبادله‌ای را شناسایی نمایند.

نماید. تأیید این نظریات و پیشنهادات به هر شکل و صورت، خارج از حدود و وظایف مؤسسات خدمات مالی اسلامی بوده و اشاره به آن در این رهنمود به هیچ عنوان به معنای تأیید آن پیشنهاد نیست.

۵۶- در این مکانیزم، مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی می‌توانند ترتیبات همکاری بین‌بانکی را به منظور توسعه، تجهیز و آماده‌سازی متقابل یکدیگر به شرط آنکه استفاده نهایی از این تسهیلات طی دوره فرضی به صفر برسد در نظر بگیرند. بدین ترتیب، وام‌گیری دوطرفه می‌تواند تأمین مالی متقابل طی مدت زمان توافق شده را خنثی کند.

۵۷- در این سازوکار، مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در یک کشور می‌تواند به مجموعه مشترک وجوه که توسط مقام نظارتی اداره می‌شود کمک کند. مؤسسه می‌تواند در صورت نیاز، با اعمال نظارت توافقی بر مقدار و مفاد این نوع از تجهیز، از این مجموعه نقدینگی منابعی را تقاضا نماید.

۵۸- این محصول ساختارمند مانده بستانکار حساب‌های تهاتری مشتری را به صورت روزانه دریافت کرده و مجموعه‌هایی از سهام مشارکتی در یک شرکت تهاتری را خریداری می‌نماید. این سهام بصورت روزانه و با مراجعه به ارزش خالص دارایی (Net Asset Value (NAV ارزش‌گذاری می‌شود. اگر سهام مشتری در شرکت از نظر ارزش سقوط کند، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی مادر، به عنوان شخص ثالث، ضمانت‌نامه‌های غیرقابل‌فسخ و غیرمشروط ارائه می‌کند. در صورت بازخرید سهام، مشتری معادل قیمت پرداخت‌شده مبلغی را دریافت خواهد کرد. بنابراین، سهام مشتری در برابر سقوط ارزش سهام شرکت تهاتری پوشش داده می‌شود.

۵۹- در این روش، از مکانیزم منابع شبانه (کوتاه‌مدت) منطبق با شریعت به پشتوانه مستغلات استفاده می‌گردد.

۶۰- معاملات وام‌های متعدد در یک دوره زمانی (Time Multiple Counter loan (TMCL) بین دو گروه، شامل دو وام بدون بهره معاوضه شده در یک زمان است؛ به‌طوری‌که حاصل ضرب مقدار و دوره یک وام معادل حاصل ضرب مقدار و دوره وام دیگر است. این مکانیزم، وام‌دهی بدون بهره با مقادیر بزرگ را در ازای وام‌های متعدد با مقادیر کوچک، که با دوره‌های طولانی تناسب دارد، تسهیل می‌نماید. برای مثال، کارفرمایی که نیاز به وام ۱۰ میلیون دلاری برای مدت ۱ سال دارد می‌تواند وام ۱۰ میلیون دلاری بدون بهره (معمولاً در ازای وثیقه) برای ۱ سال را در برابر ارائه وام بدون بهره ۱ میلیون دلاری به مؤسسه برای مدت ۱۰ سال، دریافت کند. بدین ترتیب، نیاز مشتری به منابع برای دوره مورد نظر برطرف شده و مؤسسه قادر خواهد بود با سرمایه‌گذاری بلندمدت مبلغ وام، کسب سود کند.

عمل به تعهدات نظام پرداخت و تسویه

اصل ۱۳

صرف نظر از این که مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی از کدامیک از سیستم‌های تسویه و پرداخت خالص یا ناخالص استفاده می‌نماید، باید قادر باشد تا نیاز کوتاه مدت نقدینگی خود را به منظور ایفای به موقع تعهدات مربوط به پرداخت و تسویه در تمام شرایط مدیریت کند. با لحاظ وابستگی‌های داخلی و ارتباطات درونی بین سیستم‌های پرداخت و تسویه، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید همیشه از انجام به موقع پرداخت‌های مهم و حیاتی به منظور جلوگیری و ممانعت از اختلالات سیستمی بالقوه که می‌تواند مانع از عملکرد مناسب و صحیح سایر روش‌های پرداخت در بازارهای پول گردد، اطمینان حاصل کند.

۱۰۷. ریسک نقدینگی در مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی با نظام پرداخت و تسویه مورد استفاده این مؤسسات که محل انجام معاملات عمده است ارتباط محکمی دارد. میزان نقدینگی مورد نیاز برای پرداخت توسط مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی به طور معمول از سرعت و روش‌های معمول نظام تسویه متأثر می‌گردد. روش‌های دیگر - همانند تعداد روزهای بین معامله و تسویه، اعم از خالص^{۶۱} یا ناخالص، پردازش با تأخیر یا آنی، محدودیت‌های زمانی و دسترسی به تسهیلات اعتباری بین روز و منطبق با شریعت اسلامی - نیز می‌تواند پیامدهایی را برای راهبرد، سیاست‌ها، و رویه‌های مدیریت کلی ریسک نقدینگی که توسط مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی به کار گرفته می‌شود، داشته باشد.

۱۰۸. تا به امروز، بسیاری از مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی با مشکل عمده‌ای در تطبیق و تعدیل راهبرد، سیاست‌ها و رویه‌های مدیریت ریسک نقدینگی با نظام تسویه مورد استفاده خود برخورد نکرده‌اند چرا که اندازه و حجم عملیات آن‌ها نسبتاً کوچک

۶۱- منظور از "نظام تسویه خالص"، نظام تسویه‌ای است که در آن تسویه نهایی دستورهای مربوط به انتقال به صورت خالص و در یک یا چند مقطع زمانی مشخص و از پیش تعیین شده طی یک روز پردازش اتفاق می‌افتد (به لغتنامه عبارات و اصطلاحات استفاده شده در نظام‌های پرداخت و تسویه، مارس ۲۰۰۳، چاپ کمیته نظام‌های پرداخت و تسویه بانک بین‌المللی تسویه (BIS) مراجعه شود).

بوده است. با این حال اندازه فزاینده عملیات و حجم و اندازه رو به افزایش معاملات، آنان را ملزم خواهد کرد که عملکرد و روش‌های معمول نظام‌های پرداخت و تسویه‌ای را که با آن کار می‌کنند، مورد توجه ویژه‌ای قرار دهند. به‌علاوه، بسیاری از این مؤسسات گسترش دامنه عملکرد خود به مرزهایی فراتر از حوزه معمول اولیه را در دست داشته و به تدریج در معاملات فرامرزی بیشتر و نظام‌های پرداخت و تسویه متنوع‌تر درگیر می‌شوند. این دسته از پیشرفت‌ها و تحولات سبب شده‌اند که مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به اهمیت روزافزون پذیرش و انطباق کامل راهبرد مدیریت ریسک نقدینگی خود با نظام‌های تسویه پی ببرند.

۱۰۹. نظام‌های پرداخت و تسویه آثار مستقیمی بر مدیریت وثیقه و نقدینگی بین روز مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی دارند، که این خود مسائلی را در حوزه حقوقی، و همچنین از نقطه نظر سندیت و عملکرد در بر خواهد داشت. مهم‌تر از همه آنکه عدم توانایی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در مدیریت مؤثر نقدینگی بین‌روز می‌تواند منجر به عدم موفقیت آن در پرداخت به‌موقع گردد، که این به نوبه خود بر وضعیت نقدینگی مؤسسه و دیگر هم‌تایان آن تأثیرگذار خواهد بود. چنین تغییراتی بازخوردهایی سیستمی را در پی خواهد داشت. صرف‌نظر از آن که نظام مورد استفاده، ناخالص یا خالص باشد، مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید بتواند میزان کافی نقدینگی را در طول روز و به منظور تسویه معاملات خود حفظ نماید، همچنین باید وثیقه لازم برای ایجاد نقدینگی منطبق با احکام شریعت را در اختیار داشته باشد. برای تسهیل محاسبه الزامات نقدینگی بین‌روز و شبانه، مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید حساب‌های خزانه و دارایی‌های بدون مانع و آزاد، و با درجه بالای نقدشوندگی^{۶۲} خود را، که می‌تواند به عنوان وثیقه ایجاد نقدینگی به کار گرفته شود، پیوسته به طور آنی بازرسی نماید. این بررسی‌ها به مؤسسه امکان می‌دهد از حجم و زمان‌بندی پرداخت‌های مهم و غیرمهم در هر روز مطلع بوده و آن‌ها را دنبال نماید، و بدین‌وسیله جریان‌های نقدی خود را بهتر مورد استفاده قرار داده و با هم

۶۲- مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید درصد خاصی از دارایی‌های نقد را صرف‌نظر از الزام یا عدم الزام مقرراتی آن، برای بدست آوردن نقدینگی شبانه و بین‌روز نگهداری نماید.

مطابق نماید. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید قادر باشد ورودی‌ها و خروجی‌های نقدی خود در طول روز را، به شیوه مناسب برنامه‌ریزی و پیش‌بینی نموده و از قابل دسترس بودن وجه نقد و وثیقه برای عمل به تعهدات کلیدی خود در همه حال اطمینان حاصل نماید.

۱۱۰. نکته مهمی که باید در مدیریت نقدینگی بین‌روز در نظر گرفته شود هماهنگی بین بخش‌های عملیاتی^{۶۳} و پشتیبانی^{۶۴} خزانه مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی است. هر دو بخش باید به منظور پایش جریان‌های مهم نقدینگی با یکدیگر تعامل داشته و در صورت هرگونه تأخیر در پرداخت مستقیماً با همتایان خود مکاتبه نمایند. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی همچنین باید نقش‌ها و مسئولیت‌ها را با توجه به مدیریت نقدینگی بین‌روز به شیوه‌ای شفاف تعریف و تخصیص دهد. با توجه به این که مدیریت نقدینگی بین‌روز از ماهیتی برخوردار است که در آن، زمان اهمیتی کلیدی دارد، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید بتواند فرآیند تصمیم‌گیری و جریان‌های بعدی آن را به گونه‌ای رسمیت بخشد که فرآیندهای تسویه به طور پیوسته با بازرسی‌های مناسب داخلی و تقسیم مسئولیت‌ها مورد بررسی قرار گیرند. سیستم اطلاعات مدیریتی^{۶۵} مؤسسه باید به اندازه‌ای تسهیل‌کننده باشد که بتواند مدیریت ارشد و دیگر کارکنان مربوطه را از وضعیت نقدینگی و وثیقه مؤسسه مطلع نموده و در ضمن برای ارایه اطلاعات دقیق‌تر در زمان مقتضی و به خصوص در شرایط بحرانی بازار انعطاف‌پذیری لازم را داشته باشد. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید برای کاهش مشکلات در حوزه عملکرد، نظیر مشکلات مربوط به نظام‌های تجاری و تسویه، شبکه‌های نظام‌های اطلاعاتی، دسترسی غیرمجاز به سیستم‌ها و غیره، معیارهای حمایتی لازم را اتخاذ نماید. مؤسسه همچنین باید مسائل مربوط به نقدینگی بین‌روز خود را در آزمون بحران و تحلیل سناریوهای مربوطه در نظر گرفته و نتیجه آن را در برنامه تأمین مالی^{۶۶} احتیاطی به کار گیرد. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی

63- Front office

64- Back office

65- Management Information System (MIS)

66- Contingency Funding Plan (CFP)

باید امکان بروز هر گونه اختلال پیش‌بینی نشده در جریان‌های نقدینگی بین‌روز را همواره در برنامه‌ریزی ریسک نقدینگی خود در نظر داشته باشد.

۱۱۱. نظام‌های تسویه اوراق بهادار که اغلب "سپرده‌گذاری مرکزی"^{۶۷} نامیده می‌شوند نیز بر مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی مؤثر می‌باشند. با معرفی اوراق بهادار منطبق بر احکام شریعت اسلامی یا "صکوک"^{۶۸} در بسیاری از حوزه‌ها (این اوراق قابلیت نگهداری به عنوان ذخایر قانونی را داشته و از طرف مقامات نظارتی به عنوان وثیقه پشتیبانی از کمبود نقدینگی مورد استفاده قرار می‌گیرند)، مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید بیشتر به رفتارها، روش‌های متعارف و اقداماتی که برای تسویه این دسته از اوراق بهادار (صکوک) انجام می‌گیرد، توجه داشته باشند. به طور معمول نظام‌های تسویه اوراق بهادار دربرگیرنده انطباق و تأیید جزئیات مربوط به معامله توسط طرفین، محاسبه مبلغ تهاتر یا تسویه، و تهاتر نهایی پرداخت، با انتقال اوراق بهادار توسط فروشنده و پرداخت توسط خریدار می‌باشند. به منظور مدیریت ریسک نقدینگی در چنین معاملاتی، فروشنده باید بتواند اوراق بهادار پایه^{۶۹} را نگاه داشته و خریدار باید بتواند تعهدات خود را طی دوره معامله به انجام رساند.

67- Central depository
68- Sukuk
69- Underlying security

۳-۸- ریسک نقدینگی ارزی

اصل ۱۴

مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید دارای سازوکارهای سنجش، پایش و کنترل وضعیت نقدینگی در خصوص ارزهایی باشد که دارای ریسک مهم و قابل توجه هستند. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید اندازه عدم تطابق جریان‌ات نقدی ناشی از ارزش‌های خارجی را در افق‌های زمانی معین به صورت کلی و جمعی و همچنین به صورت انفرادی برای هر ارز مهمی که مورد استفاده قرار می‌گیرد با توجه به ارزش پول ملی (عملیاتی) ارزیابی و پایش نماید و حتی جایی که مناسب است این عدم تطابق را محدود نماید. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید آزمون‌های بحران مناسبی را به کار گیرد و همچنین از راهبردهای پوشش ریسک منطبق با احکام شریعت در محدود نمودن و کنترل ریسک نقدینگی انواع ارزها استفاده نماید. خصوصاً این‌که مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید کمتر خود را در معرض ریسک انواع ارزهایی که از نقدشوندگی کمتری برخوردار بوده و قابلیت تبدیل پایینی دارند قرار دهد.

۱۱۲. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید سازوکاری برای سنجش، پایش، و کاهش ریسک نقدینگی ارزی خود و عدم تطابق‌های پولی داشته باشد. مدیریت ریسک نقدینگی برای مؤسسه‌ای که با واحدهای پولی مختلف کار می‌کند به دلیل آسیب‌پذیری بیشتر سپرده‌گذاران یا دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری ارزی ۷۰ و اتکای آن بر عملکرد روان بازارهای ارز، پیچیده‌تر می‌شود. در شرایط بحران نقدینگی در بازارهای ارز، تولید نقدینگی داخلی به منظور تأمین تعهدات ارزی مشکل می‌شود. نقدینگی کل واحدهای مختلف پولی که مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی با آن‌ها کار می‌کند می‌تواند مدیریت ریسک نقدینگی را پیچیده نماید.

۱۱۳. وضعیت باز مثبت یا منفی ارز^{۷۱}، زمانی که بدون تطابق و یا بدون پشتیبانی باشد، می‌تواند منجر به ریسک نقدینگی برای مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در شرایط تحولات نامطلوب در نرخ‌های ارز مربوطه گردد. به طریق مشابه، هر گونه تغییر

در نقدینگی بازار دارایی‌های ارزی ممکن است بر ریسک نقدینگی مؤسسه از طریق افزایش عدم تطابق‌های نقدینگی موجود که فروش دارایی‌های ارزی به قیمت‌های قابل قبول را با مشکل مواجه می‌کند تأثیرگذار باشد. ریسک ارزی ممکن است به دلیل عوامل اقتصادی و بازار داخلی و یا اثرات انتقال یافته از تحولات در بازارها و حوزه‌های دیگر بروز نماید.

۱۱۴. اهمیت مدیریت نقدینگی ارزی به ماهیت عملکرد مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و محصولات و بازارهایی که مؤسسه در آنها فعال است، بستگی دارد. برخی مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی، دارایی‌های غیرارزی را با استفاده از تعهدات ارزی، حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود^{۷۲}، یا خطوط اعتباری تأمین می‌کنند. برخی از مؤسسات دیگر، عمدتاً دارایی‌های ارزی خود را با تعهدات غیرارزی، حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود، یا خطوط اعتباری تأمین می‌کنند. در این موارد، نقش فنون پوشش دهنده ریسک^{۷۳}، از جمله مشتقات مالی منطبق با شریعت، البته در صورت وجود (به‌طور اخص بازار سوپ)، نقش کلیدی در مدیریت این ریسک‌ها ایفا می‌نمایند. به عنوان بخشی از آزمون کلی بحران در مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، نقدینگی ارزی باید تحت شرایط عادی و بحرانی بازار مورد تحلیل قرار گیرد.

۱۱۵. درجایی که مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی تسهیلات ارزی ارایه می‌کند، با ریسک‌هایی مواجه خواهد بود که باید به عنوان بخشی از راهبرد و سیاست‌های کلی مدیریت ریسک نقدینگی در نظر گرفته شود. مؤسسه باید آثار تغییرات صورت‌گرفته در نرخ تبدیل ارز در برابر پول داخلی و قابلیت تبدیل این پول‌ها را در صورت نیاز در نظر داشته باشد. در صورت کاهش ناگهانی و غیرمنتظره ارزش پول، مشتریان داخلی قادر نخواهند بود بازپرداخت تسهیلات ارزی دریافتی را انجام داده و یا این امر برای آنها بسیار مشکل خواهد بود. این موضوع منجر به بروز مشکلاتی در جریان نقدی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در زمینه تأمین مالی خواهد شد. مؤسسه

ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به عنوان بخشی از راهبرد نقدینگی ارزی خود باید مشخصات مشتریان خود را با توجه به ماهیت کسب و کار و منابع درآمدی خود که بر توان آن برای تسویه تأمین مالی ارزی اثرگذار خواهد بود مورد ارزیابی قرار دهد.

۱۱۶. در جایی که بخش مشخصی از تسهیلات ارایه‌شده به پول داخلی، از محل پول خارجی تأمین می‌گردد، در صورت تحولات نامطلوب در نرخ ارز و نرخ سود تعلق‌گرفته به سپرده‌های ارزی و حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود، این امر مؤسسه را در معرض ریسک نقدینگی قرار خواهد داد. این تأثیرات نامطلوب می‌تواند منجر به آن گردد که سپرده‌گذاران ارزی و دارندگان حساب‌های شریک در سود سپرده‌های خود را از مؤسسه خارج کنند. مؤسسه می‌تواند به عنوان یک ابزار کاهش ریسک^{۷۴}، منابع جایگزین برای تأمین منابع را پیدا کرده و تعهدات ارزی خود را بازپرداخت نماید. به علاوه مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی که با معاملات ارزی سروکار دارند باید درصد خاصی از دارایی‌های ارزی و با کیفیت بالا را که می‌تواند برای مقاصد تسویه یا به عنوان وثیقه^{۷۵} در وضعیت بحران نقدینگی مورد استفاده قرار گیرد نگهداری نمایند. از چنین وثیقه‌ای می‌توان برای جذب حمایت مالی منطبق با احکام شریعت از مقامات نظارتی، استفاده کرد. مؤسسه همچنین می‌تواند با استفاده از راه‌حل‌های جایگزین برای سواپ ارزی، که منطبق با احکام شریعت نیز هست، از میزان ریسک بکاهد. این اقدامات کاهنده ریسک تنها زمانی مرتبط و قابل استفاده خواهند بود که بازارهای ارزی در دسترس بوده و در زمان بروز اختلال در بازار^{۷۶} قابل تبدیل باشند. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید مشخصات تأمین‌کنندگان وجوه ارزی خود، اعم از خرده‌فروشان، عمده‌فروشان، خطوط اعتباری و رفتار آنان در زمان بروز تغییرات غیرمنتظره در نرخ ارز را کاملاً در نظر داشته باشد. هر نوع شایعه درباره عدم توانایی در بازپرداخت وجوه ارزی، مباحث مربوط به شهرت مؤسسه یا رعایت احکام شریعت، و یا بروز هر گونه چالش جدی برای واحد پول، می‌تواند بر عدم اعسار مؤسسه، در صورت افزایش خروج سپرده‌ها از آن، تأثیرگذار باشد.

74- Mitigation tool

75- Liquidation or collateral purposes

76- Market disruption

۱۱۷. مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید محدودیت‌های مناسبی را برای عدم تطابق‌ها و وضعیت‌های ارزش‌های مختلف، بر اساس آزمون‌های بحران و تحلیل سناریوهای مقتضی به کار گیرد. به طور معمول این محدودیت‌ها می‌تواند بر اساس رهنمودهای مقرراتی (نظیر حدود وضع باز ارزی^{۷۷}) و بهترین عملکردهای بازار تعیین گردد. مؤسسه باید همزمان با ارزیابی عدم تطابق‌های ارزی، توانایی خود را برای ایجاد منابع ارزی و تسهیلات پشتیبان برای تأمین منابع ارزی از محل عملکرد داخلی و بالعکس را مد نظر داشته باشد. در نهایت، مؤسسه باید توانایی خود برای تبدیل مازاد نقدینگی از یک واحد پول به واحد پول دیگر در حوزه‌های مختلف را در نظر بگیرد. در این حالت، مؤسسه باید به مختصات بازار و ریسک نقدینگی موقعیت‌هایی که بازارهای سواپ ارزی منطبق با احکام شریعت و کاملاً توسعه یافته وجود خارجی ندارند، توجه داشته باشد. مؤسسه همچنین باید امکان از دست دادن دسترسی به بازارهای ارزی و عدم توانایی یا وجود مشکل در سواپ ارز را در شرایط بروز اختلال در بازار در نظر بگیرد.

۱۱۸. بسیاری از مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی از روش‌های تسویه متناظر برای تسویه فعالیت‌های تجاری ارزی خود استفاده می‌کنند. فعالیت‌های بسیاری از این مؤسسات در عملیات مرابحه کالایی^{۷۸} و سرمایه‌گذاری‌های منطبق با عقد وکالت^{۷۹} با شرکای بین‌المللی نیز ریسک تسویه ارزی را بالا می‌برد که این به نوبه خود می‌تواند بر وضعیت نقدینگی مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی و حتی بر توانایی ایفای تعهدات مالی آن تأثیر بگذارد. ریسک تسویه ارزی زمانی بروز می‌کند که مؤسسه خود را، به دلیل ناتوانی طرف مقابل در تسویه به موقع پرداخت‌ها، در وضعیت غیرمنتظره ارزی ببیند. در تسویه متناظر ارزی، کل مبلغ تسویه تا زمانی که طرف مقابل به تعهدات ارزی خود عمل نکرده باشد با ریسک مواجه خواهد بود. مؤسسه ارایه دهنده خدمات

77- Open position limits

78- Commodity Murabahah Transactions (CMT)

79- Wakalah

مالی اسلامی باید شاخص‌های کنترلی و کانال‌های ارتباطی مؤثری را به منظور کاهش ریسک‌های تسویه اتخاذ نماید.^{۸۰}

۳-۹- گزارشدهی و افشای ریسک نقدینگی

اصل ۱۵

مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید دارای سیستم اطلاعات یکپارچه، متناسب با ماهیت، اندازه و پیچیدگی عملیات خود باشد به گونه‌ای که این سیستم بتواند به طور واضح، دقیق و به موقع گزارش‌های صحیحی در خصوص ریسک نقدینگی، برای واحدهای اجرایی مربوط و مدیریت ارشد در مؤسسه فراهم آورد. سیستم اطلاعاتی مزبور باید، در دوره‌های زمانی مناسب، منابع در معرض ریسک نقدینگی، وضعیت انطباق با سیاست‌های اتخاذ شده و محدودیت‌های تعیین شده توسط مدیریت ارشد مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و همچنین مناسب بودن راهبردهای مدیریت با توجه به نوسانات ریسک تعیین شده را، به طور قابل فهم به مدیریت ارشد و هیأت‌مدیره ارایه نماید. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید اطلاعات کمی و کیفی در خصوص وضعیت نقدینگی و اقدامات انجام شده پیرامون مدیریت ریسک نقدینگی را به طور مناسب و منظم از طریق روش‌های مناسبی افشاء نماید.

۱۱۹. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید از یک سیستم اطلاعات مدیریت کامل، متناسب با ماهیت، اندازه، و پیچیدگی عملکرد مؤسسه و متناسب با زیرساخت‌های بانکداری، برخوردار باشد. این سیستم اطلاعات مدیریت باید بتواند گزارش‌های به موقع، جامع، و به روز را درباره مدیریت ریسک نقدینگی و وضعیت نقدینگی مؤسسه، هم در شرایط عادی و هم در شرایط بحران، به هیأت‌مدیره، مدیریت ارشد، و سایر

۸۰- مطالعات صورت‌گرفته توسط "کارگروه مدیریت ریسک نقدینگی" نشان می‌دهد که کمبود ابزارهای پوشش ریسک‌های ارزی (ابزارهای مشتقه) منطبق با شریعت یکی از محدودیت‌های عمده‌ای است که مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در مدیریت مؤثر ریسک نقدینگی ارزی خود با آن مواجه هستند. اگرچه تعداد قابل توجهی از این مؤسسات از سوآپ‌های ارزی اسلامی و قراردادهای آتی برای پوشش ریسک ارزی استفاده می‌کنند، اما حجم و مقبولیت این ابزارهای کاهنده ریسک هم‌چنان محدود است. این رهنمود انتظار دارد که با تمرکز رو به افزایش مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، انجمن‌های صنعت بانکداری اسلامی و سازمان‌های تعیین‌کننده استانداردهای توسعه برای ابزارهای پوششی ریسک منطبق با شریعت به منظور پوشش ریسک‌های ارزی و سایر ریسک‌ها، ابزارهای نوآورانه‌تر و با مقبولیت وسیع‌تر در آینده معرفی شوند. این ابزارهای پوشش ریسک همچنین باید تفاوت‌های موجود در بخش‌های قانونی، مقرراتی و عملیاتی در حوزه‌های مختلف را در نظر داشته باشند.

کارکنان مربوط ارایه نماید. این سیستم باید تمام منابع ایجاد ریسک برای مؤسسه را، اعم از ارقام زیرخط و بالای خط ترازنامه^{۸۱}، پوشش داده و تحلیل‌های بیشتری را نیز بر حسب واحد پول، محصولات، منابع تأمین مالی، و انتقال‌های درون گروهی (از جمله هر گونه انتقال وجوه و منابع بین شرکت تابعه/بخش‌های اسلامی^{۸۲} و دفتر مرکزی^{۸۳}) فراهم کند. این سیستم باید به قدری انعطاف پذیر باشد که، در صورت بروز بحران نقدینگی غیرسیستمی یا بحران کل بازار (سیستمی)، اطلاعات تفصیلی را در اختیار مدیریت و کارکنان مربوطه قرار داده، و به این ترتیب به مؤسسه کمک کند که برنامه تأمین مالی احتیاطی خود را به نحو مؤثر به اجرا درآورد.

۱۲۰. سیستم اطلاعات مدیریت در مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید به اندازه کافی گزارش تهیه کرده و در آن‌ها افق‌های زمانی را در وضعیت‌های بین‌روز، شبانه، و کوتاه تا بلندمدت، در نظر گرفته، و سناریوهای متفاوت دربرگیرنده شرایط بحران را مورد بررسی قرار دهد. این سیستم باید درباره وضعیت در حال تغییر شکاف‌های نقدینگی^{۸۴} طی دوره‌های مختلف سررسیدی^{۸۵} اطلاعاتی را ارایه نموده و با محدودیت‌های داخلی و مقرراتی مختلف منطبق باشد. وضعیت‌های مختلف در رابطه با الزامات قانونی نقدینگی و سپر نقدینگی مؤسسه، باید از طریق سیستم اطلاعات مدیریت قابل دسترسی باشد. بعلاوه همان‌طور که در اصل ۱۱ توضیح داده شد، سیستم اطلاعات مدیریت باید جریان‌های نقدی مورد انتظار را با توجه به مشخصات مورد انتظار و رفتاری دارایی‌ها، بدهی‌ها، و ارقام زیرخط ترازنامه دنبال نماید. این سیستم همچنین باید قادر باشد نهاد قانونی و مکان نگهداری یا در رهن قراردادن وثیقه را مشخص کند.

۱۲۱. مدیریت ارشد مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی باید انواع، محتوی، دامنه و تناوب گزارشات ارایه شده به سطوح مختلف مدیریت و هیأت مدیره، از جمله کمیته

81- On- and off-balance sheet
82- Islamic subsidiary/window
83- Parent/head office
84- Liquidity gaps
85- Maturity buckets

دارایی‌ها و بدهی‌ها^{۸۶} و کمیته مدیریت ریسک، را تعریف نماید. گزارشات مربوط به ریسک نقدینگی باید دربرگیرنده اطلاعات کلی همراه با بخش‌های تکمیلی کافی باشد تا دریافت‌کنندگان بتوانند وضعیت ریسک نقدینگی مؤسسه را در شرایط در حال تغییر بازار مورد سنجش قرار دهند. این گزارش‌ها باید هر گونه "علائم هشداردهنده زود هنگام"^{۸۷} را شناسایی کرده و اطلاعات کافی برای تصمیم‌گیری آگاهانه و ایجاد تغییرات مناسب در سیاست‌ها، رویه‌ها و حدود مربوط را در اختیار دریافت‌کنندگان قرار دهند. این گزارشات همچنین باید نشان دهند که مؤسسه تا چه حد منطبق با سیاست‌ها و رویه‌های خود بوده، و دقیقاً موارد تخلف و استثناء را مشخص کنند. گزارش‌دهی باید به گونه‌ای باشد که مدیریت را قادر نماید روندهای ریسک نقدینگی کل و اجزاء آن را مورد ارزیابی قرار دهد تا بدین وسیله زمینه تصمیم‌گیری به موقع و اتخاذ اقدامات اصلاحی^{۸۸} فراهم گردد.

۱۲۲. مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، با توجه به ماهیت کسب‌وکار و محصولات و گستره عملیات و محیط مقرراتی خود، گزارشات مختلفی را برای استفاده در داخل مؤسسه (هیأت مدیره، مدیریت ارشد، و کمیته‌های مدیریت اجرایی و هیأت مدیره) و استفاده در خارج از مؤسسه (مقامات نظارتی، حساب‌برسان مستقل، شرکت‌های رتبه‌بندی و غیره) تهیه می‌کنند. تعداد و فراوانی این گزارشات از روزانه تا سالانه متغیر است. این مجموعه اصول راهنما قصد ندارد که با ارایه الگوهای تجویزی گزارش‌نویسی "رویکرد واحدی را برای تمام مؤسسات" صادر کند، چرا که گزارش باید در حقیقت بسته به شرایط ویژه هر مؤسسه تنظیم گردد. با این وجود، انتظار می‌رود که مؤسسات شرایطی را که در این اصول راهنما آمده دنبال نموده و سیستم‌های گزارش‌دهی و اطلاعاتی خود را بر اساس مفاد پیشنهادی این دستورالعمل تنظیم نمایند.

۱۲۳. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید اطمینان داشته باشد که افشای اطلاعات کمی و کیفی درباره وضعیت نقدینگی و امور مربوط به مدیریت ریسک نقدینگی به

86- Assets and Liabilities Committee (ALCO)

87- Early warning signals

88- Corrective actions

شیوه‌ای مناسب انجام می‌گیرد. اطلاعات به مشارکت‌کنندگان بازار از جمله عموم مردم کمک می‌کند ظرفیت هر مؤسسه برای مدیریت مؤثر نقدینگی را مورد ارزیابی قرار دهند. این مؤسسات باید افشای اطلاعات را در راستای الزامات حسابداری و مقرراتی و همچنین در رابطه با راهبرد و سیاست‌های خود در مدیریت ریسک به انجام رسانند. با این حال باید به یک نکته توجه داشت و آن عاملی است که باعث می‌شود برخی اطلاعات از نظر مؤسسه بسیار محرمانه‌تر از آن باشد که بتوان آن‌ها را افشا کرد. برخی از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی ممکن است افشای اطلاعات حساس به قیمت‌ها [شرایط بازار] را که اطلاعات اختصاصی^{۸۹} را در اختیار رقبای بازار آن‌ها قرار می‌دهد، محدود نمایند. دستورالعمل چهارم هیأت خدمات مالی اسلامی (افشای اطلاعات به منظور ارتقای شفافیت و نظم بازار) موضوعات و دیدگاه‌های مختلف درباره افشای اطلاعات اختصاصی را مورد بحث قرار می‌دهد. این دستورالعمل بر این نظر استوار است که توازن مناسبی باید بین مطلوبیت افشای معقول و حفاظت از اطلاعات محرمانه و اختصاصی برقرار باشد. در شرایطی که افشای تفصیلی و خاص، موقعیت مؤسسه را با خطر فراوان مواجه می‌کند، اطلاعات را باید به صورت کلی، لیکن آگاهی‌دهنده، و همراه با احتیاط و صلاحدید ناظران ارایه نمود. علاوه بر اطلاعات اختصاصی، درباره افشای اطلاعاتی که تصویر مثبت و مبالغه‌آمیزی از روش‌ها و سیاست‌های مدیریت ریسک مؤسسه ارایه کرده و می‌تواند جنبه "اطلاعات نادرست"^{۹۰} پیدا کند، نگرانی‌هایی وجود دارد.

۱۲۴. مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در حوزه‌های مختلف، از نظر افشای اطلاعات درباره روش‌های مدیریت ریسک در گزارش‌های مالی و سایر روش‌ها، تفاوت‌های عمده‌ای با یکدیگر دارند، بنابراین گزارش‌های سالانه همچنان اصلی‌ترین منبع افشای اطلاعات هستند. این تفاوت‌ها به دلیل بسیاری از عوامل درون مؤسسه‌ای از جمله اندازه و پیچیدگی عملیات، فرهنگ و روش‌های مدیریت ریسک، الزامات

۸۹- اطلاعات اختصاصی (proprietary information) دربرگیرنده اطلاعاتی است که به رقابت حساس بوده و در صورت به اشتراک گذاشته شدن با دیگران وضعیت رقابتی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را به خطر می‌اندازد (به دستورالعمل چهارم هیأت خدمات مالی اسلامی (IFSB)، بندهای ۱۸ و ۱۹ مراجعه گردد).

90- Misinformation

قانونی، نظام حسابداری مورد استفاده، رقابت بازاری، و فلسفه و نگاه مدیریت به موضوع شفافیت بروز می‌کنند. اکثر مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی اطلاعات مربوط به عملکردها، نقش‌ها و مسئولیت‌های کمیته‌های مرتبط، و اطلاعات کمی درباره نسبت‌های نقدینگی، عدم تطابق در سررسید، و وضعیت شکاف نقدینگی انباشته را در گزارش‌های سالانه ارایه می‌کنند.

۱۲۵. با این حال بسیاری از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی همچنان در برخی بخش‌های مهم از افشای اطلاعات خودداری می‌کنند. این بخش‌ها شامل فنون استفاده‌شده در کاهش ریسک نقدینگی، سیاست‌های به‌کار گرفته‌شده برای حفظ سپرهای نقدینگی^{۹۱}، سناریوهای اصلی امتحان‌شده در آزمون بحران ریسک نقدینگی، درجه تمرکز یا عدم تمرکز عملکرد مدیریت ریسک نقدینگی، راهبردهای متنوع‌سازی اساسی تأمین منابع، شاخص‌های کلیدی پایش‌شده توسط مدیریت ارشد، فراوانی و انواع گزارش‌دهی نقدینگی در داخل مؤسسه، تعیین حدود و ساز و کار نظارتی، طرح کلی برنامه تأمین مالی احتیاطی، راهبردهای تأمین مالی درون‌گروهی و غیره می‌باشند. دستورالعمل چهارم هیأت خدمات مالی اسلامی برخی روش‌های افشای^{۹۲} کمی و کیفی اطلاعات برای مدیریت ریسک نقدینگی را به شرح ذیل پیشنهاد داده که باید توسط مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به عنوان حداقل الزامات افشای اطلاعات به کار گرفته شود:

- خلاصه‌ای از چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی در برخورد با بروز ریسک در طبقه‌بندی‌های مختلف تأمین منابع (حساب‌های جاری، حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود محدود شده و محدودنشده^{۹۳}) و بر پایه کلی؛
- اطلاعات کلی درباره سیاست‌های مدیریت و کاهش ریسک نقدینگی با در نظر گرفتن سهولت دسترسی به وجوه و منابع منطبق با شریعت و تنوع منابع تأمین وجوه؛

91- Liquidity buffers

۹۲- به دستورالعمل چهارم هیأت خدمات مالی اسلامی (IFSB)، بخش ۱-۳، بندهای ۵۳ و ۵۴ مراجعه گردد.

93- Unrestricted and restricted PSIA

- شاخص‌های بروز ریسک نقدینگی، مثل نسبت دارایی‌های کوتاه‌مدت به بدهی‌های کوتاه‌مدت و حساب‌های سرمایه‌گذاری، نسبت‌های دارایی‌های نقدشونده^{۹۴} یا نوسان (فراریت) در تأمین منابع و وجوه^{۹۵}؛
- تحلیل سررسید تأمین مالی و طبقه‌بندی‌های مختلف تأمین منابع (حساب جاری، حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود محدود شده و محدود نشده) در طیف‌های مختلف سررسید؛
- سیاست نگهداری سپرده‌های نقدینگی؛
- فراوانی و انواع گزارش‌دهی درباره نقدینگی در داخل مؤسسه؛
- توضیح در باره استفاده از آزمون بحران در چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی؛
- خلاصه‌ای از ویژگی‌ها و طرح‌های آزمایشی برنامه تأمین مالی احتیاطی؛ و
- محدودیت‌های نظارتی اعمال‌شده بر انتقال نقدینگی بین گروه‌ها، در صورت وجود.

94- Liquid assets

دارایی‌های که به آسانی قابل تبدیل به پول نقد هستند و برای پرداخت دیون جاری در نظر گرفته می‌شوند. ۹۵- منظور از "نوسان (فراریت) در تأمین منابع و وجوه" حساسیت سپرده‌گذاران، دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری، و بستانکاران نسبت به اتفاقاتی است که می‌تواند از اعتماد آنان کاسته و منجر به خروج سریع سپرده‌ها از مؤسسه توسط آنان گردد. این نوسان را می‌توان با انواع شاخص‌های ترازنامه‌ای نظیر نسبت دارایی‌های نقد به تأمین منابع کل، نسبت بدهی‌های فرار منهای دارایی‌های نقد به کل دارایی‌های غیرسیال (illiquid assets)، و با استفاده از برآوردهای مربوط به جریان نقدی با سررسیدهای مختلف (در صورت وجود این برآوردها) اندازه گرفت (به دستورالعمل چهارم هیأت خدمات مالی اسلامی، پاورقی ۴۴ مراجعه گردد).

بخش چهارم: اصول راهنما برای مقامات نظارتی

۴-۱- مسئولیت نظارت بر وضعیت و ریسک نقدینگی

اصل ۱۶

مقامات نظارتی^{۹۶} باید ارزیابی منظمی از وضعیت‌های کلی نقدینگی و چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه انجام دهند به گونه‌ای که اطمینان حاصل نمایند، همیشه سطح نقدینگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به میزان کافی حفظ گردیده و در صورت وجود بحران نقدینگی، سطح نقدینگی مزبور قابلیت پوشش نقدینگی مورد نیاز مؤسسه را خواهد داشت.

۱۲۶. مقامات نظارتی باید ارزیابی منظمی از وضعیت یکپارچه نقدینگی و چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در حوزه خود داشته باشند تا بدین وسیله از عدم موفقیت مؤسسه جلوگیری شده و از احتمال تسری (مشکلات) نقدینگی^{۹۷} به دیگر مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و سایر مؤسسات مالی کاسته گردد. مقامات نظارتی باید برخوردار بودن مؤسسه از یک چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی جامع که عواملی همچون وام‌دهنده نهایی^{۹۸}، برنامه تأمین مالی احتیاطی، و برنامه‌های بازیابی و رفع مشکل را به یکدیگر پیوند می‌دهد را مورد سنجش قرار دهند. این چهارچوب همچنین باید دربرگیرنده نقش کنترل‌های داخلی و عملکردهای مستقل مانند مدیریت ریسک و حسابرسی داخلی در مؤسسه باشد. طی این فرآیند، مقامات نظارتی باید ویژگی‌های مؤسسات را که می‌تواند بر شاخص ریسک نقدینگی آن‌ها اثرگذار باشد در نظر بگیرند (اصول ۱ تا ۱۵ در بخش سوم این مجموعه از اصول راهنما). برخی از این ویژگی‌ها عبارتند از: ساختار تأمین مالی متفاوت، ویژگی‌های جذب ریسک حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود، ماهیت منحصر به فرد شیوه‌های تأمین مالی منطبق با شریعت و ماهیت خاص ابزارهای سرمایه‌گذاری منطبق با شریعت و صکوک. همچنین مقامات نظارتی باید

96- Supervisory authorities

97- Liquidity contagion

98- Lender of last resort (LOLR)

محدودیت‌های مختلفی را که مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در مدیریت مؤثر ریسک نقدینگی در این حوزه با آن مواجه هستند، به خصوص با توجه به زیرساخت بازار که در بخش دوم توضیح داده شد، مد نظر داشته باشند. مقامات نظارتی باید این ارزیابی‌ها را از طریق نظارت‌های حضوری^{۹۹} و غیرحضوری^{۱۰۰} به انجام رسانند. نتایج این ارزیابی‌ها باید منعکس کننده هر گونه نقص مشاهده‌شده و انتظار مقامات نظارتی نسبت به رفع نواقص و اتخاذ اقدامات اصلاحی از سوی مدیریت ارشد و هیأت مدیره مؤسسه باشد.

۱۲۷. مقامات نظارتی باید شاخص ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را از دو نقطه نظر مورد سنجش قرار دهند؛ اول، مقامات باید میزان و قابلیت تحمل ریسک مؤسسه را ارزیابی نموده و اطمینان حاصل نمایند که توانایی و قابلیت تحمل ریسک مؤسسه با ماهیت کسب و کار آن، ترکیب ساختارهای تأمین مالی، دامنه و محصولات سرمایه‌گذاری و تأمین مالی مطابقت داشته و در عین حال محدودیت‌های مربوط به مدیریت نقدینگی با لحاظ انطباق با شریعت را در نظر داشته باشند. دوم، مقامات نظارتی باید اندازه عملیات مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی، سهم بازار آن، برنامه‌های آن برای رشد، نقش آن در نظام پرداخت و تسویه و نوع مشتری^{۱۰۱} را از نقطه نظر سیستمی مورد ارزیابی قرار دهند. مقامات نظارتی در حین انجام این ارزیابی، باید امکان هر گونه تسری نقدینگی از مؤسسه به دیگر فعالان بازار را مورد آزمون قرار دهند. مقامات نظارتی همچنین باید تعامل ریسک نقدینگی با دیگر ریسک‌ها، از جمله ریسک اعتباری، ریسک بازار، ریسک عملیاتی، ریسک نرخ بازده، ریسک عدم انطباق با احکام شریعت، و ریسک شهرت را سنجیده و از این امکان که دیگر ریسک‌ها می‌توانند در شرایط مختلف و در موقعیت بحران بازار به ریسک نقدینگی تبدیل شوند غافل نباشند.

۱۲۸. مقامات نظارتی باید بسنجند که آیا هیأت مدیره و مدیریت ارشد مسئولیت کامل مدیریت سالم ریسک نقدینگی را بر عهده گرفته و نظارت و راهنمایی کافی را برای

99- On-site inspections
100- Off-site inspections
101- Client base

هماهنگی مدیریت و کارکنان ارایه می کنند یا خیر. این مقامات باید فرآیند شناسایی ریسک نقدینگی در مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی را مورد تحلیل قرار داده و مطمئن شوند که مؤسسه هرگونه تمرکز منابع تأمین مالی، سطح انتقال سررسید، اتکا بر تأمین مالی عمده و ساختارهای منطبق با احکام شریعت محصولات تأمین مالی و غیره را در نظر می گیرند. این مقامات باید بررسی کنند که آیا سیاست های ریسک نقدینگی مؤسسه بین وظایف عملی و نظارتی تمایز قائل می شوند، تا به این وسیله از هرگونه تعارض منافع ممانعت به عمل آید. راهبرد و سیاست های ریسک نقدینگی مؤسسه باید دامنه کامل سررسیدها از جمله ریسک تأمین وجوه بین روز، شبانه، کوتاه مدت، و بلندمدت را پوشش داده و تعامل بین تأمین منابع و نقدینگی بازار را در نظر بگیرد.

۱۲۹. مقامات نظارتی باید فرآیند سنجش و کاهش ریسک نقدینگی مؤسسه را نیز ارزیابی نمایند. آن ها باید ترکیب سپر نقدینگی مؤسسه را سنجیده و اطمینان حاصل نمایند که، با توجه به اثر منفی عدم موفقیت مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی بر صنعت خدمات مالی اسلامی^{۱۰۲} و نظام مالی به طور کل، مؤسسه قادر خواهد بود نقدینگی کافی را در موقعیت های مختلف بروز بحران نقدینگی تأمین نماید. قابلیت عرضه دارایی های منطبق با احکام شریعت و صکوک در بازار باید مورد ارزیابی قرار گیرد. مقامات نظارتی باید بررسی نمایند که آیا مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی سیاست ها و رویه های خاص را برای مدیریت بحران آماده کرده است یا خیر. این مقامات باید به انجام آزمون های بحران توجه ویژه ای مبذول داشته و تمهیداتی به خرج دهند تا نتایج این آزمون ها در چهارچوب ریسک نقدینگی، از جمله برنامه تأمین مالی احتیاطی، اندازه و ترکیب وثیقه منطبق با شریعت و غیره به کار گرفته شود. همچنین فرضیات زیربنایی استفاده شده در آزمون بحران و برآورد الزامات آتی تأمین منابع (خالص) باید به منظور اطمینان از تداوم اعتبار آن در شرایط عادی و بحرانی، و به دلیل تغییرات در فضای داخلی و خارجی، مورد آزمون قرار گیرند. مقامات نظارتی باید تحقیق کنند که آزمون بحران مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی محدوده یا گستره وسیعی از

سناریوهای قابل قبول و گسترده را در بر می گیرد یا خیر و همچنین باید در صورت لزوم ضمانتی را نیز برای این سناریوها پیشنهاد دهند. این مقامات باید روش ترکیب نتایج آزمون بحران با چهارچوب ریسک نقدینگی را ارزیابی کرده و اطمینان حاصل نمایند که اصلاحات مناسب در حوزه‌های مربوطه از جمله سپر نقدینگی، شاخص تأمین وجوه و منابع، برنامه تأمین مالی احتیاطی و وثیقه انجام می گیرد.

۱۳۰. مقامات نظارتی باید هوشیار باشند که آیا مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی از عملکرد مدیریت ریسک نقدینگی خود برای مدیریت نقدینگی بهره می‌گیرند یا آن‌که از آن به منظور تأمین و به کارگیری بلندمدت وجوه و منابع به عنوان روشی کاملاً انتفاعی استفاده می‌کنند. مدیریت ریسک نقدینگی در مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید با هدف اصلی انعطاف و مقاومت سازمانی انجام گرفته، و به قیمت (نادیده گرفتن) مدیریت ریسک احتیاطی، درگیر فعالیت‌های سودجویانه نگردد. مقامات نظارتی همچنین باید از حمایت مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در حوزه‌های تحت اختیار خود برخوردار باشند تا بدین وسیله در ابزارهای مدیریت نقدینگی خود تنوع ایجاد کنند. درجایی که دستیابی به این تنوع و گوناگونی مشکل باشد، اتکای بیش از حد بر یک ابزار خاص مدیریت نقدینگی (مثل معاملات مارجحه کالایی) باید با مدیریت ریسک قوی و روش‌های حاکمیتی همراه باشد. عملکرد معمول و فعلی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی که عبارت از اتکای شدید بر معاملات مارجحه کالایی بلندمدت به عنوان ابزار انحصاری مدیریت ریسک نقدینگی و در مواردی اخذ سپرده است، می‌تواند منجر به استفاده بیش از حد از اهرم مالی گردد. همانطور که در *یادداشت راهنمای شماره ۲، مرتبط با مدیریت ریسک و استانداردهای کفایت سرمایه معاملات مارجحه کالایی آمده است*^{۱۰۲}، این امر می‌تواند منشأ نگرانی بسیار بوده و مستلزم دخالت مقامات نظارتی از نقطه نظر احتیاطی باشد (به خصوص در شرایطی که استفاده از معاملات مارجحه کالایی با اصول مناسب مدیریت ریسک و حاکمیت شرکتی پشتیبانی نمی‌گردد).

103- GN-2: Guidance Note in Connection with the Risk Management and Capital Adequacy Standards: Commodity *Murabahah* Transactions

برای توضیح بیشتر به بندهای ۲۵ و ۲۶ مراجعه شود.

۱۳۱. مقامات نظارتی همچنین باید اطمینان حاصل نمایند که سیستم اطلاعات مدیریت، به طور کافی مطابق با ماهیت، اندازه، و پیچیدگی عملکرد مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی است. سیستم اطلاعات مدیریت باید به طور کامل با رویکرد بانکی کلی مؤسسه یکپارچگی داشته و بتواند گزارش‌های به موقع، جامع، آنی، و تثبیت شده درباره مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه و وضعیت نقدینگی آن را به کارکنان مربوطه ارایه نماید. مقامات نظارتی معمولاً به مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی در کشور خود، که اندازه کوچکتری دارند، اجازه می‌دهند از رویکردی ساده، متعارف، و مبتنی بر کمیت، مانند حفظ نسبت‌های نقدی^{۱۰۴} برای مدیریت و پایش ریسک نقدینگی استفاده کنند. این وجود، مقامات نظارتی به مؤسسات بزرگتر و فعال در سطح بین‌المللی اجازه خواهند داد از روش‌ها و اصول داخلی خود استفاده کنند. در این شرایط این مقامات باید بسنجند که آیا این روش‌ها و اصول داخلی از حاکمیت کافی، روش مناسب و درست، فرآیند بررسی به موقع و آزمون بحران قوی که مؤید انعطاف لازم مؤسسه برای مقابله با بحران نقدینگی می‌باشد برخوردار هستند یا خیر. برخی مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی از سازوکار قیمت‌گذاری انتقالی استفاده می‌کنند که هزینه‌های نقدینگی، منافع، و ریسک‌ها در قیمت‌گذاری داخلی را با یکدیگر ترکیب می‌کند. در این صورت مقامات نظارتی باید تأیید کنند که این فرآیند دربرگیرنده سنجش عملکردهای مختلف مؤسسه بوده و در جریان تأیید محصول جدید در تمام فعالیت‌های تجاری مهم دخیل می‌باشد. این فرآیند باید شفاف بوده و نشان دهنده شرایط رو به تغییر بازار باشد.

۴-۲- نیاز به مقررات نظارتی برای مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی

اصل ۱۷

مقامات نظارتی باید با توجه به ویژگی‌ها و مشخصات مرتبط با ساختار تأمین مالی، ابزارهای تأمین مالی و سرمایه‌گذاری، دسترسی به اوراق بهادار منطبق با احکام شریعت و همچنین میزان توسعه یافتگی بازارهای پولی اسلامی در حوزه‌های اجرایی خود، مقررات و رهنمودهایی را در خصوص مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی تهیه نمایند.

۱۳۲. مقامات نظارتی با توجه به نقش کلی خود در تضمین امنیت و سلامت نهادهای تحت نظارت و نظام مالی، به دلایل متعدد، سهم به‌سزایی در جلوگیری از کمبود نقدینگی^{۱۰۵} در مؤسسات مالی از جمله مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی دارند. این دلایل شامل محافظت از سپرده‌گذاران و دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری، بازتاب سیستمی عدم موفقیت مؤسسه و یا کمبود نقدینگی در یک مؤسسه مالی برای دیگر فعالان بازار و جلب و حفظ اعتماد کلی ذینفعان نسبت به سلامت و ثبات نظام مالی است. بنابراین، مقررات ریسک نقدینگی بخشی از ابزار مورد استفاده مقامات نظارتی در جهت کاهش فراوانی و شدت فشارهای نقدینگی^{۱۰۶} در مؤسسات مالی و حفاظت در برابر بحران سیستمی است. اهمیت مقررات نقدینگی در مورد مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی، با توجه به تازگی این صنعت در بسیاری از حوزه‌ها و ریسک شهرت شدیدی که برای صنعت خدمات مالی اسلامی وجود دارد، حتی از دیگر مؤسسات مالی نیز بیشتر است. به دلیل آن که ناتوانی در پرداخت یک مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی از نقطه نظر الگوی تجاری مانع بزرگی در راه این صنعت خواهد بود. همان گونه که پیشتر نیز توضیح داده شد، اتکای بسیاری از مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی بر حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود مبتنی بر مضاربه^{۱۰۷} نیز بر ریسک نقدینگی آنان تأثیرگذار است چرا که در اصل،

105- Illiquidity

106- Liquidity strains

107- Mudarabah

دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری ریسک تجاری مرتبط با دارایی‌های تأمین‌شده از محل منابع آنان را متحمل می‌شوند. بنابراین مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی مسئولیت مدیریت سرمایه‌گذاری منابع حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود را عهده‌دار بوده و به صورت امانی متعهد به حفاظت از منافع دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری از طریق تدوین سیاست‌های سالم و احتیاطی در مدیریت دارایی‌های تأمین‌شده از محل منابع دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری هستند. هر گونه نقص در چهارچوب مدیریت ریسک مؤسسه می‌تواند منجر به متضرر شدن دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری گردد که این به نوبه خود به شهرت آن مؤسسه و اعتبار صنعت ارایه خدمات مالی اسلامی به‌طور کل آسیب خواهد رساند.

۱۳۳. مقامات نظارتی باید مقررات و دستورالعمل‌های مربوط به مدیریت ریسک در مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، از جمله مسائل مربوط به ریسک نقدینگی، را تعیین کرده و ویژگی‌های خاص هر یک را در رابطه با ساختار تأمین منابع، محصولات تأمین مالی و سرمایه‌گذاری، دسترسی به اوراق بهادار منطبق با شریعت، و وضعیت بازار پول اسلامی در حوزه آن‌ها در نظر داشته باشند. برخی از مقامات نظارتی که برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی مقرر کرده‌اند، یک نظام کمیتی را برای نظارت بر مدیریت ریسک نقدینگی، با استفاده از مجموعه‌ای از شرایط مربوط به پیش‌بینی جریان وجوه نقد^{۱۰۸} بر اساس شاخص‌های قراردادی و رفتاری اجزاء ترازنامه و براساس سپرده‌های عمده^{۱۰۹}، نسبت‌های نقدینگی، ذخیره نقدی قانونی و الزامات نقدینگی^{۱۱۰}، حدود عدم تطابق‌ها در سررسید (اعم از مثبت و منفی)، سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار مبتنی بر احکام شریعت و صکوک در اختیار دارند. بدین منظور، مقامات نظارتی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را ملزم به گزارش‌دهی منظم درباره هماهنگی آن‌ها با شرایط تعیین‌شده می‌نمایند. فواصل زمانی ارایه این گزارشات از هفتگی تا فصلی متغیر است.

108- Cash-flow
109- Core deposits
110- liquidity requirements

- برخی مقامات نظارتی، به دلیل کمبود اوراق بهادار مناسب و منطبق با شریعت یا صکوک در حوزه تحت اختیار خود، الزامات ذخایر نقدینگی برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را کاهش می‌دهند.

۱۳۴. برخی مقامات نظارتی در اولین قدم و به عنوان مکمل الزامات کیفی، رویکردی کمی اتخاذ می‌کنند. این مقامات بر این نظر هستند که فراتر از سطحی خاص، رویکرد کمی، آن‌چنان در تحلیل کیفیت چهارچوب مدیریت ریسک در مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی مؤثر نخواهد بود. در نتیجه، بسیاری از این مقامات الزاماتی را برای تدوین راهبرد و سیاست‌های مدیریت ریسک نقدینگی، نقش هیأت مدیره و مدیریت ارشد، اهمیت سیستم‌ها و بازرسی‌ها، اجرای آزمون بحران و تحلیل سناریو، دارا بودن برنامه تأمین مالی احتیاطی، و غیره تعیین نموده‌اند. به‌طور کلی در هر دو حالت، الزامات کمی و کیفی برای تمامی مؤسساتی - صرف‌نظر از آن‌که از بانک‌های سنتی^{۱۱۱} به شمار آیند و یا مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باشند - که مشمول مقررات ریسک نقدینگی هستند، به‌کار گرفته می‌شوند. این رویکرد به مقامات نظارتی کمک می‌کند مقایسه‌های سودمندی بین این دو نوع مؤسسه مالی انجام دهند.

۱۳۵. با این حال، تعداد مقاماتی که در دستورالعمل‌های خود به ویژگی‌ها و محدودیت‌های مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی پرداخته‌اند، زیاد نیست. این ویژگی‌ها و محدودیت‌ها عبارتند از اجزاء ترازنامه و محدودیت در حوزه‌های مختلف، از جمله متنوع‌سازی پایه تأمین وجوه، دسترسی به اوراق بهادار منطبق با شریعت و صکوک، تهیه یک برنامه تأمین مالی احتیاطی، حفظ سپر نقدینگی و دیگر حوزه‌هایی که در بخش قبلی ذکر شد. با انتشار این مجموعه اصول راهنما، انتظار می‌رود تعداد بیشتری از مقامات نظارتی به تحلیل کامل شرایط ویژه و محیطی که مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در آن فعال هستند پرداخته و مجموعه جامع تری از مقررات و رهنمودها را به مؤسسات خود ارایه کنند.

۱۳۶. شایان توجه است که علاوه بر تعیین مقررات کمی و کیفی خاص، مقامات نظارتی می‌توانند به مؤسساتی که از پیچیدگی عملیاتی بیشتری برخوردارند اجازه دهند از روش‌های داخلی خود بهره بگیرند. در این صورت، قبل از به رسمیت شناختن این روش‌ها، مقامات نظارتی باید آن‌ها را مورد سنجش قرار داده و استحکام و کفایت آن‌ها

را در رویکردی مقرراتی به نظارت بر ریسک نقدینگی تحلیل نمایند. فرآیند ارزیابی باید حداقل حوزه‌هایی را که در بند ۱۳۱ مشخص شده است، پوشش دهد.

۱۳۷. کمیته نظارت بانکی بال^{۱۱۲}، به عنوان بخشی از اصلاحات کلی در چهارچوب مقررگذاری بین‌المللی برای مؤسسات بانکی، مجموعه‌ای از مقررات را در دسامبر ۲۰۱۰ به‌روزرسانی کرد، که آن را به اختصار تحت نام بال^{۱۱۳} می‌شناسند. یکی از نسخه‌های منتشرشده این مجموعه تحت عنوان "بال ۳: چهارچوب بین‌المللی برای مدیریت ریسک نقدینگی، استانداردها، وپایش"^{۱۱۴} دو استاندارد بین‌المللی و هماهنگ برای نقدینگی را، با هدف تبدیل شدن به اجزاء ضروری چهارچوب مقررگذاری بین‌المللی و مشابه الزامات کفایت سرمایه، معرفی کرد. بر اساس این نسخه، این استانداردها حداقل الزامات را تعیین کرده و قوانین را در سطح بین‌المللی یکسان‌سازی خواهند نمود. هیأت خدمات مالی اسلامی^{۱۱۵} این استانداردهای نقدینگی را همراه با دیگر ابزارهای کمی استفاده‌شده توسط مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در حوزه‌های مختلف، به منظور اقدام به پذیرش و اجرای آن، مورد مطالعه قرار داده و خود یادداشت راهنمای جداگانه‌ای منتشر خواهد کرد. کمیته نظارت بانکی بال همچنین مجموعه‌ای از شاخص‌های رایج را توسعه داده است که در حقیقت معادل حداقل اطلاعاتی است که مقامات نظارتی ابزار نظارتی و مقررگذاری خود را بر آن پایه‌گذاری خواهند کرد. مجموعه حاضر برخی از این شاخص‌ها را برای استفاده مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی تعدیل نموده است.

112- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS)

113- Basel III

114- Basel III: International Framework for Liquidity Risk Measurement, Standards and Monitoring

115- Islamic Financial Services Board (IFSB)

۴-۳- نقش ناظران به عنوان تأمین کنندگان پشتیبان نقدینگی

اصل ۱۸

مقامات نظارتی باید بالاترین میزان شناخت را در خصوص وظیفه و نقش خود به عنوان تأمین کنندگان نقدینگی در شرایط عادی و بحرانی که منطبق با احکام شریعت نیز می‌باشد، داشته و به طور همزمان به دنبال ایجاد هماهنگی و توسعه وثایق منطبق با احکام شریعت به منظور فراهم آوردن چنین حمایتی از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باشند.

۱۳۸. تجربیات کشورهای مختلف دنیا نشان می‌دهد که تسهیلات مدیریت نقدینگی شبانه^{۱۱۶} که توسط مقامات نظارتی در شرایط عادی و بحرانی بازار ارایه می‌گردد، از انعطاف‌پذیری ارزشمندی برخوردار است که از طریق آن می‌توان با اختلالات موقت نقدینگی در یک مؤسسه خاص یا در سطح بازار مقابله کرد. بعلاوه در زمان بروز بحران و تشنج در بازار، حتی آن دسته از مؤسسات مالی که قادر به بازپرداخت بدهی‌های خود هستند نیز با مشکل نقدینگی روبرو خواهند بود، که البته نیاز به پشتیبانی نظارتی خواهد داشت. مهم‌تر از همه آن که تسهیلات وام‌دهنده نهایی که در اختیار مقامات نظارتی قرار دارد مانع از آن می‌شود که سپرده‌گذاران به خاطر وحشت از شرایط نامساعد بازار سپرده‌های خود را از مؤسسه خارج نمایند و بدین ترتیب از دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری و سپرده‌گذاران محافظت خواهد شد. همچنین، از بروز اختلال در مساعدت مالی کارا به کل اقتصاد، که می‌تواند ناشی از سقوط یک یا چند مؤسسه در زمان بحران باشد، ممانعت به عمل خواهد آمد. در برخی از حوزه‌ها، تسهیلات نظارتی پشتیبانی از نقدینگی، بر اساس شریعت، برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی فراهم نیست و یا مفاد و شرایط آن به روشنی توسط مقامات نظارتی تعریف نشده است. با این وجود، درجایی که این ساختارها وجود دارند، این تسهیلات به وسیله مضاربه، معاملات مباحه کالایی، فروش و بیع متقابل وثیقه قابل قبول (اغلب صکوک

116- Standing liquidity facility

در منطقه یورو، به بخش تنزیل اطلاق شده و تسهیلات تأمین و جذب نقدینگی شبانه را در بر می‌گیرد.

دولتی)، قرض یا وام‌های بدون بهره، و غیره تأمین می‌شود. مقامات نظارتی باید این تسهیلات را، در جاهایی که تسهیلات منطبق با شریعت موجود نیست، برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی فراهم نمایند. البته، شناسایی ساختار مناسب برای تأمین چنین تسهیلاتی همواره مشکل بوده و نیازمند تحقیق و بررسی بیشتر است.

۱۳۹. برای ارایه تسهیلات پشتیبانی نقدینگی منطبق با شریعت به مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، لازم است که مقامات نظارتی شفافیت بیشتری برای نقش خود در این مهم، چه در شرایط عادی و چه در صورت بروز بحران در بازار، قائل شوند. به‌طور کلی، بهتر است که دسترسی به تسهیلات وام‌دهنده نهایی در اختیار مقام نظارتی تأمین‌کننده این تسهیلات بوده و وجوه و منابع مورد نیاز بر اساس شروطی ارایه گردد که تعمداً از جذابیت این تسهیلات کاسته و بدین‌وسیله از استفاده‌های فرصت‌طلبانه جلوگیری نماید؛ در این صورت مخاطرات اخلاقی نیز کاهش خواهد یافت. بنابراین بسیاری از مقامات نظارتی تصمیم می‌گیرند که این حمایت را به صورت موردی ارایه نموده و بدین ترتیب این تسهیلات جنبه "حق مسلم" برای مؤسسه مورد نظر را نداشته باشد. با این وجود، به منظور برقراری تعادل، مقامات نظارتی باید در مقابله با موقعیت بحران نقدینگی، شفاف‌تر عمل کنند؛ به عنوان مثال، نوع وثیقه منطبق با شریعت را که جنبه رهن و گرو خواهد داشت، حدود مربوط به انواع مختلف وثایق قابل قبول منطبق با احکام شریعت، و دوره‌های امکان‌پذیر تأمین مالی را به درستی تعریف نمایند. قابل دسترس بودن بیمه سپرده منطبق با احکام شریعت و ارایه پشتیبانی نقدینگی از ناحیه مقامات نظارتی در قالب وام‌دهنده نهایی یا در اشکال دیگر، بر مسئولیت مقامات نظارتی نسبت به مقابله با کاهش استاندارد مدیریت ریسک نقدینگی و یا اتخاذ چهارچوب ضعیف برای مدیریت ریسک نقدینگی توسط مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، می‌افزاید.

۱۴۰. یک جنبه بسیار مرتبط با تسهیلات نقدینگی نظارتی، چه به عنوان وام‌دهنده نهایی منطبق با احکام شریعت و چه در شرایط عادی بازار، قابلیت دسترسی وثیقه قابل قبول و منطبق با شریعت برای اخذ این پشتیبانی است. در حقیقت در بسیاری از حوزه‌هایی

که مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در آن فعال هستند، ابزارهای منطبق با احکام شریعت یا صکوک منتشرشده توسط دولت‌ها یا مقامات نظارتی یا بسیار کم بوده و یا آن که اصلاً وجود ندارد. اگرچه در بسیاری از موارد، انتشار ابزارهای منطبق با احکام شریعت یا صکوک جدید و یا گسترش دامنه و حجم موجود این اوراق خارج از حیطه مسئولیت مقامات نظارتی است، با این حال این مقامات می‌توانند گستره وثایق قابل قبول برای تأمین پشتیبانی نقدینگی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را وسعت بخشند. این اقدامات شامل پذیرش ابزارهای منطبق با احکام شریعت یا صکوک منتشرشده توسط شرکت‌های بخش دولتی، اشخاص حقوقی اصلی ملی، مؤسسات چندمنظوره^{۱۱۷} مثل بانک توسعه اسلامی، یا دیگر دولت‌ها^{۱۱۸} و بانک‌های مرکزی است.

۱۴۱. در بسیاری موارد، بانک‌های سرمایه‌گذاری اسلامی و دیگر مؤسسات تأمین مالی اسلامی تخصصی، به دلیل عدم پذیرش سپرده‌های خرد و وجوه و منابع سرمایه‌گذاری، شایسته درخواست برای دریافت پشتیبانی نقدینگی بر اساس احکام شریعت از مقامات نظارتی نیستند. با این حال، با توجه به تجربیات بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه، انواع مختلف مؤسسات مالی، به دلیل ماهیت در حال تغییر نظام مالی، به شدت به یکدیگر پیوسته هستند. این وابستگی منجر به ریسک سیستمی بالاتر و تغییرات بیشتر در سرایت مسائل مربوط به اعتبار و شهرت از یک نوع مؤسسه به مؤسسه دیگر است. به علاوه، بسیاری از بانک‌های سرمایه‌گذاری اسلامی و دیگر مؤسسات مالی اسلامی تخصصی بخشی از یک گروه هستند، و هر گونه مشکل فرضی یا حقیقی با این مؤسسات می‌تواند به دیگر اعضای گروه منتقل گردد. با توجه به این نکته، مقامات نظارتی باید گسترش تسهیلات پشتیبانی نقدینگی خود به چنین مؤسساتی را، چه در شرایط عادی و چه در زمان بروز بحران، در نظر داشته باشند.

117-Multilateral institutions

۱۱۸- در آینده، صکوک منتشره توسط شرکت اسلامی بین‌المللی مدیریت نقدینگی (IILM) نیز می‌تواند در فهرست وثایق قابل قبول قرار گیرد.

۴-۴- نظارت بر ریسک نقدینگی در سطح تلفیقی (کلی)

اصل ۱۹

در شرایطی که بانک‌های اسلامی به عنوان بخشی از یک گروه مالی فعالیت می‌نمایند، یا چنانچه یک بانک سنتی، عملیات بانکی اسلامی را از طریق بخش اسلامی خود ارایه می‌نماید مقامات نظارتی باید چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی را هم در سطح گروه یا شرکت اصلی و هم در سطح بانک اسلامی، به دقت ارزیابی نمایند. مقامات نظارتی باید اطمینان حاصل نمایند که به منظور تأمین منابع مالی مورد نیاز در شرایط عادی و بحرانی، نقدینگی کافی در هر دو سطح فوق‌الاشاره موجود باشد. مقامات نظارتی باید اطمینان حاصل نمایند که ریسک نقدینگی و سرایت ریسک شهرت عملیات بانکی اسلامی به سایر عملیات بانکی و بالعکس، به طور صحیح و به دقت مد نظر قرار گرفته و به نحوی مناسب کاهش یافته‌است.

۱۴۲. مقامات نظارتی و سازمان‌های تدوین‌کننده استانداردهای تأمین مالی اسلامی تلاش می‌کنند صنعت خدمات مالی اسلامی را با صنعت مالی بین‌المللی، با در نظر گرفتن ویژگی‌های آن، به طور کامل ترکیب نمایند. با توجه به افزایش این انسجام و سهم رو به افزایش بازار در بخش مالی اسلامی در سراسر جهان، صنعت خدمات مالی اسلامی در بسیاری از حوزه‌ها در حال کسب سهم بازار است. از نقطه نظر مقامات نظارتی، بهم پیوستگی و ارتباط تنگاتنگ بین بخش متعارف مالی و بخش اسلامی باید با توجه به ریسک سیستمی به طور کامل مورد تحلیل قرار گیرد. یکی از بخش‌های این ارتباط تنگاتنگ مربوط به مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی است که یا: (۱) عبارت از بانک‌های اسلامی کاملاً تکامل یافته و بخشی از گروه بانکی (از جمله بانک تجاری اسلامی^{۱۱۹}، بانک سرمایه‌گذاری اسلامی^{۱۲۰}، بانک عمده اسلامی^{۱۲۱}، بانک‌های تأمین مالی کوچک اسلامی^{۱۲۲} و غیره) هستند؛ و یا (۲) عبارت از عملیات اسلامی در یک بانک سنتی (عملیات بخش اسلامی) می‌باشند. از نقطه نظر مدیریت ریسک نقدینگی، مقامات

119- Islamic commercial bank

120- Islamic investment bank

121- Islamic wholesale bank

122- Islamic microfinance bank

نظارتی باید با تحلیل موضوع و اتخاذ اقدامات مقتضی از امکان تسری نقدینگی و اثرپذیری شهرتی و اعتباری^{۱۲۳} بین مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی و دیگر گروه‌ها در حالت اول، و بین عملیات اسلامی و منشأ در حالت دوم بکاهند.

۱۴۳. زمانی که مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی بخشی از گروه بانکی است، مقامات نظارتی باید اندازه، اهمیت، ماهیت عملیات، و سهم کلی مؤسسه در گروه بانکی را مورد سنجش قرار دهند. به طور معمول، اگر گروه بانکی هم شامل مؤسسات متعارف مالی و هم دربرگیرنده مؤسسات اسلامی باشد، به دلیل ملاحظات مربوط به احکام شریعت، مسئولیت مدیریت ریسک نقدینگی در مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی به صورت غیرمتمرکز انجام شده و هیأت مدیره و مدیریت ارشد مؤسسه، در محدوده راهبرد و سیاست‌های گروه، مسئول مدیریت نقدینگی آن قلمداد خواهند شد. از طرف دیگر، اگر گروه بانکی صرفاً متشکل از مؤسسات اسلامی باشد، مسئولیت مدیریت ریسک نقدینگی ممکن است در سطح گروه متمرکز بوده و یا این که به صورت غیرمتمرکز باشد. مقامات نظارتی باید توجه کامل به این الگوها مبذول داشته و آن‌ها را در ارزیابی و مراقبت خود دخیل نمایند، همچنین باید راهبرد و سیاست‌های مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی در اتکا بر دیگر گروه‌ها به منظور جلب حمایت از نقدینگی منطبق با احکام شریعت را، هم در شرایط عادی و هم در شرایط بحرانی بازار، مورد آزمون قرار دهند. این مقامات باید، بر اساس آمار و اطلاعات عددی قبلی و سایر شواهد، میزان اعتبار این پشتیبانی از ناحیه دیگر گروه‌ها را، در صورت نیاز، مورد ارزیابی قرار دهند. آنان باید امکان سرایت مسائل مربوط به شهرت و اعتبار در مؤسسه به دیگر گروه‌ها، و یا بالعکس، در صورت بروز مشکلات نقدینگی را، تحلیل نموده و برای کاهش آن اتخاذ اقدامات مناسب را پیشنهاد دهند. این مقامات باید توجه داشته باشند که در زمانی که دیگر گروه‌ها با نگرانی‌های شدید در حوزه نقدینگی و ناتوانی در بازپرداخت بدهی‌های خود مواجه هستند، مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی

اسلامی از اثر دومینوی^{۱۲۴} حاصل از شکست دیگر گروه‌ها صدمه دیده و بدین ترتیب اعتماد تأمین‌کنندگان منابع خدشه‌دار شده و نااطمینانی‌های اقتصادی بروز خواهد کرد.

۱۴۴. مقامات نظارتی باید ویژگی‌های مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی مختلف را، در زمانی که بخشی از گروه بانکی هستند، به‌طور کامل در نظر بگیرند. در مورد بانک‌های تجاری اسلامی کاملاً تکامل یافته، پایه منابع آن‌ها معمولاً ثابت است زیرا به حساب‌های جاری بدون سود^{۱۲۵} و حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود محدود نشده دسترسی دارند. از طرف دیگر، بانک‌های سرمایه‌گذاری اسلامی / بانک‌های عمده‌فروشی اسلامی به سپرده‌ها و حساب‌های سرمایه‌گذاری مشتریان دسترسی ندارند و بنابراین برای تأمین مالی به شدت به منابع بازار متکی هستند^{۱۲۶}. بسیاری از این بانک‌ها، برای ایجاد منابع، عمدتاً از ساختارهای معاملات مباحه کالایی و وکالت استفاده می‌کنند. به طریق مشابه، این بانک‌ها معمولاً برای جلب پشتیبانی نقدینگی از مقامات نظارتی در قالب وام‌دهنده نهایی منطبق با احکام شریعت، در شرایط عادی و هم‌چنین در زمان شرایط بحرانی بازار شایستگی ندارند. بنابراین در زمان بروز اختلال در نقدینگی، این بانک‌ها ممکن است به شدت بر جلب پشتیبانی دیگر گروه‌ها تکیه کنند و این حمایت‌ها می‌تواند به مهم‌ترین پشتیبانی قابل دسترس برای آن‌ها در زمان بحران بدل گردد. مقامات نظارتی باید ویژگی‌های مهم این ارتباط تنگاتنگ را سنجیده و عدم امکان دسترسی سریع به پشتیبانی نقدینگی در سطح آن‌ها را از ناحیه دیگر گروه‌ها در زمان کاهش منابع نقدی و افزایش تقاضا ارزیابی کنند. این مقامات باید به محدودیت‌های ممکن در انتقال نقدینگی بین گروه‌ها به دلایل خارجی (الزامات حقوقی، قانونی، و نظام‌های تسویه یا انطباق با احکام شریعت) و دلایل داخلی (محدودیت‌ها، سیاست‌ها و حدود بروز ریسک در داخل گروه) توجه داشته باشند.

۱۴۵. زمانی که یک بانک سنتی خدمات و محصولات اسلامی را از طریق بخش اسلامی در همان حوزه ارایه می‌کند، مسئولیت مدیریت ریسک نقدینگی به‌طور طبیعی با کارکنان شاغل در سطح دفتر مرکزی و همچنین برخی از دیگر کارکنان شاغل در بخش عملیات

124- Domino effect

125- Unremunerated current account

۱۲۶- منبع اصلی تأمین منابع برای این مؤسسات حقوق صاحبان سهام آن است.

اسلامی است. مقامات نظارتی باید از این مسأله اطمینان حاصل نمایند که راهبرد و سیاست‌های مدیریت ریسک مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، در سطح بانکی به‌طور کل، با نگاه به ماهیت خاص تأمین منابع، تأمین مالی، و سرمایه‌گذاری در سبد مالی عملیات اسلامی تدوین شده‌اند. این مقامات باید وضعیت نقدینگی را هم در سطح مدیریت و هم در سطح عملیات اسلامی تحلیل نموده و اطمینان حاصل کنند که هر دو از نقدینگی کافی در هر زمان برخوردارند. درجایی که بانک اصلی ارایه‌دهنده عملیات بخش اسلامی (در بانک سنتی) در حوزه دیگری واقع شده است، بسته به اندازه و ماهیت مؤسسه، مسئولیت مدیریت ریسک نقدینگی با کارکنان اداره مرکزی بوده و یا به بخش اسلامی واگذار می‌شود. در حالت اول، مسئولیت ارزیابی با ناظر کشور مبدأ^{۱۲۷}؛ و در حالت دوم، با ناظر کشور مقصد^{۱۲۸} است. در هر یک از این دو حالت، در صورت وجود مانع بر سر راه انتقال وجوه بین بانک اصلی و بخش اسلامی، باید اقدام مقتضی به‌دقت اتخاذ گردد.

۱۴۶. به‌طور معمول، در مورد عملیات بخش اسلامی، یک خط تأمین وجوه اختصاصی منطبق با احکام شریعت از ناحیه خزانه بخش سرپرستی به منظور برآورده نمودن کاستی نقدینگی، چه در شرایط عادی و چه در شرایط بحرانی بازار، وجود خواهد داشت. این مجموعه از اصول راهنما به این مسأله توجه دارد که در بسیاری از حوزه‌ها که مقامات نظارتی هیچ‌گونه الزامی برای تفکیک وجوه بین عملیات اسلامی و سنتی بانک قائل نشده‌اند، برخی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی، در جریان مدیریت ریسک نقدینگی خود، این الزامات را به‌طور کامل مد نظر قرار نمی‌دهند. در برخی حوزه‌ها، الزاماتی برای بخش‌های اسلامی تدوین شده تا الزامات قانونی نقدینگی به‌طور جداگانه برقرار مانده و دیگر محدودیت‌ها در مورد عدم تطابق‌ها در سررسید و غیره اعمال شود. در این موارد، مقامات نظارتی باید الزامات را هم جداگانه و هم به‌طور مشترک مورد سنجش قرار دهند.

۴-۵- گردآوری اطلاعات درباره نقدینگی و اقدامات اصلاحی

اصل ۲۰

مقامات نظارتی باید به منظور ارزیابی ویژگی‌های ریسک نقدینگی و چهارچوب ریسک نقدینگی اتخاذ شده توسط مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در حوزه عملیاتی خود، آن‌ها را به ارایه اطلاعات کمی و کیفی دقیق و به موقع ملزم نمایند. چنانچه مقامات نظارتی از هرگونه ضعف یا کمبود عمده در وضعیت نقدینگی یا چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی مطلع گردند، باید آن‌ها را به اتخاذ به موقع اقدامات اصلاحی به منظور مرتفع نمودن مشکلات و مسایل تشخیص داده شده ملزم نمایند. مقامات نظارتی مکلفند با استفاده از ابزارهای مختلف در اختیار خود به همراه رویه‌ها و فرایندهای مناسب مؤثر، از اعمال اقدامات اصلاحی مناسب توسط مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی اطمینان حاصل نمایند.

۱۴۷. مقامات نظارتی باید مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را به ارایه اطلاعات کمی و کیفی ملزم نمایند؛ اطلاعاتی که به آن‌ها اجازه می‌دهد سطح ریسک نقدینگی مؤسسه را اندازه‌گیری کرده، وضعیت نقدینگی آن را تحلیل نموده، و چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی آن را مورد ارزیابی قرار دهند. ناظران باید حداقل موارد مدنظر را به عنوان الزامات گزارش‌دهی، برای انواع مختلف مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی (نظیر بانک‌های تجاری اسلامی کاملاً تکامل‌یافته، بانک‌های سرمایه‌گذاری اسلامی، و شرکت‌های تابعه یا بخش‌های اسلامی) تهیه نمایند. این نوع گزارش‌دهی باید حاوی تعاریف شفاف بوده و ویژگی‌های محصولات و ساختار ترازنامه‌ای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را به انضمام نوع ابزارهای منطبق با احکام شریعت و صکوک‌ی که این مؤسسات مجاز به سرمایه‌گذاری در آن‌ها هستند رادر نظر بگیرد. همان‌گونه که در بند ۱۳۱ به آن اشاره شد، مؤسسات بزرگی که پیچیدگی عملیاتی بالایی دارند (و مقامات نظارتی به آن‌ها اجازه استفاده از

چهارچوب‌های داخلی را داده‌اند) می‌توانند اطلاعات را در شکل از پیش تعریف‌شده خود، ارایه نمایند.

۱۴۸. علاوه بر گزارش‌دهی، یکی از ابزارهای مهم نظارت بر ریسک نقدینگی که در اختیار مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی قرار دارد اطلاعاتی است که در به عموم مردم ارایه می‌شود. مقامات نظارتی می‌توانند بر اطلاعات مربوط به وضعیت بازارهای سهام و صکوک، انتشار صکوک جدید، بازارهای ارز، از جمله بازارهای سوپ منطبق با احکام شریعت، و بازارهای کالایی نظارت کنند. این مقامات همچنین باید با استفاده از منابع متنوع، اطلاعات مختص به هر مؤسسه را اعم از قیمت سهام آن، نرخ سود پرداخت‌شده در بازارهای پول اسلامی با سررسیدهای مختلف، اعتماد کلی دیگر فعالان بازار به تأمین منابع برای مؤسسه و غیره جمع‌آوری نمایند. مقامات نظارتی باید برای تحلیل این اطلاعات از روش‌های مورد استفاده مؤسسات مشابه و هم‌تا از نظر اندازه و مدل‌های کسب و کار استفاده نمایند.

۱۴۹. فراوانی و پوشش گزارش‌دهی ناظران باید مطابق با ماهیت کسب و کار و ریسک مرتبط با مؤسسه باشد. برای مثال، مجوز برخی از بانک‌های سرمایه‌گذاری اسلامی محدود است و یا الگوی کسب‌وکار آن‌ها به گونه‌ای است که فعالیت‌های خود را از طرف اشخاص ثالث انجام می‌دهند. به همین ترتیب، در صورت وجود یک بانک تابعه اسلامی یا بخش اسلامی که در آن مدیریت ریسک نقدینگی در شرکت اصلی متمرکز است، الزامات گزارش‌دهی واحد عملیات اسلامی باید از شدت کمتری برخوردار باشد. مقامات نظارتی باید در شرایط بروز بحران نقدینگی، در صورت لزوم، افزایش فراوانی یا عمق گزارش‌دهی معمول را در نظر داشته باشند. همچنین ممکن است در وضعیت بحرانی، از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی بخواهند اطلاعات تازه‌ای را که پیش از این مورد مطالبه مقامات نظارتی نبوده است را به آنان ارایه نمایند.

۱۵۰. مقامات نظارتی باید بر اساس اطلاعات و تحلیل‌های جمع‌آوری‌شده، مشکلات بالقوه نقدینگی در یک یا چند مؤسسه را شناسایی نمایند. مشکلات شناسایی‌شده در یک مؤسسه یا گروهی از مؤسسات و یا در کل صنعت ارایه خدمات مالی اسلامی باید در

سطح سیستمی و کاملاً محتاطانه مورد ارزیابی قرار گیرد. زمانی که یک مشکل بالقوه شناسایی می‌شود، مقامات نظارتی باید انعطاف و مقاومت مؤسسه (یا یک گروه از مؤسسات) در برابر شوک‌های آتی را ارزیابی کرده و مناسب‌ترین اقدام را انجام دهند. این اقدامات اصلاحی باید با سطح ریسک بالقوه‌ی تشخیص داده‌شده مطابق بوده و اندازه و اهمیت مؤسسه از نظر کل صنعت ارایه خدمات مالی اسلامی و همچنین نظام مالی به‌طور کلی را در نظر داشته باشد. برای شروع، مقامات نظارتی از مؤسسه می‌خواهند که حاکمیت داخلی خود بر ریسک نقدینگی را بهبود بخشند به‌طوری‌که سیستم‌های کنترل داخلی قادر باشند فضای رو به تغییر و آسیب‌پذیری‌های بازار را شناسایی کرده و در سیاست‌ها و رویه‌های داخلی و گزارش‌دهی به مدیریت ارشد و هیأت مدیره تعدیل‌هایی به وجود آورند. مقامات نظارتی از مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی انتظار دارند هر گونه شکاف اساسی مثبت یا منفی در طیف‌های سررسیدی (دوره‌های زمانی) مختلف را کاهش داده و یا سپر نقدینگی خود را افزایش دهد. در وضعیت بسیارحاد نقدینگی، مقامات نظارتی می‌توانند فعالیت‌های تأمین مالی مؤسسه را محدود نموده و یا از آن بخواهند که برخی سرمایه‌گذاری‌های خود را متوقف کند. اگر مقامات نظارتی تشخیص دهند که وضعیت نقدینگی مؤسسه از وضعیت سرمایه رو به زوال آن تأثیر منفی گرفته و شایعاتی نیز در بازار درباره ثبات مؤسسه و ناتوانی در پرداخت مؤسسه به راه افتاده است، می‌توانند از مؤسسه بخواهند که سرمایه خود را افزایش دهد. به طریق مشابه، درجایی که نقدینگی، به دلیل تسری مسائل مربوط به شهرت و اعتبار ناشی از مشکلات گروه‌های دیگر، تحت بحران و فشار است، مقامات نظارتی می‌توانند از مؤسسه بخواهند میزان و تأثیرگذاری ارتباط خود با ذینفعان مختلف را افزایش دهد.

۱۵۱. موقعیت بحران نقدینگی در مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید به سرعت مورد رسیدگی قرار گیرد و بدین‌منظور باید تعامل و ارتباط نزدیک بین مقامات نظارتی، وزارت‌خانه‌های مالیه و دارایی، و دیگر سازمان‌های ملی مرتبط برقرار باشد. مقامات نظارتی باید به‌طور ویژه بر مشکلات نقدینگی در مؤسساتی که از اهمیت سیستمی

برخوردار بوده و سهم بازار بزرگ و نوع مشتری وسیع دارند متمرکز شده و اطمینان حاصل نمایند که مشکلات در چنین مؤسساتی بی‌درنگ مورد توجه لازم قرار خواهد گرفت. به علاوه مقامات نظارتی باید برنامه پیگیری مناسبی را برای آن دسته از مؤسسات که ملزم به اتخاذ اقدامات اصلاحی هستند در نظر بگیرند. این مقامات باید سطح بازرسی را ارتقا داده و اگر مؤسسه نتوانست مشکلات نقدینگی خود را برطرف نموده و یا کنترل‌های داخلی و مدیریت ریسک نقدینگی را در قالب زمانی مشخصی بهبود بخشد، از آن بخواهند که اقدامات اصلاحی را به سرعت در پیش گیرد.

۴-۶- نظارت کشور میزبان - میهمان و نظارت برون مرزی ریسک نقدینگی

اصل ۲۱

چنانچه مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در خارج از سرزمین اصلی خود فعالیت‌های مالی داشته باشد، مقامات نظارتی کشورهای میهمان و میزبان باید با همدیگر همکاری کرده و جهت ارزیابی کلی (تلفیقی) نقدینگی و چهارچوب مدیریت ریسک نقدینگی اتخاذ شده توسط مؤسسات مربوط با همدیگر در ارتباط بوده و توافق به عمل آورند. مقامات نظارتی ضمن فعالیت‌های دوجانبه باید دارای شاخص‌هایی باشند که به کمک آن‌ها بتوانند سیستم‌های مالی خود را در برابر مشکلات نقدینگی ناشی از موقعیت‌های بحرانی حاصل از شرایط خاص مؤسسه یا بازار محافظت کنند. مقامات نظارتی داخلی که خطوط تجاری مختلف مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را پایش می‌نمایند باید در خصوص وضعیت نقدینگی و سطوح ریسک این مؤسسات، اقدامات هماهنگی را انجام داده و اطلاعات مربوط را به اشتراک بگذارند.

۱۵۲. همگام با رشد قابلیت قبول و افزایش تأمین مالی اسلامی، بسیاری از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی عملکرد خود را به محدوده‌ای فراتر از مرزهای کشور خود توسعه می‌دهند. برخی از مؤسسات بزرگ نیازهای روزانه نقدینگی خود را به شیوه‌ای متمرکز در طول حوزه‌های مختلف مدیریت می‌کنند. وابستگی‌های متقابل فرامرزی، چشم‌انداز اختلال نقدینگی را که می‌تواند بر سیستم‌ها و بازارهای مالی

مختلف تأثیرگذار باشد، تقویت می‌کند. با در نظر داشتن این عوامل، مقامات نظارتی مؤسساتی که عملیات فرامرزی دارند باید فعالیت‌های خود را به‌منظور درک بهتر شاخص‌های ریسک نقدینگی این مؤسسات و افزایش تبادل اطلاعات در موقعیت بحران هماهنگ نمایند. مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی به‌طور منظم توسط مقام ناظر کشور مبدأ در سطح تلفیقی و توسط مقام ناظر کشور مقصد در سطح شخصیت حقوقی مستقل نظارت می‌شود. بین این دو مقام نظارتی نیز حوزه‌های نظارتی و پایش بسیاری وجود دارند که ممکن است با یکدیگر هم‌پوشانی داشته باشند. ناهماهنگی‌های دیگری نیز ممکن است بین چهارچوب‌های نظارتی وجود داشته باشد؛ ناهماهنگی از نظر نوع و فراوانی گزارش‌دهی درباره نقدینگی، تمرکز بر جنبه‌های کمی و کیفی، و قابل‌قبول بودن ابزارهای صکوک منطبق با احکام شریعت از نظر مقامات نظارتی مبدأ و مقصد از موارد می‌باشند. با این حال، این تفاوت‌ها می‌تواند با درک مناسب رفتارهای نظارتی دو طرف و ارتباط منظم آن‌ها با یکدیگر برطرف گردد. به علاوه، مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی باید مقامات نظارتی خود را از چگونگی از بین بردن اختلاف بین روش‌های خود در حوزه‌های متفاوت آگاه نمایند.

۱۵۳. مقامات نظارتی میزبان (مبدأ) و میهمان (مقصد) می‌توانند انواع و میزان مختلف اطلاعات را، بسته به ماهیت اطلاعات و شرایط نقدینگی، در حوزه‌های ملی مرتبط مبادله نمایند^{۱۲۹}. ارزیابی کلی وضعیت نقدینگی مؤسسه به‌طور معمول توسط مقام نظارتی مبدأ به‌طور یکپارچه، و بر اساس اطلاعاتی که به‌طور منظم به وی ارایه می‌شود، به اجرا درمی‌آید. در یک ساختار غیرمتمرکز مدیریت ریسک نقدینگی در مؤسسه، مقام نظارتی مقصد نقشی عمده بر عهده خواهد داشت؛ با این حال، اطلاعات یکپارچه (تلفیقی) از ناحیه مقام نظارتی مبدأ همچنان مهم خواهد بود. در ساختار مدیریت ریسک نقدینگی متمرکز در یک گروه، راهبرد نظارت بر گروه‌های مرتبط باید مورد توافق هر دو مقام نظارتی مبدأ و مقصد باشد. این امر برای مقابله با تله نقدینگی^{۱۳۰}

۱۲۹- این تبادل اطلاعات همچنین می‌تواند شامل دغدغه‌های نظارتی، مسائل و وابستگی بین گروه‌های مختلف، تحولات تازه و مسائل نوظهور، حوزه‌های مختلف همکاری و غیره باشد.

(نقدینگی به دام افتاده) به خصوص در زمان بحران و محدودیت شدید نقدینگی^{۱۳۱} به کار می‌رود. اصول تسهیم اطلاعات با توجه به این موضوع تنظیم می‌گردد که ارتباط و تبادل اطلاعات بین ناظران مبدأ و مقصد باید به‌هنگام و به‌روز بوده و محرمانه بودن اطلاعات تبادل شده نیز حفظ گردد.

۱۵۴. گزارش‌های کمی و کیفی توسط مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی فرعی به مقام نظارتی مقصد ارایه شده و خلاصه‌ای از آن می‌تواند به صورت سالانه، و یا بر اساس توافق بین دو مقام، در فواصل زمانی کوتاه‌تر، در اختیار مقام نظارتی مبدأ قرار گیرد. یافته‌های اصلی بازرسی‌های حضوری یا ویژه توسط مقام نظارتی مقصد می‌تواند پس از انجام بازرسی به اطلاع دیگران برسد. با این حال، در مورد بحران نقدینگی گسترده در سطح بازار در حوزه مبدأ یا مقصد و یا در صورت وجود مشکلات نقدینگی مختص به یک مؤسسه، در سطح محلی (داخلی) و یا شرکت اصلی، مقامات نظارتی باید به سرعت و با ارتباط بیشتر وارد عمل شده و هرگونه مشکل در توان بازپرداخت بدهی‌های مؤسسه را خنثی نمایند.

۱۵۵. بسیاری از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی انواع مختلف خدمات از قبیل حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود شده که مرتبط با مدیریت منابع هستند و بنابراین ممکن است توسط مقامات نظارتی بازار اوراق بهادار تنظیم شوند را ارایه می‌کنند که ممکن است فراتر از مرزهای نظارتی واقع در یک کشور باشد. برخی از این مؤسسات طرح‌های سرمایه‌گذاری اسلامی جمعی یا عملیات تکافل را ارایه می‌دهند که می‌تواند توسط برخی از سازمان‌های نظارتی دیگر واقع در همان کشور مورد نظارت قرار گیرد. برخی از بانک‌های اسلامی کاملاً تکامل یافته دارای بانک‌های سرمایه‌گذاری اسلامی به عنوان بانک‌های تابعه خود هستند. در کشورهایی که این فعالیت‌ها توسط مقامات نظارتی به‌طور دیگری مورد نظارت قرار می‌گیرند، مشکلات مربوط به مدیریت ریسک نقدینگی در سطح شرکت اصلی یا در مؤسسه مربوطه اگر به درستی توسط مقامات مربوطه مورد هماهنگی و نظارت قرار نگیرند ممکن است به سمت دیگر منتقل شوند.

مقام نظارتی که مسئول پایش شرکت مادر است باید ریسک کل، از جمله ریسک نقدینگی را در سطح تلفیقی مورد ارزیابی قرار دهد.

۱۵۶. همان گونه که در دستورالعمل پنجم هیأت خدمات مالی اسلامی آمده است^{۱۳۳}، برای افزایش هماهنگی بین مقامات نظارتی که بر نهادهای مختلف یک مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی در یک کشور نظارت دارند، می توان اقدامات متنوعی را انجام داد. این اقدامات، که تا سطح مقامات نظارتی کشورهای مبدأ و مقصد قابلیت گسترش دارد، شامل گفتگوهای مکرر، توافق نامه های دو یا چند جانبه بر سر یادداشت های تفاهم به منظور تعیین نقش ها و مسئولیت های گروه های مربوطه در شرایط عادی و انتظارات در زمان بحران است. مقامات نظارتی همچنین می توانند یک "نقطه مرکزی ارتباط"^{۱۳۳} به وجود بیاورند که شامل مجموعه ای از افراد رسمی مقام نظارتی مسئول در جمع آوری اطلاعات مربوط به مؤسسه تحت نظارت آن ها و تسهیم اطلاعات با دیگر مقامات نظارتی در صورت لزوم است. به علاوه راه های ارتباطی رسمی تر، ارتباطات شفاهی از قبیل گفتگوی کنفرانسی^{۱۳۴}، ویدیو کنفرانس، و جلسات حضوری نیز می تواند در شرایط خاص وسیله ارتباطی مناسبی باشد. با این وجود، لازم است مقامات نظارتی در مورد نحوه تسهیم اطلاعات، چه کتبی و چه شفاهی، انعطاف به خرج دهند. به علاوه، مقامات نظارتی، بسته به اندازه و اهمیت مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی، باید بهترین گزینه های ممکن برای ارتباط و تسهیم اطلاعات را مورد بحث و بررسی قرار دهند.

۴-۷- برنامه ریزی احتیاطی ناظران برای مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی

اصل ۲۲

مقامات نظارتی باید از برنامه‌ای جهت تشخیص و رویارویی با بحران نقدینگی در بخش خدمات مالی اسلامی به عنوان بخشی از چهارچوب احتیاطی کلان برای بخش مالی در خصوص نقدینگی برخوردار باشند. در چنین چهارچوبی الزامی است تا مقامات نظارتی با استفاده از آزمون‌های بحران در سطح کلان، منابع در معرض ریسک ترازنامه که توسط مؤسسه ارایه کننده خدمات مالی اسلامی ایجاد شده است را به همراه عوامل کلان اقتصادی، جغرافیایی و سیاسی مدنظر قرار دهند.

۱۵۷. به منظور تقویت نظارت احتیاطی کلان و تضمین سلامت و ثبات نظام مالی، مقامات نظارتی باید برنامه احتیاطی برای مدیریت وضعیت بحران نقدینگی در یک مؤسسه خاص و یا در سطح کل بازار داشته باشند. همین طور باید بخش ارایه خدمات مالی اسلامی را نیز در این برنامه بگنجانند. مقام نظارتی که قبلاً برنامه احتیاطی برای مقابله با بحران نقدینگی در بازارهای مالی / بانکی خود داشته لیکن به دلیل برخی محدودیت‌ها، مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی را در برنامه خود نگنجانده‌اند، باید آن مؤسسه را نیز در این برنامه ریزی در نظر داشته باشند.

۱۵۸. همانطور که در تعدادی از اصول مربوط به مقامات نظارتی در دستورالعمل ۱۳ هیأت خدمات مالی اسلامی (اصول راهنمای آزمون بحران) مطرح شد، مقامات نظارتی باید آزمون بحران در سطح کلان را با در نظر داشتن بروز ریسک در ترازنامه‌های مؤسسات مالی، از جمله مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی، و دیگر عوامل اقتصادی، جغرافیایی و سیاسی مربوط که برای تدوین سناریوهای مناسب لازم است، به انجام رسانند. نتایج آزمون بحران باید مبنای چهارچوب احتیاطی نقدینگی بخش مالی در سطح کل کشور باشد. با این حال مقامات نظارتی باید افق زمانی و فراوانی آزمون بحران را که متناسب با ریسک‌های پوشش داده شده و منطق اجرای آزمون است تعیین نمایند. برنامه آزمون بحران نظارتی همچنین باید این امکان را برای مقامات نظارتی ایجاد کند که بتواند آزمون‌های بحران موردی و سریع را در زمان مقتضی و پیش از

بروز هر گونه بی‌نظمی مالی به انجام رسانده و مشخص نمایند که آیا شوک‌های معین، تغییر چشم‌گیری را در کل نظام مالی (از جمله مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی) در پی خواهد داشت یا خیر.

۱۵۹. در حین انجام آزمون بحران در سطح کلان، به عنوان یکی از عوامل لازم برای ایجاد برنامه احتیاطی نقدینگی در سطح کلان، مقامات نظارتی باید پیچیدگی‌های آن را نیز در نظر بگیرند. موارد ذیل نمونه‌هایی از این پیچیدگی‌ها هستند:

(۱) استفاده از داده‌های خاص هر مؤسسه برای بررسی موضوعات مربوط به ثبات سیستمی؛

(۲) اندازه‌گیری وابستگی متقابل و تعامل بین بخش واقعی و بخش مالی؛

(۳) تلاش برای ترکیب و حداکترسازی اکثر ریسک‌های ایجاد شده توسط مؤسسات مالی، از جمله مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی؛

(۴) توجه به همبستگی بین عوامل مختلف ریسک که می‌تواند بر ترازنامه‌ها تأثیرگذار باشد؛

(۵) اندازه‌گیری میزان تأثیر سازمان‌های مالی مهم از نظر سیستمی با فعالیت‌های متنوع، از جمله مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی؛ و

(۶) ماهیت فرابخشی بسیاری از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی که می‌تواند منجر به تسری مسائل مربوط به تعهدات و مسائل مالی بین قسمت‌های مختلف بخش مالی گردد.

۴-۸- نقش ناظران در توسعه زیرساخت نقدینگی

اصل ۲۳

به منظور فراهم نمودن محیطی مساعد برای مدیریت ریسک نقدینگی به وسیله مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی، مقامات نظارتی باید همکاری نزدیکی با سایر مقامات رسمی یا دولتی (همچون وزارت اقتصاد و صندوق‌های ضمانت سپرده) داشته باشند تا انتشار ابزارهای صکوک منطبق با احکام شریعت توسط دولت و ارایه بیمه سپرده‌های منطبق با احکام شریعت را تسهیل نمایند. مقامات نظارتی همگام با سایر ارکان مرتبط باید بازاریابی برای صکوک/ ابزارهای منطبق با احکام شریعت در کشور خود را تسهیل کنند. این موضوع بدان دلیل است که ایجاد بازارهای ثانویه برای این ابزارها تسهیل شده و میزان نقدشوندگی آن‌ها افزایش پیدا کند.

۱۶۰. مقامات نظارتی باید توجه داشته باشند که با افزایش اندازه صنعت خدمات مالی اسلامی، آن‌ها بیشتر در معرض شوک‌های کلان اقتصادی قرار می‌گیرند. بنابراین، مقامات نظارتی باید سعی کنند با اهرم نمودن اثرگذاری مؤسسات با دیگر سازمان‌های بخش رسمی یا دولتی در آن کشور، این اطمینان را حاصل نمایند که آن‌ها برای کاهش موانع موجود بر سر راه مدیریت ریسک نقدینگی اثربخش، وظیفه خود را انجام داده‌اند. این مجموعه از اصول راهنما به این موضوع آگاه است که نقش اصلی مقامات نظارتی تأمین زیربنای حمایتی برای محقق نمودن هدف فوق نیست؛ با این وجود، همان‌گونه که در بخش دوم این مجموعه عنوان شد، مقامات نظارتی می‌توانند نقش بسیار مهمی در ترغیب سازمان‌های مربوطه برای حمایت از مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی داشته باشند. این مجموعه، در بندهای بعدی، برخی از موانع عمده بر سر راه مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی که می‌تواند با حمایت فعالانه و ارتباط مقامات نظارتی برطرف گردد را توضیح می‌دهد.

۱۶۱. ابزارهای منطبق با احکام شریعت و صکوک منتشر شده توسط دولت به چندین دلیل نمی‌توانند بیش از اندازه برای مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی مهم دانسته شود. اول آنکه صکوک دولتی به عنوان اولین اوراق بهادار در مؤسسات ارایه دهنده

خدمات مالی اسلامی به منظور حفظ الزامات قانونی نقدینگی تعیین شده از طرف مقامات نظارتی استفاده می‌شود. دوم، این صکوک از ابزارهای اصلی هستند که می‌توانند به عنوان وثیقه برای حمایت نقدینگی یا حمایت آخرین مرجع وام دهنده از طرف مقامات نظارتی مورد استفاده قرار گیرند. سوم، در مبادلات بازار پول اسلامی، صکوک دولتی در بازار داخلی قابل قبول بوده و به مؤسسه خدمات مالی اسلامی کمک می‌کند نقدینگی خود را به نحو مؤثرتری مدیریت نماید. چهارم، صکوک دولتی یک شیوه سرمایه‌گذاری با ریسک پایین را برای مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی فراهم می‌کند. پنجم، صکوک دولتی با تعیین الگوهای لازم تجارت، اساس بازار سرمایه اسلامی را شکل می‌دهند. به همین دلایل، مقامات نظارتی باید با وزارت دارایی و اداره بدهی‌های ملی دولتی برای انتشار برنامه منظم صکوک با سررسیدهای مختلف و با استفاده از مجموعه‌ای از ساختارهای منطبق با احکام شریعت ارتباط داشته باشند. این همکاری می‌تواند به شکل ارایه کمک در نهایی کردن ساختار صکوک، سررسیدهای ممکن و حجم و زمان‌بندی انتشار این اوراق باشد. دولت‌ها شاید به دلایلی چون عدم نیاز به وام‌گیری از بازارها به دلیل مازاد مالی و یا الزامات سخت‌تر برای انتشار صکوک در مقایسه با اوراق قرضه، تمایل به انتشار صکوک نداشته باشند. باید به دولت‌ها یادآوری کرد که بازار صکوک دولتی می‌تواند نقشی کلیدی در ارایه الگویی برای سایر بخش‌های بازار سرمایه اسلامی بازی کند. بسیاری از دولت‌ها در سراسر دنیا بازار اوراق قرضه دولتی و مرسوم خود را تنها برای همین منظور حفظ کرده‌اند.

۱۶۲. در بسیاری از کشورها، بیمه سپرده یا کلاً برای مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی ارایه نمی‌شود، و یا اینکه ارایه آن منطبق با احکام شریعت انجام نمی‌گیرد. از نقطه‌نظر بانکداری متعارف، این نکته پذیرفته شده است که ارایه یک شبکه ایمن در قالب طرح بیمه سپرده مؤسسات سپرده‌پذیر، به حفظ اعتماد عمومی نسبت به این مؤسسات، و نظام مالی، کمک می‌کند. این موضوع در مورد مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی که در جستجوی منابع از طریق حساب‌های جاری و حساب‌های

سرمایه‌گذاری شریک در سود می‌باشند نیز صحیح است. مقامات نظارتی باید با مقامات بیمه سپرده هماهنگ باشند تا یک طرح بیمه سپرده مشخص بتواند بر اساس احکام شریعت به مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی ارایه گردد. مقامات نظارتی همچنین می‌توانند به مقامات ملی بیمه سپرده در بخش‌های مختلف ذیل مساعدت نمایند:

الف) تصمیم‌گیری درباره حداکثر میزان پوشش بر اساس طرح بیمه سپرده‌ها و حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود؛

ب) یافتن روش‌هایی برای کاهش مخاطرات اخلاقی و بیمه نمودن وجوه حساب‌های سرمایه‌گذاری شریک در سود همراه با تسویه مسائل مربوط به احکام شریعت؛

ج) تدوین سیاست‌ها و رویه‌هایی برای فرآیند رفع مشکلات مربوط به مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی که توان پرداخت دیون خود را ندارند؛

د) توصیه روش‌های مناسب برای سرمایه‌گذاری جداگانه حق بیمه‌های دریافت‌شده از مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی و بانک‌های سنتی؛ و

ه) توصیه روشی برای برخورد با تأمین‌کنندگان مختلف منابع از نقطه نظر احکام شریعت و قانون در صورت ورشکستگی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی.

۱۶۳. عدم دسترسی به گردانندگان بازار ابزارهای منطبق با شریعت یا صکوک، یک نقص عمده در مدیریت نقدینگی مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در بسیاری از حوزه‌ها است. وجود گردانندگان بازار مسیری خروجی را هم برای سرمایه‌گذاران در صکوک و هم برای منتشرکنندگان آن فراهم می‌کند. گردانندگان بازار به مؤسساتی که به انتشار این ابزارها می‌پردازند کمک می‌کنند که از نقش خود به عنوان ناشر فراتر رفته و بتوانند نقدینگی را از طریق فروش یا رهن این ابزارها ایجاد کنند. مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی در یک حوزه باید برای قابل دسترس نمودن گردانندگان بازار ابزارهای منطبق با احکام شریعت در حوزه خود با یکدیگر تعامل

داشته باشند. مقامات نظارتی نیز می‌توانند در این خصوص به آنان کمک کنند. به عنوان یک راهکار جایگزین، یک مؤسسه یا سازمان مستقل که قادر به ایفای چنین نقشی باشد، می‌تواند توسط مقامات نظارتی تشکیل گردد.

تعاریف

تعاریف زیر به منظور کمک به خوانندگان محترم برای آگاهی کلی آنان از عبارات استفاده شده در این مجموعه از اصول راهنما تنظیم و ارایه شده است. شایان ذکر است که این تعاریف به هیچ عنوان کامل نیستند.

عبارت	تعریف
مدیریت دارایی - بدهی	فرآیند مداوم تدوین، اجرا، نظارت، و بازبینی راهبردهای مربوط به دارایی‌ها و بدهی‌ها برای دستیابی به اهداف مالی، با توجه به میزان تحمل ریسک مؤسسه و دیگر محدودیت‌ها.
مشارکت کاهش (Diminishing Musharakah)	نوعی از مشارکت که در آن یکی از شرکا متعهد می‌گردد سهم شریک دیگر را طی یک دوره زمانی تا وقتی که به طور کامل به نام شریک خریدار منتقل شود، خریداری نماید. معامله با یک شراکت آغاز می‌شود؛ پس از آن خرید و فروش سهم شریک دیگر به ارزش بازار و یا به قیمت توافقی در زمان عقد قرارداد اتفاق می‌افتد. "خرید و فروش" مستقل از قرارداد مشارکت بوده و نباید در قرارداد قید گردد زیرا شریک خریدار تنها مجاز به تعهد خرید می‌باشد. همچنین مجاز نیست که عقد یک قرارداد به عنوان شرط عقد قرارداد دیگر تعیین شود.
هبه (Hibah)	انتقال یک‌جانبه مالکیت اموال یا منافع آن به دیگری بدون هیچ‌گونه ارزش متقابل از طرف دریافت‌کننده.
اجاره (Ijarah)	قراردادی که توسط مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی برای اجاره یک دارایی مشخص شده توسط مشتری، برای دوره‌ای توافقی و در ازای اقساط معلوم (اجاره‌بها) منعقد می‌گردد. قرارداد اجاره با تعهد اجاره که پیش از عقد اجاره بر عهده مستأجر است آغاز می‌شود.
اجاره به شرط تملیک Ijarah Muntahia Bittamlik (or Ijarah wa Iqtina)	نوعی قرارداد اجاره که به مستأجر اختیار می‌دهد در پایان دوره اجاره، یا با خرید دارایی از طریق توافقات انجام شده یا پرداخت ارزش بازار، یا به وسیله قرارداد هبه، دارایی را مالک شود.
ذخیره ریسک سرمایه‌گذاری (IRR)	مبلغی که توسط مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی از محل درآمد دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری (IAH)، پس از تخصیص سهم مضارب، برای مقابله با زیان‌های آتی در سرمایه‌گذاری و حفظ سرمایه دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری تخصیص می‌یابد.
طرح سرمایه‌گذاری جمعی اسلامی (ICIS)	هر گونه طرح مالی ساختارمند که به‌طور اساسی تمام معیارهای زیر را پوشش می‌دهد: الف) سرمایه‌گذاران سرمایه‌های خود را با شریک شدن در واحدها و یا سهام با ارزش برابر، در یک صندوق ریخته‌اند (چه این صندوق یک ماهیت حقوقی جداگانه باشد چه به دنبال عقد قرارداد به وجود آمده باشد). این واحدها یا سهام به‌طور عملی مشتمل بر ادعای مالکیت دارایی‌های تقسیم‌نشده صندوق (که می‌تواند شامل دارایی‌های مالی و غیرمالی باشد) بوده، و حق یا تعهد نسبت به سهم در سود و زیان حاصل از آن دارایی‌ها را صحیح می‌دانند؛ ب) تشکیل و مدیریت صندوق مطابق با قوانین و اصول احکام شریعت است؛ و ج) صرف‌نظر از آنکه این طرح توسط مؤسسات تشکیل‌دهنده و حمایت‌کننده آن مدیریت می‌شود یا خیر، از نظر مالی، به تنهایی و جدا از این مؤسسات، البته به استثنای صکوک، مسئول شمرده می‌شود (یعنی شاخص دارایی‌ها و بدهی‌های خود را دارد).
بخش اسلامی	بخش اسلامی بخشی از مؤسسه مالی متعارف است (که می‌تواند شعبه یا واحد اختصاص یافته‌ای از آن مؤسسه باشد) که هم مدیریت منابع (حساب‌های سرمایه‌گذاری) و هم تأمین مالی و سرمایه‌گذاری را مطابق با شریعت به انجام می‌رساند.

<p>استصناع (Istisna)</p> <p>استصناع قرارداد فروش کالاهاى خاص است که قرار است تولید یا ساخته شوند؛ این قرارداد تولیدکننده یا سازنده را ملزم می کند که این کالاها را پس از تکمیل به مشتری تحویل دهد.</p>	
<p>مبارات (Mubara'at)</p> <p>قراردادی بین مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی و مشتری او که به موجب آن مشتری از بخشی از سود خود حاصل از دوره سرمایه گذاری چشم پوشی خواهد کرد.</p>	
<p>مضاربه (Mudarabah)</p> <p>مضاربه یک قرارداد مشارکت بین تأمین کننده سرمایه (رب المال) و یک عامل (مضارب) است که به موجب آن تأمین کننده سرمایه، سرمایه خود را در اختیار یک شرکت یا فعالیت اقتصادی که قرار است توسط عامل مدیریت شود قرار می دهد. سودهای حاصل از آن شرکت یا فعالیت اقتصادی طبق درصد مشخص شده در قرارداد تقسیم شده درحالیکه زیان های حاصله تنها متوجه تأمین کننده سرمایه می باشد مگر آنکه زیان به دلیل سوء رفتار عامل و یا غفلت و تخلفی از مفاد قرارداد حاصل شده باشد.</p>	
<p>مرباحه (Murabahah)</p> <p>مرباحه یک قرارداد فروش است که به موجب آن مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی نوع خاصی از دارایی را که در اختیار دارد با حاشیه سود توافقی به اضافه هزینه (قیمت فروش) به مشتری می فروشد.</p>	
<p>مرباحه برای سفارش دهنده خرید (MPO)</p> <p>قرارداد فروش که به موجب آن مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی نوع خاصی از دارایی را که توسط مؤسسه خریداری و اکتساب شده به قیمت هزینه به اضافه حاشیه سود توافقی (قیمت فروش)، بر اساس تعهد خرید از مشتری، که می تواند الزام آور باشد یا نباشد، به مشتری می فروشد.</p>	
<p>مشارکت</p> <p>مشارکت نوعی قرارداد بین مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی و مشتری است که به موجب آن هر دو طرف در فعالیت اقتصادی، چه موجود و چه جدید باشد، و یا در مالکیت املاک و مستغلات یا دارایی منقول یا به صورت موقت و یا دائمی سرمایه گذاری می کنند. سودهای حاصل از این فعالیت یا ملک/ دارایی طبق مفاد قرارداد مشارکت تقسیم شده درحالیکه زیان ها به نسبت سهم سرمایه هر یک از شرکا تقسیم می گردد.</p>	
<p>ذخیره برابر سازی سود (PER)</p> <p>عبارت است از مقدار تخصیص یافته توسط مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی از محل درآمد مضاربه، قبل از تخصیص سهم مضارب، به منظور حفظ سطح معینی از بازده سرمایه برای دارندگان حساب های سرمایه گذاری و افزایش سهم مالکان.</p>	
<p>قرض (Qard)</p> <p>یک وام بدون بهره که به وام گیرنده اجازه می دهد از وجوه برای مدتی استفاده نماید، با آگاهی از این نکته که باید در پایان دوره این وجوه را بازپرداخت نماید.</p>	
<p>حساب های سرمایه گذاری محدود شده</p> <p>دارندگان حساب به مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی این اختیار را می دهند که وجوه آن ها را بر اساس مضاربه یا قراردادهای عاملیت با محدودیت های خاص درباره محل، چگونگی، و هدف سرمایه گذاری این وجوه، سرمایه گذاری نماید.</p>	
<p>سلم یا سلف (Salam)</p> <p>قراردادی برای خرید نوع خاصی از کالا که در حال حاضر در اختیار فروشنده نیست، به قیمت از پیش تعیین شده، که قرار است در تاریخ مشخصی در آینده با مقدار و کیفیت معلوم تحویل گردد. مؤسسات ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی، به عنوان خریدار، پرداخت کامل قیمت خرید را پس از انعقاد قرارداد سلف انجام می دهد. کالا می تواند در بازار بورس و یا بازار فرابورس مورد معامله قرار گیرد.</p>	
<p>شریعت (Shari'ah)</p> <p>قانون اسلامی الهی (شرع مقدس اسلام) آن گونه که در قرآن و سنت پیامبر مورد وحی قرار گرفته است.</p>	
<p>هیأت نظارت بر شریعت</p> <p>هیأتی ویژه که توسط مؤسسه ارایه دهنده خدمات مالی اسلامی برای نظارت بر سیستم حاکمیت آن و تطابق فعالیت های آن با احکام شریعت تعیین شده است.</p>	
<p>صکوک (مفرد: صک) ((Sakk)</p> <p>گواهی هایی که نشان دهنده حق مالکیت متناسب و تقسیم نشده (مشاع) دارایی های مشهود، یا مجموعه ای از دارایی های منطبق با شریعت است.</p>	
<p>تکافل (Takaful)</p> <p>تکافل از یک کلمه عربی به معنای اشتراک منافع مشتق شده است که به موجب آن گروهی از مشارکت کنندگان بین خود توافق می کنند متحداً از یکدیگر در برابر زیان تعریف شده حمایت کنند. در عقد تکافل، مشارکت کنندگان کل وجه پول و یا بخشی از آن را (تبرئاً، اهدایی) به یک صندوق مشترک واریز می کنند که برای مساعدت متقابل اعضا در برابر زیان یا آسیب تعریف شده بکار گرفته می شود.</p>	

<p>دارندگان این حساب‌ها به مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی اختیار می‌دهند و جوه آن‌ها را بر اساس قراردادهای مضاربه یا وکالت (عاملیت)، بدون هیچ‌گونه محدودیت، سرمایه‌گذاری نمایند. مؤسسات ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی می‌توانند این جوه را با جوه خود ادغام کرده و آن‌ها را در یک پورتفوی مشترک سرمایه‌گذاری کنند.</p>	<p>حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود نشده</p>
<p>منظور از ودیعه امانت یا حفاظت است. فرد محافظ در قرارداد ودیعه، امنیت کالاها یا جوه نزد خود را تضمین می‌نماید. محافظ می‌تواند مبلغی را برای حفاظت از این کالاها یا جوه مطالبه نموده و یا به فرد اصلی هبه (هدیه) پرداخت نماید.</p>	<p>ودیعه (Wadi'ah)</p>
<p>وکالت یک قرارداد عاملیت است که به موجب آن مشتری (فرد اصلی) مؤسسه ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی را به عنوان عامل (وکیل) برای انجام کسب‌وکار از طرف خود، و درجاییکه هزینه‌ای به موجب قرارداد بر عهده مشتری قرار می‌گیرد (یا نمی‌گیرد) تعیین می‌نماید.</p>	<p>وکالت (Wakalah)</p>